

JUONELLISTAMISEN POLITIIKKA

Tarinankerronta Irakin sodassa 2003

Hyvärinen Antti Marko Kalevi

Pro gradu-tutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2008

TIIVISTELMÄ

JUONELLISTAMISEN POLITIIKKA

Tarinankerronta Irakin sodassa 2003

Hyvärinen Antti Marko Kalevi

Valtio-oppi

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2008

71 sivua

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa, kuinka tarina Irakin 2003 sodan käännteistä muodostui julkisuuteen. Tutkimuksen näkökulma on suuren yleisön siinä mielessä, että aineistona käytetään sanomalehtitekstejä liittyen kyseiseen sotaan. Toisaalta näkökulmana ja lähtökohtana on narratiiviteoria, jonka kautta aineistoanalyysi kulkee. Tutkimuksen aineiston muodostaa 2003 maaliskokouksen Helsingin Sanomat: tämän aikajakson lehdet on käyty kokonaisuudessaan läpi.

Aluksi perehdytään narratiivin teoriaan työkalujen luomiseksi aineistoanalyysiä varten. Tämän jälkeen tarinankerronta sidotaan sotaan käsittelemällä narraation mahdollisia funktioita sodankäynnintaitona. Samalla keskustellaan sodan luonteesta ja sen muutoksista, jotka myös tuovat tarinan tasolla uusia haasteita sotapolitiikkaan sekä tarinanmuodostukseen. Itse aineistoanalyysi perustuu tarinan teoriaan sotateema huomioon ottaen: metodina on yhtäältä tarinallisuuden aspektien tunnistaminen ja toisaalta tarinarakenteen kriittinen tulkinta tosin olemisen mahdollisuuksien tunnistamiseksi. Tämä on myös tarinankerronnan poliittinen aspekti. Kun kerrotaan tarina, tehdään myös perustavia valintoja ja arvotuksia itse tapahtumien luonteesta.

Aineistoanalyysi paljastaa, että Irakin sodan juoni oli valittu varman päälle. Asetelma oli tuttu: sankari nujertaa roiston. Koko tarinan keskeisenä perusteluna olivat joukkotuhoukset, jotka toimivatkin sekä syynä koko tarinalle, että tarinan sitovana aineksena. Legitimaation keinoina Irak -tarinassa toimivat rinnastukset sekä sanavalinnat. Meneillään ollut narratiivi rinnastettiin yleisesti tunnettuihin legitimeihin tarinoin. Nimeämisen politiikka on myös osa tarinankerrontaa: sanavalinnoilla pystytään määrittelemään tapahtumia ja asiantiloja, jolloin ne myös asettuvat suhteisiin keskenään tuottaen juonta.

Aineistosta oli luettavissa myös tarinankerronnan poliittisuus: vaikka sodan juoni esiintyi ainoana mahdollisuutena legitimeetin muodostamiseksi, oli tosin olemisen mahdollisuus olemassa. Valitut välttämättömyyden sanastot olivat osa juonirakennetta, joka sodalle syntyi: tapahtumat usein näennäisesti muotoutuvat sellaisiksi, kuin miksi ne mielivaltaisesti nimetään. Vaikka tapahtumien suhteet esitettiin tosiasioiksi, olivat ne vain valintoja suuresta määrästä vaihtoehtoisia juonirakenteita. Tarina on siis kontingenti keino selvittää maailman tarjoamasta kaaoksesta. Tässä tapauksessa tarinankerronnan funktiona oli juuri kontingenssin verhoaminen. Sodan poliittisuutta kavennettiin poliittisella keinolla.

Avainsanat: narratiiviteoria, tarinankerronta, tarina, kontingenssi, sota, legitimeetti

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	4
1.1 Lähtökohdat & aineisto	4
1.2 Tutkimuskysymys & käsitteet	5
1.3 Sisällön rakenteesta	6
2 TARINA	8
2.1 Ominaisuudet.....	8
2.1.1 Alku, loppu & keskikohta.....	9
2.1.2 Juoni	9
2.1.3 Vastaus kysymykseen.....	13
2.2 Uskottavuus	15
2.3 Kronologiat.....	18
2.4 Skeema: yksinkertaistus	22
2.5 Tarinan genret.....	23
2.6 Tarinankuljetus sanastoilla	24
2.7 Tarina on poliittinen akti	27
2.8 Yhteenvetoa	29
3 TARINA & SOTA	31
3.1 Tarinankerronta sodankäynnintaitona	31
3.2 Uusia ja vanhoja sotia, tarinallisia keinoja	39
3.2.1 Sodankäynti politiikan jatkeena	39
3.2.2 Uusi ja vanha sota.....	40
3.2.3 Läntistä tarinankerrontaa	41
3.3 tarinat, puhutavat & genret	44
4 TARINA IRAKIN 2003 SODASTA.....	49
4.1 Rakenne	49
4.1.1 Juoni	49
4.1.2 Alku	50
4.1.3 Keskikohta: tapahtumat	52
4.1.4 Loppu.....	54
4.2 Yhdistävä tekijä: joukkotuhoase.....	55
4.3 Eksplisiittinen & implisiittinen kerronta	59
4.4 Mahdottomuudet, välttämättömyydet.....	61
4.5 Tarinankerronta sodan keinona	62
4.6 Nimeäminen	64
4.7 Legitimaatio: jatkuvuus & rinnastus	66
5 PÄÄTELMÄT	68
LÄHTEET	71

1 JOHDANTO

1.1 Lähtökohdat & aineisto

Motivaatio tämän työn kirjoittamiseen syntyi alun perin tenttikirjallisuudesta, jossa perehdyin Thomas Hobbesin teoksen *Leviathan* (2006) kautta hänen teoriaansa yhteiskuntasopimuksesta. Erityisesti kiinnostuin luonnontilasta, joka kuvautuu yhteiskuntasopimusta edeltäneeksi epävakaaksi olomuodoksi. Jatkossa perehdyinkin juuri luonnontilan ominaisuuksiin, missä yhteydessä syntyi ajatus, että Hobbesin esitys yhteiskuntasopimuksesta on muodoltaan tarinanomainen. Toisaalta esitys on myös erittäin perusteellinen: lukijalle tulee helposti käsitys, että kaikki mahdollinen on otettu huomioon. Näiden huomioiden siivittämänä otin asiakseni perehtyä narratiiviteoriaan, jotta pystyn toteamaan epämääräisemmät havaintoni tarinallisuudesta tiettyä teoriapohjaa vasten. En kuitenkaan halunnut jäädä pelkästään *Leviathanin* tutkimukseen, koska 1600-luvulla syntyneen tekstin tulkintaan sinänsä en tahtonut ryhtyä, koska tekstin aikalaishkontekstin selvittäminen olisi ollut toisen kokonaisen tutkimuksen kokoinen urakka. Tästä syntyi päätökseni sitoa yhteiskuntasopimuksen käsittely varsinaisen työni teoriaosioon esimerkin tavoin. Käyn siis läpi narratiiviteoriaa käsikädessä Hobbesin sekä pienemmältä osin myös John Locken politiikan teorian klassikkotekstien kautta. Näin siksi, että tämä ratkaisu sekä sitoo teoriaosiota valtio-opin tieteenalan merkittäviin teksteihin, että tekee teorialuvusta havainnollisemman. Narratiivisen eli tarinarakenteen universaaliutta tämä ratkaisu myös alleviivaa: tarinallisten ominaisuuksien tulkinta voi kertoa lähes tekstistä kuin tekstistä ja samalla maailmasta jotain uutta.

Halusin sitoa työni johonkin läheiseen oman aikamme tapahtumaan, joka tarjoaisi aineiston narratiivista tulkintaa varten. Halusin myös valita tutkimuskohteeksi tapahtuman, jolla olisi joitain analogisia ominaisuuksia verrattuna yhteiskuntasopimusteorioihin. Niinpä sota valikoitui aihealueekseni: näin siitäkkin syystä, että Hobbes rinnastaa luonnontilan sisällissotaan, jossa kaikki ihmiset ovat potentiaalisesti sodassa toisiaan vastaan. Luonnontilasta myös päästään pois sopimuksella, jota nimetään rauhansopimukseksi. Tästä löytyy siis syy sota-aiheen valinnalleni tutkimuskohteeksi. Tietyn sodan valinnassa puolestaan harrastin tuttuuden logiikkaa: käsittelyyn tulevan konfliktin täytyi olla jollain tavoin jo tuttu, jottei tiedonhankintaa tarvitsisi aloittaa nollostakaan ja ettei täysin uuden tapahtuman anatomian opet-

telu muodostuisi pääasialliseksi toimekseni varsinaisen analyysin kustannuksella. Näillä premissillä päädyin valitsemaan Irakin vuoden 2003 sodan varsinaiseksi tutkimuskohteekseni.

Aineiston muoto oli tässä vaiheessa vielä auki suunnitelmissani. Koska olen aiemmin ollut kiinnostunut median toiminnasta sekä julkisuudesta ja koska nykyisin opiskelen myös journalistiikka, oli aineiston hankkiminen median tuottamasta aineksesta omalla kohdallani luonnollinen valinta. Halusin pysyttäytyä suomalaisen median tuotteissa ja aineiston halusin myös olevan niin sanotulle suurelle yleisölle suunnattu. Niinpä valitsin aineistokseni Helsingin Sanomien tekstit Irakin sotaan liittyen aikavälillä 1.3.- 30.5.2003. Tämä aikaväli tuli valituksi, koska näin pystyin käymään koko aineiston läpi, eikä tarvinnut turvautua satunnaisotokseen pitkältä aikaväliltä. Kyseiselle ajanjaksolle myös ajoittuvat Yhdysvaltojen johtaman liittouman merkittävimmät sotatoimet Irakissa.

1.2 Tutkimuskysymys & käsitteet

Tässä työssä narratiivinen esitysmuoto määrittäyty poliittiseksi tavaksi asettaa tapahtumat järjestyksiin sekä suhteisiin keskenään. Tarinassa on vähintään yhtä paljon kertojaa kuin itse todellisuuden tapahtumia: keskeistä on siis kuinka tapahtumat asetetaan tarinaksi, eli toisin sanoen kuinka niille annetaan juoni, jota ilman tapahtumat ovat vain yksittäisiä tapahtumia. Poliittisuus onkin juuri tässä toisin olemisen mahdollisuudessa: mahdollisia juonia on loputon määrä, joten valittu juoni on aina jollain tasolla ulkoa laitettu tapahtumien välille tarinamuodon synnyttämiseksi ja usein myös kertojan tavoitteiden ajamiseksi. Tutkimuskysymykseni onkin seuraava: kuinka tarinarakenne on muodostettu Irakin sodan tapahtumien välille. Käytännössä tämä tarkoittaa synnytettyjen seuraussuhteiden tunnistamista ja kriittistä tulkintaa. Spekulointia harrastan siinä mielessä, että pohdin toisia vaihtoehtoja juonenkuljetukselle, jotta tulee ilmi tulkittavien tekstien tarinallinen luonne: juoni on vain yksi vaihtoehto monien joukossa.

Käsitteet tässä työssä ovat valtaosiltaan määritelty niiden tullessa esille tekstissä, mutta muutamiin kohtiin on syytä ottaa kantaa. Ensinnäkin puhuttaessa luonnontilasta on kyseessä retrospektiivisestä kehitelmästä, joka on lähinnä teoreettinen työkalu, jolla yhteiskunta-teoreetikot operoivat. Luonnontila on siis ihmisen maailma, jossa ei ole

yhteiskuntasopimusta: ei ole siis syntynyt yhteisöjä, joita voitaisiin kutsua valtakunniksi, valtioiksi tai muiksi vastaaviksi valtakeskittymiksi, joilla on omat lakinsa, hierarkiansa sekä hallintonsa. Tämän työn kontekstissa kutsun kaikkia näitä yhteiskuntasopimuksen jälkeisiä olomuotoja sopimustilaksi, jotta vältytään anakronismeilta ja turhilta moniselitteisyyksiltä. Esimerkiksi valtiosta puhuminen olisi ongelmallista, koska nykymuotoisen valtion ei voida katsoa olleen muodostuneen vielä näiden yhteiskuntasopimusta käsitelleiden tekstien synnyn aikaan. Narratiivin ja tarinan käsitteitä käytetään tässä työssä synonyymeinä, sillä merkittävää sisällöllistä eroa näiden välillä ei ole. Lähinnä kyse on eri lähteiden erilaisista sanavalinnoista.

1.3 Sisällön rakenteesta

Luvussa kaksi selvitetään, mitkä ominaisuudet tekevät tarinasta tarinan, ja miksi tämä on mielenkiintoista tekstin poliittisen tulkinnan kannalta. Teorian ohella kuljetetaan esimerkin tavoin Thomas Hobbesin ja John Locken kehitelmiä yhteiskuntasopimuksesta, jottei tarinan teoria leijuisi abstrakteissa korkeuksissaan ilman kiinnityskohtia mihinkään. Tämä ratkaisu on toisaalta allekirjoittaneen mielivallan mukainen, sillä näiden tekstien kautta kiinnostuin tarinan teoriasta ja sen sovelluksista tekstien lukemiseen. Toisaalta tämä on vähemmän mielivaltaista, koska teoria yhteiskuntasopimuksesta on keskeinen valtiopillinen esitys, jonka juoni on yhtäläillä keinotekoisesti asetettu siihen, eli myös nämä klassikot ovat poliittisia tekoja siinä missä sanomalehtitekstitkin. Toisen luvun sisällä edetään käsittelemällä aluksi tarinan tuntomerkkejä, jotka eivät monelta osiltaan ole kovin yllättäviä, mutta silti huomion arvoisia: monet itsestäänselvyydet ovat juuri niitä seikkoja, joita ei huomaa tekstien tulkinnassa. Näin ollen onkin erityisen tärkeää kirjoittaa ne auki, jolloin niistä tulee käyttökelpoisia työkaluja tulkintaan. Tämän jälkeen toisessa luvussa tarkastellaan tarinan sanavalintojen merkitystä, uskottavuutta sekä eri tapoja jakaa tarinat tyyllilajeittain. Lopuksi käsitellään tarinan poliittisuutta luvussa aiemmin esitetyn pohjalta.

Kolmannessa luvussa tarina ja tarinankerronta sijoitetaan osaksi sodan todellisuutta. Aluksi pohditaan tarinan sovelluksia sodankäynnin osana peilaten teemoja alan klassikosta (Sunzi 2005). Näin luodaan käsitys siitä, kuinka tarinankerronta voi olla myös aktiivinen toimi sotatoimien osana. Tämän jälkeen luvussa käsitellään sodan luonnetta ja sen muutosta, joka on ollut läheinen modernin kansallisvaltion kehityksen kanssa. Samassa yhteydessä

käydään myös läpi Kuusiston (1999) huomioita Persianlahden sotaan liittyneistä läntisistä puhetavoista ja tarinoista, joita siis kerrottiin edellisen Irakin konfliktin aikaan. Tässä on myös hyvä vertailukohta aineistoanalyysin tekoa varten ja toisaalta linkki aihealueen aiempaan tutkimukseen. Kolmannen luvun lopuksi käsitellään vielä erilaisin puhetapoja sekä käydään läpi viestinnän eri puolia, jotka ovat erityisesti joukkoviestinnän ja tämän työn kontekstissa sanomalehden uutisjournalismin kanssa relevantteja. Median roolin ja vaikutusvallan pohdintaa tehdään myös läpi työn soveltuvissa kohdissa.

Neljäs luku sisältää varsinaisen aineistoanalyysin, joka siis kohdistuu 2003 maaliskuun Helsingin Sanomien Irak-kirjoitteluun. Luvussa edetään pitkälti teorialuvun mukaisesti käyden läpi tarinallisia ominaisuuksia ja poliittisia siirtoja. Omaksi luvukseen nousee joukkotuhoase -teema, sillä tämä yksittäinen kohta nousi aineistosta erityisen selvästi: se loi sekä yhtenäisyyttä tarinaan, että perusteli juonenkulkua. Useammassa alaluvussa myös käsitellään eri näkökulmista teemoja, jotka legitimoivat ja vahvistavat syntyviä yhteyksiä tapahtumien ja asiantilojen väleille. Koko lukua nimittää myös kontingenssin tunnistaminen, eli tekstien tulkinta siltä kannalta, että tarinan juoni on vain yksi mahdollisuus suuresta joukosta juonia ja että tämä valinta on poliittinen akti, jonka tarinankertoja tekee.

2 TARINA

2.1 Ominaisuudet

Usein puhuttaessa narratiivista tai vaihtoehtoisesti tarinasta käsittely loppuu liian aikaisin: tarina otetaan liian usein annettuna ja oletetaan yhteisesti hyväksytyksi käsitteeksi, jota ei tarvitse eksplisiittisesti määritellä. Arkiajattelussa tällainen tuntuukin suhteellisen järkevältä. Tarina vaikuttaa tutulta, sillä kaikkihan joskus ovat kuunnelleet, kertoneet tai kirjoittaneet tarinoita, ainakin lapsena tai lapsille. Tällainen tarinaan liittyvä nostalgia on omiaan muovaamaan käsityksen tarinasta omanlaisekseen tuntemamme todellisuuden ulkopuoliseksi mielikuvitusmaailmaksi. Tarina supistuu harmittomaksi tekstinpätkäksi, jonka avulla voi vieroittautua todellisuudesta. Tästä kuitenkin irrottaudumme, sillä tarina on paljon muutakin kunhan päästään edellisen ajatusmallin taakse. Tarina on tapa tehdä todellisuudesta ymmärrettävämpi ja samalla keino ajaa omia tarkoitusperiään ja ehdottaa vastaanottajalle konnotaatioita, jotka voivat olla puhtaasti kertojan asettamia.

On sanottu, että arvoilla on universaali hyväksyntä vain sikäli kuin niitä ei määritellä (Perelman 1996, 34). Sama pätee analogisesti myös tarinan käsitteeseen. Tarinan olemus on helpompi hyväksyä, kun sitä ei avata ja eksplisiittisesti kerrota, mitä se on. Silläkin uhalla, että tarinasta tulee määrittely myötä hankalemmin hyväksyttävä käsite, on sen avaaminen kohdallaan, koska näin siitä tulee tehokkaampi työkalu analyysiin: on hedelmällisempää ensin kysyä miksi jokin teksti on tarina tai rakentunut narratiivisesti, kuin suoraan pohtia, mitä tässä tarinassa sanotaan ohittaen tarinallisuuden aspekti. Tarinaa voikin kuvata välittäjäksi, joka toimii todellisuuden ja ihmisen välillä: tarinassa annetaan tapahtumille suhteet, joiden avulla ihminen muoaa käsitystään ympäristöstään. Tarina riippuu sekä ihmisestä, että todellisuudesta, siinä mielessä ettei se tule toimeen ilman kumpaakaan.

2.1.1 Alku, loppu & keskikohta

Narratiivin perustava muoto rakentuu kolmesta elementistä: a) alkutilanne, b) tapahtuma tai toiminta sekä c) edellisistä seuraava asioiden tila. Jotta näistä peruselementeistä koostuva narratiivi olisi järkevä, tarvitsevat ne juonen (Czarniawska 1998, 2). Tällaisen narratiivin voi tunnistaa useista yhteyksistä. Useimmat sadut noudattavat tätä melkoisen tarkasti: alkutilanne esitellään ”olipa kerran...”, jonka jälkeen koetaan enemmän tai vähemmän vaihtelevia tapahtumia sekä lopuksi ”he elivät elämänsä onnellisina loppuun saakka” tai jotain vastaavaa. Tällainen malli on yksinkertaistavalta, mutta toisaalta se on yksi keino tehdä asioista ymmärrettäviä ja tukea niiden käsittelyä. Useimpien narratiivien alku- ja lopputilanteet sekä tapahtumat ovat paljon tätä moninaisemmat ja tulkintaa vaativammat, joten myös tutkija joutuu osaltaan kirjoittamaan tarinaa, tehdäkseen tutkimuskohteestaan ymmärrettävän.

Tulkittaessa Thomas Hobbesin *Leviathania* (2006) tarinana, ensimmäinen toimi on paikantaa tarinan alku. Tämä on siitä syystä lähtökohtainen toimi, että tarinan määritelmässä sillä on alku, keskikohta ja loppu (Kohler Riessman 1993, 17). Kyseisessä tarinassa tämä ei vaadi kohtuuttoman suurta tulkintaa, sillä luonnontila esiintyy lähtökohtaisena olomuotona, jossa yhteisöä tai suvereenia ei ole muodostunut. Tässä tilassa ihmiset ovat ruumiin ja mielen voimiltaan niin tasavahvoja, ettei luonnollista hierarkiaa pääse syntymään: heikoinkin pystyy tappamaan vahvimman viekkauksella tai liittoutumalla samassa asemassa oleviensä kanssa vahvempaa vastaan. Tarinan tapahtuma on koko kehitelmän keskiö, eli yhteiskuntasopimus, jossa muodostetaan sopimustila, joka puolestaan näyttäytyy tarinan loppuna. Tarina yhteiskuntasopimuksesta on siis tarinallisuuden kannalta muodoltaan perinteinen: alku- ja lopputilanteet on eksplisiittisesti esitetty. Myös tapahtumat näiden välillä esiintyvät loogisena sekä myös välttämättömänä linkkinä alun ja lopun välillä.

2.1.2 Juoni

Juoni ei ole tarinan sisäsyntyinen itsestään selvä osa. Kronologia ei vielä juonellista (to emplot) tai aseta keskenään suhteisiin tapahtumien sarjaa, vaikka tällainen näennäinen vaikutus sillä saattaa ollakin. Tarina juonellistuu vasta kun tapahtumat asetetaan keskinäisiin

suhteisiin muillakin kuin ajallisella järjestyksellä. Mielekäs kokonaisuus syntyykin vasta tarinan juonen myötä (Guaraldo 2001, 83). Tarinan juoni on aina ”laitettu” tarinaan, sillä tapahtumat muodostavat tarinan vasta kun joku kertoo ne suhteessa toisiinsa (Czarniawska 1998, 2). Niinpä onkin keskeistä huomata, että vain tapahtumia on olemassa ennen kuin ne juonellistetaan ja kerrotaan yhtenä tarinana. Narraatio on siis aktiivinen toimi, eikä narratiivia sinänsä ole olemassa ilman kertojaa. Toisin sanoen:

...narratiivi on assosiaation muoto: erilaisten asioiden laittamista yhteen. (Czarniawska 1998, 6-7).¹

Fiktiivisen ja faktuaalisen narratiivin välillä ei ole rakenteellista eroa, eikä niiden kiinnostavuus määräydy tämän mukaan (Czarniawska 1998, 5). Näin ollen tutkittaessa tekstin narratiivisuutta, ei ole keskeistä selvittää, onko tekstin sisältö totta tai ei. Narratiivisuuden ja assosiaation muodostuksen kannalta molemmat vaihtoehdot ovat yhtäläillä ”totta”. Muutenkin on ongelmallista tehdä jako muotoon ja sisältöön, sillä myös muoto on osaltaan tuottamassa merkitystä (Suoranta 1995, 47). Niinpä varsinkin tämän työn kontekstissa nämä kysymykset jäävät taka-alalle: salapoliisiyö Thomas Hobbesin Leviathanin (2006) tai Irakin sodan uutisointien totuudenmukaisuuden paljastamiseksi ei ole mielekästä tutkittaessa kyseessä olevan tekstin tarinankerronnallisia keinoja. Myöskään muodon ja sisällön suhteen tutkimiseen ei erikseen kiinnitetä huomiota tässä työssä, koska muoto tulkitaan tässä kontekstissa orgaaniseksi osaksi sisältöä

Hobbesin luonnontilan ja yhteiskuntasopimuksen väliltä voi myös paikantaa omanlaisensa katkoksen: tarina ei kerro, kuinka hajanaisesta ihmismassasta nousee yhtäaikainen tahto rauhansopimuksen laatimiseksi. Toisaalta tämä ei ole ongelma, sillä Hobbes ei väitäkään luonnontilaa aktuaalisesti olleen kaikenkattavasti olemassa maan päällä. Tässä mielessä päättelyketju etenee osittain takaperin: nyt olemassa olevat yhteisöt ovat todiste yhteiskuntasopimuksen toteutumisesta ja sisällissodat ovat esimerkkejä luonnontilaan palaamisista ja suvereenin romahduksesta. Näin ollen kehittelmää voisi kuvailla anakronistiseksi, mutta tarinallisuuden kannalta tämä ei ole merkittävä ongelma. Tarinankerronnassahan aukot, takaumat, ja etukäteen kerrotut jaksot tulevaisuudesta ovat yleisiä ja näillä tehokeinoilla myös voidaan vaikuttaa esimerkiksi tekstin tempoon (Rimmon-Kenan 1991, 61-69). Orjal-

¹ ... a narrative is a mode of association, of putting different things together (Czarniawska 1998, 6-7).

lisen tasatempoisesti² esitetty tarina voi olla puuduttava, jollei luotaantyöntävä lukukokemus variaation puuttuessa. Hobbes tekeekin tässä suhteessa tarinan tempoa vaihtelevia siirtoja, sillä luonnontilasta siirrytään yhteiskuntasopimukseen hyppäyksen kaltaisesti ja tätä aukkoa täytetään jälkikäteen tekstin edetessä. Näin lukijan mielenkiintoa pidetään yllä, eikä takerruta aikajärjestykseen. Luonnontila on kuitenkin selkeä tarinallinen lähtökohta, jonka kuvaukseen Hobbes käyttää paljon aikaa. Juonen kannalta onkin keskeistä, kuinka tämä alkutilanne kuvataan, ja mikä on ongelma johon tarina pyrkii antamaan ratkaisun.

...sinä aikana, kun ihmiset elävät ilman yhteistä voimaa, joka herättää pelonsekaista kunniotusta, ovat he tilassa jota kutsutaan sodaksi. Tällainen sota tarkoittaa sotaa kaikki kaikkia vastaan. Sota ei koostu pelkästään taisteluista, mutta ajan kuluessa, missä taisteluhalukkuus on tiedostettu, on myös sodan luonne tiedossa, samoin kuin on sään luonne. Kuten ei huonon säänkään luonne perustu sadekuuroon tai kahteen, vaan monen päivän viitteisiin huonosta säästä. Samoin sodan luonne ei koostu todellisesta taistelusta, vaan tunnetusta dispositiosta siihen. Tällöin ei ole varmuutta vastakkaisesta asioidentilasta. Kaikki muu aika on rauhaa. (Hobbes 2006, 70.)³

Luonnontilassa vallitseva sota ei siis viittaa jatkuvaan taisteluun, vaan sotatilan luontoon, joka syntyy tunnetusta dispositiosta sotaan. Sota on siis jatkuvasti mahdollinen, koska ei ole vakuutta vastakkaisesta asiantilasta. Mahdollinen mielikuva luonnontilasta, jossa vallitsee jatkuva sota taistelun muodossa kaikki kaikkia vastaan -periaatteella, ei ole tässä tarinassa haluttu. Näin siltikin, vaikka Hobbes käyttää monia muita keinoja vakuuttaakseen lukijan luonnontilaisen elämän mahdottomuudesta. Tällainen pehmenys on myös tarinan-kerronnallinen keino: kertomus luonnontilasta jatkuvana sotatoimena olisi liioittelun muodossa heikennys tarinan luotettavuudelle. Tekstin luotettavuus onkin mielenkiintoinen seikka, sillä on hankala osoittaa tekstistä, mikä kohta erityisesti tekee siitä luotettavan.

² tarina etenee esimerkiksi jokaisella sivulla saman aikayksikön

³ ...during the time men live without a common Power to keep them all in awe, they are in that condition which is called Warre; and such a warre, as is of every man, against every man. For Warre, consisteth not in Battell onely, or the act of fighting; but in a tract of time, wherein the Will to contend by Battell is sufficiently known: and therefore the notion of Time, is to be Considered in the nature of Warre; as it is in the nature of Weather. For as the nature of Foule weather, lyeth not in a showre or two of rain; But in an inclination thereto of many dayes together: So the nature of War, Consisteth not in actuall fighting; but in the known disposition thereto, during all the time there is no assurance to the contrary. All other time is Peace. (Hobbes 2006, 70.)

Lieneekin osuvaa määritellä tekstin luotettavuus negaation kautta epäluotettavuuden merkien puutteeksi. Näitä ominaisuuksia ovat muun muassa kertojan tietämyksen rajoittuneisuus, asianomaisuus sekä ongelmallinen arvomaailma. (Rimmon-Kenan 1991, 127-128.) Omana aikanaan Hobbesin käsitykset liittyen uskontoon, jumalaan sekä ihmisen olemukseen ovat varmasti toimineet tekstin uskottavuuden karsijoina, kun taas nykypäivänä uskottavuutta voisi tulkita heikentävän Leviathanissa esiintyvät tiedon puutteesta kertovat väitteet Amerikan villeistä intiaaneista, jotka elävät vieläkin lähestulkoon luonnontilassa. Tällainen argumentti luonnontilan olemassaolon puolesta ja mahdollisuudesta lienee toiminut huomattavasti paremmin 1500-luvulla, jolloin elettiin Euroopassa Amerikan löytämisen aikoja. Tarinat ovatkin monessa mielessä aikansa tuotteita, vaikkakin ne voivat alkaa omaa elämäänsä tultuaan satoja vuosia luetuiksi klassikoiksi. Tässä työssä en katso tarpeelliseksi pitäytyä aikalaisnäkökulmassa tarkasteltaessa Hobbesin tai John Locken (1995) klassikkotarinoita yhteiskunnan muodostuksesta, sillä tässä niitä käsitellään lähinnä tekstuaalisesti.

Juonen kuljetukseen liittyy myös retoriikka, jossa erinäisiä periaatteita nimetään laeiksi. Sekä Hobbesilla, että Lockella esiintyvät luonnonlait jo nimensä puolesta saattavat johtaa harhaan: ne eivät ole ”luonnollisia” luonnonvoimien mekaniikkojen kuvaajina, vaan enemmänkin ihmisen luonteen (nature) kuvaajina. Kuitenkin kun ne nimetään luonnon säätämiksi laeiksi, antaa se tarinalle uskottavuutta; ainakin siinä mielessä, ettei niiden tunnusteta olevan kirjoittajansa sisäsyntyisesti tuottamia pykäläitä. Locken ihminen toimii tai pyrkii toimimaan luonnonlakien mukaisen luonteensa tavoin kaikkialla, myös luonnontilassa, mutta Hobbesin ihmiselle myös luonnonlain vastaiset passiot ovat ominaisia ja hallitsevia luonnontilassa. Luonnonlait ovat siis luonnollisia omissa yhteyksissään. Toisin sanoen ne ovat omien kokonaisuuksiensa osasina, kuten ovat luonnontilatkin, täydentämässä osaltaan tarinankerrontaa. Kummankin klassikon teksteissä luonnonlait tuovat koherensia narratiiviin: retorisesti nämä luonnonlait ovat olemassa aina ja ikuisesti tarinasta huolimatta.

Vaikka Hobbesilla ja Lockella luonnonlakien esitykset ovat poikkeavat, ovat ne sopivat omiin tarinoihinsa. Jos lait kirjataan Hobbesin tyyliin selkeän eksplisiittisesti paperille, on helpompi todeta niiden toimimattomuus luonnontilassa, jonka synkkyys ensin on todistettu antamalla jokaiselle luonnonoikeus kaikkeen. Tässä tilassa olisikin oman edun vastaista yksipuolisella päätöksellä rajoittaa toimiaan 19-pykäläisellä luonnonlailla. Toisaalta jos

luonnonlaista tehdään kirjoittamaton ja sen tarkemmin määrittelemätön järjen ääni Locken tavoin, on helppoa väittää pohjimmiltaan hyvien ja järkevien ihmisten tätä noudattavan ilman pakottavaa auktoriteettia luonnontilassakin. Näin molemmat tarinat voi tulkita sisäisesti juontensa puolesta ehjiksi ja uskottaviksi, vaikkakin Locken tarina sisältää enemmän tulkinnanvaraa. Juoni on siis se osanen, joka tekee irrallisten tapahtumien sarjasta koherentin kokonaisuuden.

2.1.3 Vastaus kysymykseen

Narratiivin voi tulkita myös vastaukseksi johonkin kysymykseen, tekstin ulkoa tai sisältä esitettyyn (Kohler Riessman 1993, 49). Tämä on myös yksi tapa lähestyä tulkittavaa tekstiä, jonka ydin tai keskeinen kohta saavutetaan tai ollaan ainakin sitä lähellä, jos osataan muotoilla kysymys, johon tekstin tarina vastaa tai jonka se muotoilee. Näin päästään tutkimaan myös syitä, jotka johtavat seurauksiin. Tällainen lähestymistapa narratiiviin on lähellä Quentin Skinnerin tapaa tulkita tekstejä poliittisesti: kysymykset, joihin teksti vastaa, ovat yhtä tärkeitä kuin argumentit, joita teksti itse käyttää vastauksena näihin kysymyksiin (Skinner 1978, xiii).

Tasa-arvoisuus on Hobbesin luonnontilan ja samalla hänen kertomansa tarinan suuri ongelma: kaikilla on yhtä suuri oikeus tavoitella päämääriään, jolloin ristiriidassa olevat päämäärät luovat vihollisuuksia, jotka johtuvat pääasiassa kolmesta ihmisen ominaisuudesta: kilpailusta, epäluulosta ja turhamaisuudesta⁴. Vihollisuus taas johtaa yleisimmin jomankumman osapuolen tuhoon, sillä molemmilla on oikeus tuhota toinen säilyttääkseen itsensä. Tässä onkin kyseisen tarinan keskeinen kysymys, johon odotetaan vastausta: kuinka luonnontilan epämiellyttävistä puolista tai luonnontilasta kokonaisuudessaan päästään eroon? Leviathanin tarina onkin suuressa määrin juuri vastausta tähän kysymykseen. Heti alkuunsa Hobbes pyrkii vakuuttamaan lukijan siitä, että kuvailtu luonnontila on kaikin puolin mahdoton paikka elää:

Sellaisessa tilassa ei ole mahdollisuutta tuotannolle, koska tuotto on epävarmaa. Samoin maan päällä ei ole kulttuuria, ei navigaatiota tai meritse tuotuja hyödykkeitä, ei sopivia

⁴ Competition, Diffidence and Glory

rakennuksia, ei suurten kappaleiden siirtämistä, johon tarvitsee paljon voimaa, ei tietoa maanpinnanmuodoista, ei ajanlaskua, taiteita, kirjeitä tai yhteisöjä. Ja mikä pahinta, valitsee jatkuvasti väkivaltaisen kuoleman pelko ja vaara. Ja ihmisen elämä on yksinäinen, köyhä, epämukava, brutaali ja lyhyt. (Hobbes 2006, 70.)⁵

Tällaisen kuvaelman jälkeen on tietysti hankala ryhtyä väittämään vastaan, ettei luonnontilasta pois pääsy olisi mielekäs. Voi tietysti väittää, ettei ihmisluonto ole Hobbesin kuvaileman kaltainen, vaan ihmiset voivat olla elää rauhassa ilman suvereenia valtaa ja yhteisöä. Tämän näkökannan Hobbes torjuu väittämällä, ettei oikeudenmukaisuus tai epäoikeudenmukaisuus ole ihmiselle ruumiin tai mielen ominaisuus, sillä tuolloin ne ilmentyisivät kuin aistit ja halut myös maailmassa, jossa olisi vain yksi ihminen. Hobbesin mukaan näin ei ole, joten oikeudenmukaisuus on ihmisen ominaisuus vain yhteisössä.

Oikeudenmukaisuus tai epäoikeudenmukaisuus eivät ole ruumiin tai mielen ominaisuuksia. Jos ne olisivat, ne voisivat olla myös ihmisessä, joka olisi yksin maailmassa aistiensa ja passioidensa kanssa. Oikeudenmukaisuus liittyy siis ihmiseen yhteisössä, ei yksinäisyydessä. (Hobbes 2006, 72.)⁶

Koska Hobbesilla luonnontila ja sopimustila ovat niin vastakkaisia olotiloja, voi luonnontilaa hahmottaa myös sen kautta, millaisia ominaisuuksia sopimustilalle annetaan. Kuten arvata saattaa, Hobbes kuvaa yhteiskuntaa turvalliseksi, pysyväksi ja kaikin puolin kestäväksi rakennelmaksi (1999, 273-274). Toisaalta kestävän yhteiskunnan kivijalkaa on muurattu jo luonnontilassa, josta keskinäinen pelko on ajanut ihmiset yhteiskuntaan. Sopimustila ei sinänsä näyttäydy minään ihannepaikkana: se vain sattuu olemaan paras keino ihmiselle saavuttaa hyvää itselleen (Hobbes 1987, 42-44). Schmittin mukaan Hobbesin yhteiskunnan ihanteet: rauha, varmuus ja järjestys ovat suoranaisesti poliisitoimen tehtäviä ja määritelmiä, mikä ei sinänsä yllätä ottaen huomioon tähän teoriaan sisältyvän oletuksen ihmisestä ja luonnontilan sotaisuudesta, epävarmuudesta ja epäjärjestyksestä

⁵ In such condition, there is no place for Industry; because the fruit thereof is uncertain: and consequently no Culture of the Earth; no Navigation, nor use of the commodities that may be imported by Sea; no commodious Building: no instruments of moving, and removing such things as require much force; no Knowledge of the face of the Earth; no account of Time; no Arts; no Letters: no Society; and which is worst of all, continual feare, and danger of violent death; And the life of man, solitary, poore, nasty, brutish and short. (Hobbes 2006, 70.)

⁶ Justice, and Injustice are none of the Faculties neither of the Body, nor Mind. If they were, they might be in a man that were alone in the world, as well as his Senses and Passions. They are Qualities, that relate to men in Society, not in Solitude. (Hobbes 2006, 72.)

(Schmitt 1982, 47). Hobbesin sopimustilan voisikin modernimmalla termillä nimetä omanlaisekseen poliisivaltioksi, jossa täydellä mandaatilla toimiva poliisielin on samalla myös lainsäätäjä. Tämä voi olla pelottava mielikuva sinänsä, mutta Hobbesin tarinassa tarkoituksenmukainen malli, jos rauha on perustava luonnonlaki ja tätä kautta myös avain muuhun hyvään elämään. Tarina on siis koherentti, koska lähtökohtainen kysymys saa ratkaisunsa ja ongelma ratkeaa: järjettömän sodan tilasta päästää rauhaan ja järjestykseen.

2.2 Uskottavuus

Thomas Hobbes kirjoittaa Leviathanissa vahvalla luonnontieteeseen ja varsinkin aritmetiikkaan viittaavalla tyyllillä, jossa ”erehtymättömät” liikelait rinnastetaan ihmiseen, yhteisöön ja näiden kehityskuluihin. Tämä onkin vahva retorinen valinta: esittelemällä aritmetiikka erehtymättömäksi tieteeksi ja rinnastamalla oma teoria yhteiskunnasta edelliseen syntyy mahdollisesti kuva erehtymättömän aukottomasta teoriasta. Tällainen kielenkäyttö on tietenkin tehokasta, jos tehdyt oletukset, rinnastukset ja analogiat hyväksytään tai otetaan annettuina. Tässä työssä ei näin toimita, sillä tarkoituksena on tutkia tekstissä tehtyjä merkityksiä rakentavia valintoja ja erityisesti tekstin rakentumista narratiivina. Osuva kommentti onkin tässä yhteydessä esiteltäväksi, että luonto ja maailma eivät kerro tarinoita: ihmiset kertovat (Kohler Riessman 1993, 2). Tällä viitataan siihen, että ilman tarinoijaa ei maailmassa synny tarinoita. Maailma on olemassa ilman tarinaa, mutta luonto ei tuota tarinoita, se tuottaa vain tapahtumia: tulivuorenpurkaus tai pommin räjähdys Bagdadissa on tapahtuma sinänsä, mutta narratiivi syntyy vasta kun siitä kerrotaan tarina, jossa syyt ja seuraukset liitetään kiinteäksi osaksi tätä tapahtumaa. Hobbes yrittää tekstissään haihduttaa tätä ilmiötä: esitetyt tapahtumat ja niiden suhteet kuvaillaan luonnon säätämiksi ja kertojan osuutta vähätellään. Tämä on siis tarinankertojan strategia tehdä tarinastaan uskottava ja tukahduttaa vastaväitteet alkuunsa. Tästä pääsee kuitenkin yli jos ottaa huomioon väitteen, että jokaisessa tarinassa on ideologinen sisältönsä, joka tulee esille erityisesti loogisissa johtopäätöksissä (Jameson 1981, 49 Guaraldon 2001, 80 mukaan). Tässä tullaan toteamaan tarinankerronnan poliittinen luonne: irralliset tapahtumat eivät itse kerro tarinaa, vaan kertoja, joka antaa niille merkitykset ja juonen omien tavoitteidensa mukaisesti. Yksi keino tällaiseen uskottavuuteen on pyrkiä tekemään toisin olemisesta mahdottomuus tai järjettömyys.

Leviathanin tarinan kannalta on keskeistä vakuuttaa lukija siitä, että luonnontila on mahdoton paikka elää, sillä muutenhan koko kehitelmä olisi mieletön. Miksi haluta sopimustilaan ja yhteiskuntasopimuksen tekoon, jos luonnontilassa olisi mahdollista, ellei jopa miellyttävää elää? Tarinallisuudenkin kannalta perustavan kysymyksen väljähtyminen olisi petollista: miksi kiinnostua tarinasta, jonka ongelma on toissijainen ja jonka ratkaiseminen ei toisi parannusta tai edes muutosta vallitsevaan asioiden tilaan? Näin koko tarinan olemassaolo vaarantuisi: juoni olisi epävarmalla pohjalla, jos ratkottaviin ”ongelmiin” ei haluttaisi aidosti ratkaisuja tai syy-seuraussuhteet vaikuttaisivat sattumanvaraisilta. Tarina ei olisi enää tarina siinä merkityksessä, että se pyrkisi tekemään maailmaa ymmärrettäväksi laittamalla tapahtumia keskinäisiin merkityssysteemeihin, jos tapahtumat seuraavat toisiaan perusteet- ta. Juoni täytyy siis perustella tarinan vastaanottajalle, jotta tämä näkisi tapahtumien suhteet mielekkäinä. Utistekstissä tällaista ei aina tarvitse kovin eksplisiittisesti perustella, varsinkin jos luotetaan uutismedian uskottavuuteen sinänsä: tarina kerrotaan perusteluitta, koska yleisö on tottunut tällaiseen tarinankerrontaan tässä tilanteessa. Näin ollen juonen- kuljetusta utistekstin sisällä on mielenkiintoista tulkita kriittisesti.

Tarinallisen uskottavuuden kannalta Hobbesin luonnontilan ja rauhansopimuksen yhdistelmä on toimiva: kaikin puolin kurjana paikkana esiintyvä luonnontila lopetetaan solmimalla rauhansopimus, joka perustuu ihmisen passioihin (rauha, mukavuus) sekä järkeen, joka sanelee luonnonlait lähtien aina liikkeelle rauhan tavoittelusta. Tarina siis kertoo so- taisasta alkutilasta, joka kumotaan kaikkien keskeisellä sopimuksella rauhasta, minkä seu- rauksena päädytään yhteisöön, jossa suvereenille kuninkaalle tai kokoukselle luovutetaan mandaatti käyttää yhtenä tahtona koko väen voimaa:

Ihmisen, joka luonnostaan rakastaa vapautta ja ylivaltaa toisiin nähden, lopullinen pää- määrä on itsesäilytys ja parempi elämä pääsemällä sotatilasta pois. Sotatilasta, joka seu- raa ihmisen luonnollisista passioista sekä luonnonlain ja säädösten rikkojia rangaistuksella uhkaavan näkyvän voiman puuttumisesta. Tällainen voima on säätelyä, jonka ihmiset asettavat itselleen, ja se näkyy sopimustilassa elämisenä. (Hobbes 2006, 93.)⁷

⁷ The finall Cause, End, or Designe of men, (who naturally love Liberty, and Dominion over others,) in the introduction of that restrain upon themselves, (in which wee see them live in Common-wealths,) is the fore- sight of their own preservation, and of a more contented life thereby; that is to say, of getting themselves out from that miserable condition of Warre, which is necessarily consequent... to the naturall Passions of men,

Juoni on tässä kehityskulussa siis selkeä: luonnontilassa jatkuva väkivaltaisen kuoleman pelko syrjäytyy kun luonnonlait saatetaan käytännössä toimintaan ja konkreettinen voima asetetaan niitä valvomaan. Ihminen rakastaa vapautta ja ylivaltaa toisiin nähden, mutta ihminen rakastaa vielä enemmän rauhaa ja mukavaa elämää, joten yhteiskuntasopimus on mielekäs vaihtoehto itsensä säilyttämiseksi ja sisällön lisäämiseksi elämään. Tarinan päähenkilön (ihmisen) voi siis tulkita punnitsevan vaihtoehtoja ennen sopimuksen tekoa, mutta valinta on kuitenkin selviö, sillä yhteisössä ihminen voi toimia moraalisensa ja järkensä mukaisesti eli luonnonlakeja noudattaen, kun taas luonnontilassa luonnonlait ovat vain mahdottomia moraalilakeja, joiden rikkomisesta vasta Jumala tuomitsee kuoleman koitettua.

Siinä missä Hobbes selvän eksplisiittisesti esittelee luonnonlait, John Locke tyytyy kuvaamaan luonnonlakia järjen äänen kuunteluksi. Luonnonlakia ei hänen mukaansa ole kirjoitettu ja se löytyy vain ihmisten mielistä. Tämä moraalilaki on sitova myös luonnontilassa ja jokainen on oikeutettu rankaisemaan sen rikkojaa järkevällä tavalla (Locke 1995: 49, 162). Tällainen kuvaus luonnonlaista nostattaa monenlaisia kysymyksiä. Onko olemassa yksi järki, jonka mukaan luonnonlaki määräytyy, vai onko luonnonlaki jokaisen ihmisen yksilöllinen tuotos? Kuinka luonnontilassa rankaisutoimet toteutuvat jos jokainen on oikeutettu luonnonlain toimeenpanija? Tarinankerronnallisesti tällainen ratkaisu ei ole yhtä vakuuttava, jos sitä verrataan Hobbesin kehitelmään. Lockella näet moraalinen luonnonlaki on aina näkyvästikin voimassa. Näin yhteiskuntasopimus ei esiinny välttämättömänä tapahtumana, koska ongelma johon tarina hakee ratkaisua, ei ole läpeensä paha.

Luonnonlain määrittelyssä Locke vaikuttaa ajautuvan jonkinmoiseen kehäpäättelmään. Hyvät asiat ovat järkeviä ja sitä kautta luonnonlain mukaisia, koska ne ovat hyviä ja järkeviä. Tällainen yleinen päätelmä voi käsitykseni mukaan toimia vain, jos myönnetään jonkin ylemmän ihmistä ohjaavan järjen olemassaolo. Tässä on suuri ero verrattuna Hobbesin kirjoituksiin, joissa yleisen järjen olemassaolo kiistetään. Toisaalta kummallekin on yhteistä jumalan ilmeneminen luonnonlain lopullisena tuomarina. Kun lain toimeenpano ei onnistu itseltä, eikä maan päällä ole ketään johon vedota, täytyy asia jättää lopulliseen

When there is no visible Power to keep them in awe, and tye them by feare of punishment to the performance of their Covenants, and observation of these Lawes of Nature... (Hobbes 2006, 93).

tuomioistuimeen, joka ei erehdy. Lockella tällainen Jumalaan turvaaminen esiintyy jonkinmoisena viimeisenä hätävarana, kun taas Hobbesilla luonnontilassa Jumala on ainut luonnonlain tuomari, koska turvattomassa tilanteessa luonnonlaki ei esiinny käytännön toiminnassa. (Locke 1995, 200; Hobbes 1999, 251.) Voikin sanoa, että Locken luonnontila on enemmän laillinen tila, koska luonnonlaki on aina ja kaikkialla sitova ja sen toimeenpanijoina ja tuomareina ovat kaikki ihmiset jos yhteistä ja ylempää tuomaria ei ole paikalla. Käytännössä tämä onkin hankalampi tilanne hahmottaa: kuinka tällainen omien ja toistensa asioiden tuomareiden maailma voisi toimia? Vastaus lienee taaskin eräänlainen uskon asia: jos ihmiset ovat loppujen lopuksi järkeviä ja hyviä, onnistuu luonnonlaillisuus ilman yhteiskuntaa ja suvereenia hallintoa. Narratiivisesti tulkittuna Locken luonnontila on liian mukava paikka elää, jotta yhteiskuntasopimus ja sopimustila näyttäytyisivät välttämättöminä ratkaisuinä tarinan ongelmaan. Toimintaa vaativalle tarinalle tällainen välttämättömyyden puuttuminen ei ole tarkoituksenmukaista. Toisaalta uskottavuuden kannalta tämänmuotoisen tarinankerronnan vahvuutena on toteava ote: näin tapahtui, vaikkei ollut välttämätöntä. Tätä tarinallista välttämättömyyden puuttumista Locke hieman korjaa toteamalla: ”*vapaudesta huolimatta (luonnon)tila on täynnä pelkoa ja jatkuvia vaaroja, (...joten) siitä on syytä pyrkiä pois*” (Locke 1995, 150).

2.3 Kronologiat

Hobbesin tarinan alkutilanne tulee esille Leviathanin (2006) luvussa *XII: Of the Natural Condition of Mankind, as concerning their Felicity, and Misery*, jossa on tarinallisuuden kannalta myös mielenkiintoista sanankäyttöä. Varsinkin tarinallisuuden vaatimusta ajallisesta peräkkäisyydestä tulee esille (Rimmon-Kenan 1991, 24): (lihavoinnit kirjoittajan lisäämiä)

Mielihalut ja muut ihmisen passiot eivät sinänsä ole syntiä. Samoin eivät myöskään ole syntiä toimet, jotka seuraavat näistä passioista, ennen kuin ihmiset tuntevat lain joka kiel-

tää ne. **Ennen** lakien säätämistä niitä ei voida tuntea; samoin ei voida yhtään lakia säätää, **ennen kuin on** sovittu elimestä, joka säätää lait. (Hobbes 2006, 71.)⁸

Tällainen ”ennen kuin” -puhe selvästikin ennakoi tulevaa muutosta, josta edellisessä lauseessa myös eksplisiittisesti mainitaan. Luonnontilassa ei siis ole syntiä, koska ei ole säädettyinä lakeja tai päätettyinä siitä, kuka saa näitä lakeja säätää. Keskeistä kuitenkin on tarinallisuuden kannalta, että Hobbes selvästi asettaa luonnontilan, yhteiskuntasopimuksen sekä sopimustilan selkeään ajalliseen järjestykseen ja suhteeseen toisistaan. Hän ei siis vain määrittele niitä toisistaan erillään, vaan laittaa ne seuraussuhteisiin, kuten tarinoissa on määritelmänkin mukaan tapana. Hobbesin tarina kerrotaan retrospektiivisesti, koska tarinan loppu, eli sopimustila, on jo saavutettu. Näin lopputulos perustelee tarinan tapahtumia ja mahdolliseksi määriteltyä alkutilaa, jonka vaara ei ole väistynyt sopimustilassakaan. Useat tarinat ovat myös kerrottu toisin päin: nykytilanne kerrotaan silloin tarinan aluksi ja sillä perustellaan tulevat juonenkäänteet ja ennakoidaan tarinan loppua.

...heikko tila, johon todellisuudessa paljas luonto on ihmisen asettanut. Kuitenkin luonto antaa mahdollisuuden tulla siitä pois osin passioiden ja osin järjen avulla. Passiot, jotka ajavat ihmisen tavoittelemaan rauhaa, ovat kuolemanpelko ja sellaiset asiat, jotka ovat välttämättömiä mukavalle elämälle sekä toivo niiden saavuttamisesta. Järki ehdottaa asiainkuuluvia rauhanartikloja, joista ihmiset voivat tehdä sopimuksen. Näitä artikloja kutsutaan luonnonlaeiksi... (Hobbes 2006, 72.)⁹

Tässä lainauksessa tulee selvästi esille syyt, jotka johtavat luonnontilasta rauhansopimukseen ja luonnonlakien käytäntöön laittaminen ja toteuttamiseen sopimustilassa. Yksinkertaistetusti ihminen siis pelkää kuolemaa ja kaipaa mukavaa elämää, jolloin päädytään järjen sanelemaan rauhansopimukseen, jonka artikloina ovat luonnonlait. Tässä on yksi tarinan tapahtumien liitoskohta, eli toisin sanoen paikka, jossa asiantilojen välillä muodos-

⁸ The Desires, and other Passions of man, **are** in themselves no Sin. No more **are** the Actions, that **proceed** from those Passions, **till** they know a Law that forbids them: which **till** Lawes be made they cannot know: nor can any Law be made, **till** they have agreed upon the Person that shall make it (Hobbes 2006, 71).

⁹ ...for the ill condition, which man by meer Nature is actually placed in; though with a possibility to come out of it, consisting partly in the Passions, partly in his Reason. The Passions that encline men to Peace, are Feare of Death; Desire of such things as are necessary to commodious living; and a Hope by their Industry to obtain them. And Reason suggesteth convenient Articles of Peace, upon which men may be drawn to agreement. These Articles, are they which otherwise are called the Lawes of Nature... (Hobbes 2006, 72.)

tetaan suhde, jolla juoni saadaan virtaamaan. Tässäkin kohdassa Hobbesin suosimat retoriset keinot ovat käytössä: kun oma kehitelmä on edellä rinnastettu aritmetiikkaan ja erilaisiin ”erehtymättömiin” liikelakeihin, syntyy mahdollisesti kuva näidenkin luonnontilan ominaisuuksien ja rauhansopimuksen välillä vallitsevasta kausaalisuhteesta. Suhteet saattavat ollakin kausaalisia Hobbesin tarinan sisällä, jossa hyväksytään joukko erilaisia lähtökohtaisia oletuksia: keskeinen on väite, jonka mukaan oikeudenmukaisuus ei ole ihmisen ominaisuus kuin yhteisössä. Tietysti jos oikeudenmukaisuus ymmärretään suvereenin säättämän lain tottelemiseksi sekä luonnonlain noudattamiseksi, on väite mielekäs sekä pitävä. Toisaalta on melko tiukkaa rajautumista, ettei Hobbes näe luonnontilassa olevan mahdollisuutta elää rauhassa luonnonlakien mukaisesti ilman yhteisesti valittua suvereenia, vaikka luonnonlait ovat moraalisesti sitovia myös luonnontilassa. Tämä lienee kuitenkin jälleen yksi luonnontilan kestävämyyden todiste: ihmisen järki kertoo, että rauha on mukavan elämän edellytys ja kuolemanpelon lievitys, mutta koska tätä ei saavuteta kuin kollektiivisella sopimuksella, täytyy sopimuksen syntyyn asti olla varpaillaan ja valmis tuhoamaan jokainen, joka on uhkaksi omille päämäärille, vaikka tietääkin mikä olisi luonnonlakien mukaista moraalista elämää. Yksinkertaistetusti luonnontila on siis järjen vastainen tila, josta ihmisen luonnolliset ominaisuudet, eli passiot ja järki, ennemmin tai myöhemmin ajavat sopimustilaan. Tarinalla ei näin ole vaihtoehtoisia kronologioita: järki, luonnonlait ja pyrkimys hyvää elämään ovat kaikki kerrottu tämän järjestyksen todisteiksi.

Hobbesilla luonnonlaki on keskeinen rajanvetäjä: luonnontilassa se on piilossa ja näkyy toiminnassa vain turvallisessa yhteiskuntasopimuksella perustetussa yhteisössä. Niinpä hänen tekstinsä luonnonlaeista väistämättä lomittuu luonnontilaan, jonka luonne näyttäytyykin luonnonlaille vastakkaisena. Samalla kun kerrotaan luonnonlaeista, kerrotaan myös luonnontilasta, vaikkeivät nämä lait näykään ennen rauhansopimuksen ja solmimista. Hobbesilla luonnonlait siis ovat tarinan kannalta keskiössä: näiden mukaan ratkaistaan narratiivin ongelma saattamalla ne aktuaalisesti voimaan sopimustilassa, johon siirtyminen muotoutuu välttämättömydeksi.

Myös luonnonlakien järjestelmä muodostaa oman pienemmän tarinansa suuremman sisällä: Hobbes johtaa 19 luonnonlakia ainakin oman näkemyksensä mukaan deduktion keinoin. Luonnonlait muodostavat ketjun, jossa kaikki lait perustuvat ensimmäiseen lakiin, jonka päälle ja perustalle kaikki muut lait kerrotaan. Päätelyketju saa alkunsa ihmisluonnon mukaisesta arvostuksesta: sota on paha ja rauha on hyvä. Tästä syntyy myös ensim-

mäinen luonnonlaki, jonka mukaan ihmisen tavoitteena on rauha ja sen säilyttäminen. Jos rauhaa ei voi saavuttaa, saa ihminen käyttää kaikkia sodan apuneuvoja ja keinoja. Edellinen lause on ensimmäisen luonnonlain loppuosa, jossa tulee ilmi myös luonnonoikeuden summa: kaikkia mahdollisia keinoja saa käyttää itsensä puolustamiseen. Tällainen lähtökohta tuottaa mustavalkean tilanteen: rauha tai rajoittamaton sota, eikä välimuodoille jää tilaa. Tarinarakenteelle tällainen muoto on hedelmällinen: epämääräiset välimuodot toisivat juonenkuljetukselle haasteita, jotka saattaisivat heikentää tarinan uskottavuutta. Seuraavat Hobbesin luonnonlait moraalifilosofisesti tuottavat uusia toimintanormeja, jotka sitovat omatuntoa aina ja kaikkialla, mutta toimintaa vain turvallisuuden vallitessa, mikä entisestään lisää sodan ja rauhan vastakkaisuutta. Vastaavanlainen analogia siis muodostuu myös luonnontilan ja sopimustilan välille. (Hobbes 1999, 126-148.)

Ensimmäisestä luonnon peruslaista seuraa toinen luonnonlaki: ihmisen tulee luopua luonnontilaisesta oikeudestaan kaikkeen, jos toisetkin suostuvat vastaavaan rauhan saavuttamiseksi. Tätä lakia Hobbes kutsuu rauhansopimukseksi, joka on mielekäs ensimmäisen lain määrittellessä rauhan perustavaksi tavoitteeksi. Kolmas luonnonlaki on varmistamassa tätä luovutusta vaatimalla oikeudenmukaisuutta: Hobbesin mukaan sitoumusten suorittaminen on oikeudenmukaista ja samalla välttämätöntä rauhalle, koska rauhansopimus ilman sitoumusta on tyhjää puhetta ja säilyttää luonnontilaisen oikeuden kaikkeen. Tämä on ilman suurempaa kritiikkiä läpi menevä päätelmä, sillä jos rauhan tavoittelu hyväksytään peruslaiksi, ei voida kuvitella siihen päästävän sopimuksella, johon sitoutuminen ei olisi oikeudenmukaista. Hobbes myös korostaa oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kuuluvan yhteiskuntasopimuksen jälkeiseen olotilaan, koska luonnonoikeuden mukaan luonnontilassa kaikilla on oikeus kaikkeen: tällöin ei voida puhua epäoikeudenmukaisuudesta ilman, että oikeuksille olisi asetettu jonkinlaisia rajoituksia. (Hobbes 1999, 137.)

Vastaavalla tavalla Hobbes johtaa loput 19:sta luonnonlaistaan lähtien aina liikkeelle ensimmäisestä perustavasta laista. Tällainen lakiketju on tarkoituksenmukainen Hobbesin tarinassa, jossa tavoitteena on todistaa, etteivät nämä lait voi käytännössä toteutua luonnontilassa. Voikin todeta, että tämä luonnonlakijärjestelmä jatkuvalla tavalla perustelee tarinan seuraussuhteita tarinan sisällä aukottomasti, koska juuri nämä lait ovat portinvartija-asemassa luonnontilan ja sopimustilan välillä. Esimerkkinä tästä luonnonlaki välitystuomioista: tuomarin täytyy tehdä päätös, jottei ajauduta luonnontilaiseen sotaan tuomion

osapuolten välille. Jos tuomiota ei anneta, tarina kulkee takaperin luonnontilaan, jossa luonnonlait eivät ole näkyviä.

Lopuksi Hobbes tiivistää luonnonlait tuttuun raamatulliseenkin lauselmaan: ”älä tee toiselle sitä, mitä toisen olisi mielestäsi kohtuutonta tehdä sinulle” (1999, 235). Luonnon lait muodostavat oman tarinallisen siirtymänsä kokonaisuuden sisällä: ne ovat johdetut yhdestä alkuoletuksesta kronologisesti. Vastaanottajan kannalta tällainen esitys antaa kaksi vaihtoehtoa suhtautua tarinaan luonnonlaeista: esitys joko hyväksytään tai hylätään kokonaisuutena, koska rakennelma kerrotaan ensimmäisen perustavan lain päälle. Kronologia siis luo myös tämänkaltaista yhtenäisyyttä tarinaan: useinkaan ei ole mahdollista ottaa välistä pois osasia ilman, että rakennelmasta tulee rikkonainen.

2.4 Skeema: yksinkertaistus

Tarinan skeemalla tarkoitetaan ylärakennetta, jonne voidaan nousta 1) karsimalla epäolennaisuudet, 2) yleistämällä ja 3) konstruomalla mikrotason lausemerkityksistä yleisemmän tason propositioita. Tätä voi kutsua yksinkertaisesti omanlaisekseen yhteenvedon tekemiseksi ja abstraktion muodostamiseksi (van Dijk 1980, 49 & Kintsch 1978 Siikalan 1991, 60 mukaan). Skeema sankaritarinasta voisi olla vaikkapa muotoa: päähenkilö kohtaa joukon vaikeuksia, joista hän selviytyy voittajana saaden asioiden tilaan muutoksen. Vastaava tarina spesifimmällä alatasolla saattaisi kertoa sankarin sielunelämästä ja vaikkapa sisäisistä ristiriidoista, maalaten paljon monisävyisemmän kuvan. Skeema ei pidäkään niin sanotusti ”jännitystä yllä”, vaan tylyn paljaasti kertoo tarinan pääkohdat suhteessa toisiinsa. Tässä työssäni onkin yhtenä tavoitteena muotoilla skeemoja tulkittavista tarinoista, jolloin tehtäväksi tulee pelkistys ja tiivistys sekä abstraktimmalla tasolla tekstin narratiivisen juonen löytäminen. Vaikka uutistekstit ovat jo sinänsä muodoltaan tiivistettyjä, ovat yksittäiset tekstit vain isomman kokonaisuuden osasia. Tästä kokonaisuudesta puolestaan ovat tulkittavissa kokonaisen tarinan skeemat.

Kun kertomuksen anatomiaa on muokattu tarpeeksi pelkistettyyn muotoon, on joskus päästy niin pitkälle, että tarina on nimetty suullisen ja kirjallisen ilmaisun universaaliksi genreksi, jonka ominaisuudet ovat ylihistoriallisia ja ylikulttuurisia (Siikala 1991, 47). Tämä

vaikuttaa todella rankalta väitteeltä. Tarkemmin ajateltuna väite kuitenkin voi vaikuttaa mielekkäältä: on hankala yrittää nimetä toista tapaa, jolla ihminen voi kertoa toiselle maailmasta. Jotta tapahtumien sarjat olisivat mielekkäitä, täytyy ne kertoa suhteessa toisiinsa ajallisesti peräkkäisinä. Yksittäiset tapahtumat eivät kerro maailmasta mitään, jos eivät suhteudu toisiin tapahtumiin. On myös tulkittu kertomuksen olevan globaali diskurssin muoto, mitä perustellaan tarinoiden käännettävyydellä yli kieli- ja kulttuurirajojen (Barthes 1977, 79 Siikalan 1991, 47 mukaan). Osittain tämän väitteen voi hyväksyä, sillä onhan esimerkiksi lyyrisen sanataiteen kääntäminen kieleltä toiselle hankalampaa kuin vaikkapa kertomakirjallisuuden. Kulttuurirajojen ylittämisestä voi olla kahta vastakkaista mieltä: kulttuurisia merkityksiä varmasti karisee rajoja ylitettäessä, mutta tarinan tapahtumat sinällään välittyvät, vaikka syy-seuraussuhteet saattavat vaatia tietämystä tarinan alkuperäisestä kulttuurista. Tämän työn osalta en kuitenkaan usko ajautuvani kulttuuristen tai ajallisten erojen ja kynnyksen kompastuttamaksi, sillä Irakin sotaan liittyvä aineistoni on oman aikamme tuotteita, jotka ovat syntyneet pääosin läntisessä kulttuuripiirissä.

2.5 Tarinan genret

Tarinoiden ryhmittely voi olla monessa suhteessa teennäistä, mutta hyväksyn oletuksen asioiden käsittelyn helpottumisesta tällaisen mahdollisesti väkivaltaisen ryhmittelyn myötä. Yksi jako voisi olla: a) tarinat joissa kerrotaan, mitä on tapahtunut sekä b) tarinat, jotka vaativat edellisen lisäksi toimintaa (Kinnunen 1991, 83). Kohdan a) mukainen tarina voisi olla lapselle kerrottu iltasatu: tällöin kuulijalta yleensä vaaditaan vain uneen vaipumista, kun taas tarina ilmastonmuutoksesta lähestulkoon aina vaatii aktiivista tointa muutoksen pysäyttämiseksi. Jälkimmäisessä tarinassa oltaisiin siis kohdan b) mukaisen tarinan äärellä. Tällainen jako voi auttaa tarinan ominaisuuksien havaitsemisessa, mutta raja toteavan ja toimintaa vaativan välillä tuskin on koivinkaan selväpiirteinen. Rajojen piirtäminen on kuitenkin tulkitsijan työ, sillä voihan iltasatukin olla potentiaalisesti toimintaa vaativa, vaikkei sen funktio ensisijaisesti olisikaan muuta kuin viihteellinen. Uutistekstit mielletään usein vain viestin välittämiseksi siinä mielessä, ettei lukijalta vaadita toimintaa, vaan tyydytetään ainoastaan hänen mielenkiintoaan maailman tapahtumista. Tähän näkemykseen tyytyminen on kuitenkin tulkinnan kannalta hedelmätöntä, sillä median kautta välittyvät uutiset ovat aina jonkun kirjoittajan kertomia ja tiedot joiden pohjalta kertomukset kerro-

taan, ovat jonkun välittämiä, muokkaamia ja värittämiä. Myös medially voi olla omia tavoitteitaan, jotka välittyvät uutisiin, jotka ovat siis useiden prosessien kautta tuotettuja tarinoita todellisten tapahtumien suhteista. Niinpä uutisetkin potentiaalisesti sisältävät toimintaa vaativia aspekteja.

Kertomus voidaan jakaa myös välittömään kertomukseen sekä metakertomukseen (Kinnunen 1991, 84-86). Kertomus on välitön, kun ihminen kertoo toiselle jonkin tapahtumakulun. Metakertomus taas omaa kaksinaisen luonteen: kertomus esiintyy myös romaanina, satuna tai muuna vastaavana tekstin lajina sekä välittää kertomuksen tapahtumat. Leviathan on tässä mielessä metakertomus, joka on samalla tarina ja toisaalta yhteiskuntateoreettinen teos. Tämä on tietysti tässä työssä tehty nimeäminen kyseessä olevalle tekstille. Joillekin sama kirja ja teksti voi olla romaani, paperipaino, parodia, deduktiivinen kehä, väärää todellisuutta uusintava valhe tai jotain muuta. Tekstin nimitys antaakin sille tietyn paikan (Kinnunen 1991, 90). Uutisteksti puolestaan tulkitaan yleisesti uutistekstiksi, kosken julkaisee uutismedia. Tämä on kehäpäätelmä, mutta toimiva: uutiset koostuvat kirjavasta joukosta tekstejä, joita saattaa yhdistää vain julkaisumedia. Toisaalta uutinen voi ainakin haluta näyttää välittömältä kertomukselta: ikään kuin todellisuus piirtyisi uutiseen sinänsä ilman narraatiota. Tämän vaikutelman aikaansaamiseksi tehdyt siirrot ovat myös mielenkiintoisia tulkittavaksi uutisaineistosta.

2.6 Tarinankuljetus sanastoilla

Sanavalinnat ovat osa tarinan juonta: sanavalinnoilla perustellaan tapahtumien suhteita. Koska tarinoissa yhteiskuntasopimuksesta keskiössä on siirtymä luonnontilasta sopimustilaan, ovat keskiössä näiden tilojen kuvaamiseen käytetyt sanastot. Tässä kappaleessa käsitellään näiden sanastojen sisältöjä tarinankerronnan kannalta.

John Locke (1995) kuvaa luonnontilaa yleisesti ottaen positiivissävytteisiä sanoja käyttäen, sillä hänelle ihminen on totuutta ja luotettavuutta toteuttava olio, joka pystyy noudattamaan luonnonlakia myös ilman sopimustilarakennetta. Luonnontilassa ihmiset ovat hänelle ”vapaita, tasaveroisia, luotettavia ja omaan järkevään valintaan pystyviä” olioita luonnostaan, eikä vain yhteiskunnan raamien sisällä. Tämä on kuitenkin vain osa hänen luonnontilaansa, sillä toisaalta siellä ollaan toisten ihmisten tahdon alaisina. Tätä tahtoa Locke kuvaa ”vai-

televaksi, epävarmaksi, tuntemattomaksi ja mielivaltaiseksikin”, mikä tekee mielikuvan tästä luonnontilasta ristiriitaiseksi. Lieneekin kyse siitä, että Locken ihminen on keskimäärin hyvä, mutta poikkeukset ovat mahdollisia, jopa todennäköisiä. Ihminen on siis hyvä, mutta luonnontilassa ei ole varmuutta, että kaikki toimivat tämän ominaisuutensa mukaisesti. Tällöin selittyy pitkälti Locken viljelemä epävarmuus -sanasto: tarinan mielekkyyttä rakennetaan poistamalla epävarmuutta elämästä. Luonnontila on siis lähtökohtaisesti onnellinen paikka, mutta epävarmuus tekee siitä ikävämmän tilan verrattuna sopimustilaan. (esim. Locke 1995, 150.)

Mielenkiintoinen metaforinen vertailu, jonka Locke tekee, on luonnontilan ja ehdottoman yksinvaltan välillä. Luonnontila on tässä vertailussa hilleri tai kettu, kun samalla ehdoton yksinvalta kuvautuu leijonaksi. Niinpä ei jää kysymystä sille, kumpaa Locke pitää lähtökohtaisesti vaarallisempana tilanteena. Tämä on suuri ero verrattuna Hobbesin näkemykseen, sillä Locken sopimustilassa voi potentiaalisesti kehittyä vielä luonnontilaakin vaarallisempi järjestys. Yllättävältä tuntuu saman tekstin väite, että ehdoton yksinvalta onkin luonnontilainen paikka, jossa ihmisillä ei ole omaisuutta hallussaan. Selvennykseksi täytyy huomata, että Locke katsoo omaisuuden pitävän sisällään elämän, vapauden sekä perinteisemmässä mielessä vaalitut omistukset, jotka kaikki ovat luovuttamattomia ihmisen oikeuksia, eikä sellaista yhteiskuntaa, jossa omaisuutta ei ole, voi lainkaan sanoa yhteiskunnaksi. Tällöin tullaan siis takaisin luonnontilaan, mikä on kummallista, sillä omistusoikeus ja raha ovat Locken luonnontilassa vallitsevia asiantiloja. Despoottisen vallan antisopimustilassa ilmeisesti ollaan tällä luonnontilan epävarmalla alueella, jossa järkevyyden ja luonnontilain noudattaminen eivät ole selviöitä. (Locke 1995; 119, 123, 151.) Tarinallisuuden kannalta tällainen päättelyketju ja sanankäyttö luovat ainakin hienoisia uskottavuusongelmia: luonnontila ei lähtökohtaisesti ole pahin paikka, mutta yksinvalta on paha ja näin luonnontilainen.

Locken luonnontila ilmenee myös tehottomana paikkana, jota ilmentää vertaus luonnontilaisen ja viljellyn maan tuotto-ominaisuuksiin. Luonnontilainen maa voi kyllä olla hedelmällistä, mutta se tuottaa vain kymmenenneksen verrattuna järkevästi viljeltyyn maahan. Tehottomuutta ja samalla edellä mainittua epävarmuutta ilmentää myös omaisuuksien hankala erottelu luonnontilan vallitessa: ilman yhteistä auktoriteettia kuka tahansa vain voi väittää esimerkiksi toisen viljelemää maata omakseen, eikä tällainen tilanne ratkea jos vääryyttä kokevalla ei ole voimavaroja rangaista luonnontilain rikkojaa. Omaisuus syntyy

Locken mukaan työpanoksen kautta, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että joutomaasta tulee hänen omaisuuttaan, kuka sen työllään tekee viljelykelpoiseksi. Amerikan intiaanien tilanne onkin Locken mukaan lähellä luonnontilaa: heimot asuvat valtavilla maa-alueilla köyhyydessä; ainakin sen ajan eurooppalaisen mittapuun mukaan. Niinpä intiaanien asuttama maa ei ole heidän omistuksessaan, koska jumala antoi maan järkevien ja yritteliäiden ihmisten viljeltäväksi ja omistettavaksi. Tehokkuus on siis yksi kriteeri, joka erottaa luonnontilan ja sopimustilan. (Locke 1995; 67-76, 151.)

Jos Locke katsoi luonnontilan olevan keskimäärin hyvä, joskin epävarma paikka elää, on Hobbesin näkemys paljon karumpi. Hänen mukaansa elämä luonnontilassa on ”yksinäinen, kurja, häijy, raaka sekä lyhyt” sisällissodan ominaisuudet omaava paikka. Pelko ja väkivaltaisen kuoleman vaara ovat jatkuvana taakkana tässä anarkian valtaamassa tilassa, jossa Hobbesin mukaan vallitsee jatkuva dispositio sotaan. Luonnontilassa ei siis taistella jatkuvasti, mutta tilanne on jatkuvasti otollinen syntyvällä konfliktille (Hobbes 1999, 123-124). Myös Immanuel Kant on näillä retorisisilla linjoilla, sillä hänen mukaansa luonnontila on hullua vapautta, jossa ilmenee ”raakuutta, säädyttömyyttä ja eläimellistä ihmisyyden halventamista”. Muiltakin osin hän esittää Hobbesin kielenkäyttöä muistuttavia kommentteja ihmisluonteen häijyydestä (Kant 1989, 26). Tällainen luonnontila on mitä suurimmassa määrin takapajuinen, koska yritteliäisyydelle ei ole tilaa: työn hedelmät ovat omia vain jos pystyy voimansa ja viekkautensa avulla pitämään niistä kiinni. Omaisuus on Hobbesin mukaansa suvereenin akti: omistusoikeus syntyy vain ja ainoastaan suvereenin myöntämänä ja toteuttamana. Luonnontilassa omaisuutta ei siis ole, koska mikään yhteinen auktoriteetti ei ole sitä myöntämässä ja valvomassa. (Hobbes 1999, 123.)

Sekasorto, tyrkkiminen ja survominen ovat Hobbesin käyttämiä sanoja kuvailtaessa luonnontilaa. Hänen sanastonsa on muutenkin kautta linjan tällaista sekasortoa ja pelkoa korostavaa. Myös irrationaalinen halujen toteuttaminen kuuluu luonnontilaan, koska mikään auktoriteetti ei ole niitä rajoittamassa. Hobbes toteaaakin, että nämä ihmisen luonnolliset passiot ovat mitä suurimmassa määrin sulaa hulluutta. Tässä tilassa luonnonlait ovat vain moraalisesti sitovia, koska ihmiset eivät ole turvassa. Sisällissodan tilassa kaikki käytännön keinot ovat siis oikeita ja hyviä, jos ihminen niin haluaa. Vaikka ihminen Hobbesin mukaan pohjimmiltaan haluaa rauhaa ja nautintoja, ei ennen yhteiskuntasopimusta voida näitä saavuttaa, koska ihminen rakastaa ylivaltaansa toisten yksilöiden kustannuksella. (Hobbes 1999; 273-274, 84.) Tarinankerronta on myös sanavalintoja: Hobbes omalla tavallaan pa-

kottaa lukijan haluamaan rauhansopimusta ja sopimustilaa, koska luonnontila on kokolailla järjetön ja pelottava paikka, jota kuvataan vain negatiivisesti sävytetyllä kielellä.

Sekä Hobbesilta, että Lockelta löytyy myös melko yhteneväistä kuvailua liittyen luonnontilaan. Kummallakin luonnontilassa jokainen ihminen on oma tuomarinsa, mikä johtaa erilaisiin lopputuloksiin erilaisten ihmiskäsitysten mukaan. Lockella ihminen osaa toimeenpanna luonnonlakia huolimatta tähän liittyvistä epävarmuuksista, mutta Hobbesilla jokainen ihminen on luonnontilassa hyvän ja pahan mitta, mikä johtaa vain järjettömään hyödyn tavoitteluun muiden kustannuksella. Hobbes ei siis luota ihmisen kykyyn kantaa vastuuta ja tuomita luonnonlain mukaisesti omia asioitaan. Samoin seuraavassa kappaleessa käsiteltävä ihmisten tasavertaisuus tulee molempien kirjoituksissa esille. Kuten arvata saattaa, Lockella tasa-arvoisuus ei aiheuta saman luokan ongelmia, koska hänen ihmisensä ei ole luonnostaan irrationaalisten halujen toimeenpanija. (esim. Hobbes 1999, 275, Locke 1995, 54.)

Jos Hobbesin luonnontilasta etsii positiivisia kuvauksia, voi huomata ihmisten olevan luonnostaan tasaveroisia ruumiin ja hengen kykyjen puolesta. Tässä suhteessa vallitsee siis tasajako, jonka osoituksena on se seikka, että ihmiset yleisesti ottaen pitävät itseään keskimääräistä parempina ja viisaampina. Hobbesin mukaan tällainen tyytyväisyys osaansa on selvä osoitus tasajaosta. Toisaalta tasajako on luonnontilan ongelma: kun luonnollista hierarkiaa valtarakenteina ei ole olemassa, johtaa se kilpailuun, joka rajoittamattomana ajautuu sotaan. Kolme ihmisluonnon ominaisuutta tekijää, jotka erityisesti synnyttävät tämän disposition sotaan, ovat turhamaisuus, epäluottamus ja jo mainittu kilpailu. (Hobbes 1999, 121-123). Jälleen Hobbes tukee tarinansa välttämättömyyttä: luonnontilan positiivisetkin puolet ovat keskeisiä ongelmia, jotka ratkeavat vain sopimustilaan siirtymällä.

2.7 Tarina on poliittinen akti

Narratiivin poliittisuus ilmenee erityisesti sen juonellisuudesta: koska juoni on aina ”laitettu” tarinaan, on juonellistaminen sinänsä poliittinen teko. Yksittäiset asiantilat tai tapahtumat sinänsä ja sisäsyntyisesti eivät ole poliittisia, mutta kun tapahtumat laitetaan peräkkäin ja suhteessa toisiinsa juonen avulla, tulee tapahtumista poliittisesti rakennettu tarina. Ta-

rinankerronta on siis poliittinen teko. Samat tapahtumat voivat saada mitä erilaisimpia merkityksiä erilaisten juonten myötä, joten tarinallisten aspektien painoarvo on suuri. Vaikka tarinalla on alku, keskikohta ja loppu sekä se koostuu ajallisesti peräkkäisistä tapahtumista, eivät nämä vielä rakenna tarinaa. Juoni on se kontingentti aspekti tarinassa, joka tekee siitä erityisen kiinnostavan ja poliittisesti latautuneen ilmaisun muodon.

Maailman ollessa suuressa määrin kaaosmainen joukko sattumanvaraisia tapahtumia, on tarina yksi keino tehdä maailmasta ymmärrettävämpi ja mielekkäämpi. Monia tarinoita voidaan kritisoida liiallisesta yleistämisestä, abstraktiudesta tai yksinkertaistamisesta. Tällöin tulisi kuitenkin huomata, että edelliset kritiikin kohteet ovat juuri keinoja ymmärtää ja tehdä ymmärrettäväksi osasia ympärillä olevasta kaaoksesta. Toisaalta juuri narratiivinen esitysmuoto on se keino, jolla kontingenttiutta ei hävitetä tyystin, vaan sen kanssa tullaan näin toimeen (Whitebrook 2001, 87). Tarina voi olla ”totta”, vaikka se mahdollisesti voidaan kertoa toisin, koska juonia on potentiaalisesti yhtä paljon kuin on tarinoita tai kertojia. Erilaiset juonet voivat tietysti olla enemmän tai vähemmän todellisuuden tapahtumiin pohjautuvia. Uutistekstejä analysoidessa otetaan tähän enemmän kantaa siinä mielessä, kuinka Irak-tarinat voisivat olla yhtä hyvin tai paremmin juonellistettuja toisin. Tässä juonen poliittisuus näkyy selvästi: tietty juoni on tietyn toimijan näkökannalta tarkoituksenmukaisempi kuin toinen, jolloin tämä toimija pyrkii toimimaan oman tarinansa vahvistamiseksi.

Kertomuksen voi myös kuvailla kokonaisuudeksi, jossa kaikkea ei kerrota; maailma, joka voitaisiin kuvailla täydellisesti ja jonka tapahtumasarjat voitaisiin täysin kertoa, ei olisi luonnollinen, luonnollisen kielen maailma (Kinnunen 1991, 109). Tässäkin tulee esille tarinan keskeinen ominaisuus: toisin olemisen mahdollisuus. Tarinat ovat aina kerrottuja ja niiden juoni on ”ulkoa” niihin sijoitettu, jolloin tapahtumien suhteet ovat lukkoon lyödyt vain siinä määrin kuin tarina ja sen kertoja onnistuvat vakuuttamaan yleisönsä. Uutisteksissä tämä vakuuttaminen tapahtuu myös perinteen kautta: painettuun sanaan on totuttu luottamaan muita kanavia enemmän. Siksi uutisteksti on mielenkiintoinen narratiivisen tulkinnan kohde, koska niiden ei useinkaan katsota olevan muuta kuin tiedon välittäjiä. Onkin siis mielekästä tutkia uutisten toimitettua ja tuotettua puolta, koska sitä ei useissaakaan arkisissa yhteyksissä tunnisteta.

2.8 Yhteenvetoa

Tarina on siis tapahtumien sarja, jossa tapahtumat ovat ajallisesti peräkkäisiä ja suhteessa toisiinsa. Tarinalla on alku, keskikohta ja loppu, eli toisin sanoen alkutilanne, tapahtumat sekä lopputilanne. Keskeinen tarinan ominaisuus on juonellisuus, jolla viitataan juuri tapahtumien välisiin suhteisiin ja toisaalta tarinan kokonaisuuteen. Tarina on keino tehdä maailmasta ymmärrettävä ja kerrottava siinä mielessä, että maailma on kokonaisuutenaan ”täysin kertomisen” ulottumattomissa. Keskeistä on myös se, ettei tarinan juoni ole luonnollinen, eli tarinassa juoni on aina jonkun siihen enemmän tai vähemmän mielivaltaisesti laittama. Maailmassa on siis tarinoita vasta kun joku sellaisen kertoo, ja omalta osaltaan rakentaa maailmaan järjestystä kaaoksen keskelle. Koherenssi on siis kerronnassa, ei maailmassa, vaikka usein tämä unohdetaan tai peitetään. Tarinan voi myös tulkita vastaukseksi kysymykseen tai ratkaisuksi ongelmaan, jolle tarina rakentuu.

Hobbesin Leviathan (2006) sisältää monenmoisia aineksia: tarinallisuus on yksi näistä ja näin ollen tässä luvussa mielenkiinnon kohteena. Ajallinen peräkkäisyys on ilmeinen: alussa oli luonnontila, josta päästiin pois rauhansopimuksella ja siirryttiin yhteisöön, jossa ihmisten ei tarvitse pelätä kaikkia muita, vain luonnonlain rikkomisesta seuraavia sanktioita. Tämä tarina toimii myös potentiaalisesti toiseen suuntaan: luonnonlain rikkomus tai suvereenin romahdus lopettaa yhteiskuntasopimuksen ja siirrytään takaisin luonnolliseen sotatilaan. Tässä tulee hyvin ilmi myös tekstin juonellisuus: alku- ja lopputilanteet tai tapahtumat niiden välissä eivät leiju irrallaan, vaan ovat selvissä suhteissa keskenään. Luonnontila on luonteeltaan sotaisa, koska siellä kaikki ovat oikeutettuja ajamaan päämääräänsä (elämänsä säilyttäminen keskeisimpänä) yhtäläisin oikeuksin ja kaikin mahdollisin keinoin. Tärkein päämäärä on kuitenkin rauha ja hyvä elämä, joten luonnontilasta tullaan ulos tekemällä sopimus ja päätymällä rauhan ja muiden luonnonlakien kannalta otolliseen sopimustilaan.

Leviathanissa (2006) kerrotun tarinan skeema eli yksinkertaistus on siis muotoa: lähtökohmainen tilanne on mahdoton, kestämätön ja epämiellyttävä. Tapahtuma, jonka myötä asiantiloihin saadaan muutos, on yhteiskuntasopimus rauhassa elämiseksi suvereenin hallintovallan alla. Tämä murros sopimuksen muotoisena tapahtuu välttämättä, sillä se on ihmisen järjen ja mielihalujen mukainen. Lopputilanne on siis hyvä, toisin sanoen alkuti-

lanteen pahimpaan ongelmaan on saatu ratkaisu ja tarina on vastannut sille esitettyyn tai sen itsensä esittämään kysymykseen. Tällainen on myös useiden poliittisten tarinoiden rakenne: niinpä tämänkin skeeman avulla jatkossa tulkitsen sanomalehtitekstejä liittyen Irakin sotaan.

3 TARINA & SOTA

3.1 Tarinankerronta sodankäynnintaitona

Puhuttaessa sodankäynnin perustavista taidoista, ei voida helposti ohittaa perinteistä Alkuperää olevaa alan opasta ”Sodankäynnin taito” (Sunzi 2005). Teos käsittelee sodankäyntiä yllättävän ajattomalla tavalla, vaikka se onkin kirjoitettu arvioiden mukaan vuosien 800-300 eaa. aikana. Jo tästä seikasta voi päätellä oltavan asian alkulähteillä: teknologia ja kaikki tällä välillä käydyt sodat eivät kuitenkaan ole muuttaneet sodankäynnin perusteita lopullisella tavalla. Sota on samanlainen äärimmäinen koitos, olipa käytössä millainen kalusto tahansa.

Sunzi aloittaa toteamalla sodan olevan valtakunnan elinkysymys, jota tulee arvioida viiden perusasian pohjalta. Näitä ovat oppi, ilmasto, maasto, johto sekä ohjeistus. Tarinankerronnalliselta kannalta mielenkiintoisimpia ovat oppi, johto sekä ohjeistus, jotka eivät ole vain karttaa katsomalla tai alueeseen tutustumalla todettavia seikkoja. Opilla Sunzi tarkoittaa sitä, mikä saa alaiset ajattelemaan yhdenmukaisesti johtajiensa kanssa. Oppi on siis ylhäältä alas laskeutuva ajattelun malli, joka yhdenmukaistaa alamaisten ajattelun johtajiensa kanssa. Tarinankerronta on tulkintani mukaan osa tällaista oppia: kun yhtä tarinaa kerrotaan tarpeeksi monta kertaa, saattaa siitä tulla totta siinä mielessä, että se otetaan annettuna ja niellään pureskelematta. Nykymaailmassakin oppi tulee usein ylhäältä alas resursseista johtuen: johtajat saavat tarinansa kuuluviin helpommin ja useampia reittejä. Propagandakin tällaista tarinankerrontaa voidaan nimittää, varsinkin jos se esiintyy toiset vaihtoehdot syrjäyttävänä tai jopa valheeseen perustuvana. Propagandaan Sunzi ei kuitenkaan suoranaisesti viittaa: oppi saa alaiset ajattelemaan samoin kuin johto, joka näin voi lähettää heidät kuolemaan tai antaa heille elämän; harhaan heitä ei kuitenkaan näin tule johtaa. (Sunzi 2005, 61.)

Johdolla Sunzi tarkoittaa viisautta, rehellisyyttä, inhimillisyyttä, rohkeutta ja tinkimättömyyttä (2005, 62). Kaikki tällaiset ominaisuudet tukevat edellä käsiteltyä oppia: alaiset omaksuvat helpommin kaikkia edellä mainittuja hyveitä edustavan johdon ajattelun. Sunzi

ei kuitenkaan ota kantaa siihen, riittääkö että vain näyttää hyveelliseltä, vai onko nämä ominaisuudet todistettava käytännön kautta. Machiavellilaisittainhan voitaisiin ajatella johdon voivan kertoa itsestään sopivat tarinat, jotta he näyttäisivät hyveellisiltä mahdollisesti todellisuudesta huolimatta (Machiavelli 1984, 67-68). Sunzin voi kuitenkin tulkita viittaavan todellisiin ominaisuuksiin, sillä ”Sodankäynnin taidossa” johtajat ovat enemmänkin käytännön sotapäälliköitä kuin siviilijohdon osasia. Tällainen rajanveto on tietysti häilyvä, koska kuinka voidaan erottaa todelliset ja kuvitellut ominaisuudet. Jos alaiset uskovat tyhmän, epärehellisen, epäinhimillisen, pelkurin ja periksi antavan johdon olevan hyveellinen, niin on hankala osoittaa tämä todellinen ilmiö todellisuudelle vieraaksi. Siispä näkisin tässäkin tapauksessa johdon ja sen ominaisuuksien olevan osa oppia. Paitsi taisteluissa hankittujen meriittien, niin myös sopivalla tarinankerronnalla muodostettujen sota- taidollisten hyveiden voi olevan totta, ainakin niin kauan kuin vastakkaiset ominaisuudet tulevat esille.

Ohjeistus tarkoittaa Sunzin mukaan organisaatiota, johtamismenetelmiä ja huollon hallintaa (2005, 62). Nykyisessä tiedonvälitysympäristössä sotaorganisaatio on keskeisessä asemassa. Tiedotus on keskeinen osa, joka muokkaa kaikkien osapuolten näkemystä sodasta ja sen taisteluista. Jos sodalle myönteinen mielikuva saadaan tuotettua julkisuuteen, ovat kaikki toimet sen jälkeen helpompia. Omat sotilaat tuntevat taistelevansa oikean ja hyveellisen asian puolesta ja vastustaja saatetaan johtaa epätoivoon jo ennen taistelujen alkamista. Suunnitelmallinen tiedotusorganisaatio siis kertoo sodasta tarinoita, jotka ovat suotuisia omille päämäärille. Vaikka uutisista usein tulkitaan luettavan ”tosia” faktoja sotien kulusta, on todellisuus harvoin näin suoraviivainen. Esimerkiksi sanomalehdessä raportoidaan ymmärrettävästikin vain seikoista, joista voidaan saada tietoa. Jos tietoa ei ole, ei synny juttua. Media on siis tässä mielessä sotatiedotuksen armoilla: sotaorganisaation kannalta epäsuotuisaa materiaalia ei voi olettaa saatavan saman organisaation kautta. Toisaalta sota on juuri sellainen tapahtuma, josta parhaiten tietävät vain komentajat, jotka itse antavat toimintakäskyt. Näin sodasta kerrotut tarinat ovat sekä todellisten tapahtumien raportteja, mutta samalla myös sotatiedotuksen ohjaamia kuvaelmia. Median sanotaan usein olevan vapaa, mutta tässä suhteessa tilanne ei ole yksinkertainen: useimmissa länsimaissa media voi kirjoittaa mitä se haluaa ja tehdä omat tulkintansa, mutta samalla se toimii rajallisen informaation piirissä. Jos ja kun vapaa tulkinta sotatapahtumista perustuu suodatetusta materiaalista, kuinka pitkälti voidaan puhua puhtaasta todellisuuden välittämisestä tai edes valistuneesta arvauksesta, kun tiedotus on osa sodankäynnin taitoa. Tämä tarkoittaa tarinal-

lisuuden tulkinnan kannalta hyvää: tapahtumista mediassa kerrotut tarinat ovat aina monitulkkaisten prosessien kautta syntyneitä ja synnytettyjä, mutta ovat silti totta siinä mielessä, että ne muokkaavat käsityksiä tapahtumien kulusta, sodan osapuolista ja koko ideologisesti kehitelmästä sodan ympärillä. Kuivakka sähkeutinenkin voi olla makoisa tarina, jos sen tulkitsee tällä tavoin: tapahtumat yleensä ovat todellisia, mutta juoni niiden välillä on kontingentti, koska tarinoilla on aina kertojansa. Tällaisessa sotakontekstissa mahdollisesti useitakin, joiden intressit voivat olla moninaiset.

Tarinankerronnasta sodankäynnin taitona päästäänkin sujuvasti Sunzin väittämään, jonka mukaan sodankäynti perustuu harhaanjohtamisen taitoon: Jos esimerkiksi olet voimissasi, hämää kyvyttömyydellä. Jos taas olet lähellä, anna vaikutelma että olet kaukana (Sunzi 2005, 64-65). Useimmiten on siis tarkoituksenmukaista saada vastustajat väärän tai ainakin vahvasti muotoillun tietoisuuden varaan. Varsinkin nyt kun elämme suhteellisen vapaan ja nopean tiedonkulun maailmassa, on tällaisten illuusoiden levittäminen tehokkaampaa kuin koskaan. Toisaalta tietysti voidaan huomauttaa, että vapaa tiedonkulku myös tarkoittaa omille sotatavoitteille haitallisten totuuksien leviämistä. Totuuksia on kuitenkin erilaisia, ja väittäisinkin että nämä totuudet ovat myös hierarkkisesti järjestäytyviä. Sen totuus, jolla on parhaat resurssit levittää sitä, ovat voimakkaampia kuin ne totuudet joita levittävät vähemmän resursseja omaavat tahot. Natsien propagandaosaston toteamus siitä, että valheesta tulee totta, jos se toistetaan tarpeeksi monta kertaa, on melkoisen osuva myös nykyhetkessä. Vaikkei omalta kannalta huonoja tietoja voidakaan tehokkaasti estää, niin omaa viestiä voidaan lähes loputtomasti vahvistaa. Vahvemman valta on myös tiedonvälityksessä ja -leviämisessä huomioonotettava seikka. Tästä voi mainita esimerkkinä Irakin sodan aikaisen mediapelin, jossa Irakin tiedotusministeri esiintyi naurettavana propaganda-valheiden esittäjänä, vaikka samaan aikaan Irakin joukkotuhoaseista puhuttiin vakavalla naamalla pääasiallisena sodan motiivina. Näin tulee ilmi resurssien vaikutus: irakilainen tiedotus oli edes jossain määrin vakavasti otettavaa vain Irakissa, jonne ulkoiset mediat eivät tehokkaasti päässeet toimimaan. Irakin oletetut joukkotuhoaseet olivat kuitenkin vakava asia, koska se perustui Yhdysvaltojen ”tiedustelutietoon”, jota todisteltiin esimerkiksi näyttämällä satelliittikuvia varastorakennuksista. Väittäisinkin, että suuri voima näiden väärrien viestien erilaisissa tulkinnoissa oli harhaanjohtamisen taidon ja resurssien erilaisuuksissa: kun valtaosa länsimedioista toistaa yhdysvaltalaisen kannan asioiden tilasta, ovat ne eniten totta todellisesta tilanteesta huolimatta.

Sunzille sota ei ole vain sotajoukkojen ja varusteiden voimien koettelua. Vastustajan tuhoaminen on vasta toissijainen keino itse sodan voittamisessa. Erinomaisinta ei siis ole ”sata taistelua ja sata voittoa, vaan vihollisen kukistaminen taistelutta”. On siis hyökättävä vihollisen strategiaa vastaan ja vasta toissijaisesti sen joukkoja vastaan. (Sunzi 2005, 73.) Tällainen katsantokanta antaa jälleen pohdittavaa tarinankerronnan roolista sodankäynnintaitona: jos yleinen mielipide saadaan sodan taakse omien joukoissa, on helpompaa haalia niin henkisiä kuin konkreettisia resursseja itse taisteluja varten. Ideaalissa tilanteessa taas vihollinen saadaan vakuutetuksi sodan ”juonenkäänteistä” jo ennen taistelujen alkamista. Helppo taistelu voitettavaksi on kuitenkin sellainen jossa vastustaja on jo valmiiksi vakuuttunut omasta tappiostaan. Vapaan median ja muidenkin tiedonvälitysorganisaatioiden kautta kerrotuilla tarinoilla on siis tältä kannalta katsottuna suuri merkitys, jonka vaikutus näkyy pääasiallisesti yleisessä mielipiteessä sekä edellisen kautta taistelumoraalissa sodan kaikilla osapuolilla. Voikin väittää, että merkittävimmät kamppailut käydään jo ennen varsinaisia taisteluja: sota alkaa jo paljon ennen sodanjulistuksia, koska ei ole yhdentekevää, millainen kuva osapuolten tajuntaan on piirtynyt tulevista juonenkäänteistä. Toisaalta sota täytyy ”myydä” etukäteen omien joukossa, jotta taistelujen aloittaminen yleensäkin olisi mahdollista. Omat sotajoukot ja kotirintama täytyy vakuuttaa siitä, että ollaan ”oikealla asialla” ja vihollisen sotamoraali täytyy nujertaa kirjoittamalla sotakertomus jo valmiiksi ennen taistelujen alkua.

Sunzi perustelee tällaista ihanteellista tilannetta, jossa vastustaja voitetaan taisteluitta, myös materiaalisella näkökannalla: konkreettinen taistelu on kallista kaikin puolin, kun taas taisteluitta voittaminen säästää sekä ihmishenkiä, että kaikkia muita sotaresursseja. Keskeistä on myös, että vihollisen valloitetuilta alueilta saadaan resursseja omaan käyttöön ja näin omat sotaponnistelut saadaan myös materiaalisesti kuitatuiksi. Vihollinen täydellisesti tuhoamalla tuhotaan myös omat tulevat sotasaaaliit. Viisas kenraali hankkii muonat viholliselta ja sotii nopeasti, jotteivät varusteet ja samalla sotamoraali pääse tylsymään. Näin ollen viimeiseen mieheen taisteleva vihollinen on huonoin vaihtoehto: voittaminen vaatii vihollisen lopullista nujertamista, mikä tarkoittaa sekä omien, että vihollisen resursien käyttämistä kaikin tarpeellisin tavoin. On siis tärkeintä hyökätä ensin vihollisen suunnitelmaa vastaan, seuraavaksi tärkeintä hyökätä liittoumia vastaan ja vasta sitten sotilaita vastaan (Sunzi 2005, 70-73). Jos vihollisen suunnitelma (strategia) saadaan nujerrettua, voi konkreettinen taistelu olla tarpeetonta: kun vihollisen oma tarina tulevasta sodasta saate-

taan kyseenalaiseksi tai jopa naurunalaiseksi, voi vihollinen yhtä hyvin ottaa vastaan tulevan tappion antautumalla.

Taitava sotapäällikkö toimii siellä, missä on helppo voittaa. Tällöin voitot eivät ole ihmeellisiä voittoja, eivätkä anna viisaan tai rohkean mainetta, vaikka sotapäällikkö voittaisikin taistelut erehtymättömästi. Erehtymättömyys tarkoittaa tällöin sitä, että toimii siellä, missä voitto on varma, jolloin voitetaan jo valmiiksi lyöty vastustaja. (Sunzi 2005, 80.) Edellä esitellyt taitavan sotapäällikön taidot liittyvät joukkojen asemointiin ja taistelujen valintaan. Asemoinnin voi myös kääntää tarkoittamaan tarinankerrontaa: vaikka tasaväkiset joukot olisivat keskenään tasavertaisesti asemoidut taistelukentällä, voittaa se joka uskoo voittavansa ja toisaalta ennalta taistelumoraalinsa menettänyt puoli on heikoilla. Julkisen sanan merkitys on tässä jälleen keskeinen: se mitä julkisuudessa pidetään totena, usein asteittain muuttuu totuudeksi. Tapahtumien ja asiantilojen suhteet muovautuvat sellaisiksi kuin ne kerrotaan. Tällainen ei välttämättä viittaa suoranaiseen valehteluun: useimmiten tapahtumat ovat tosia tai epätosia, mutta kokonainen tarina on tosi, kunhan se kerrotaan vakuuttavasti. Tällainen vakuuttavuus voi ilmetä esimerkiksi toistojen määränä: kun tarina kerrotaan tarpeeksi monta kertaa, tulee se tutuksi ja yhä useampi vastaanottaja kokee sen annetuksi siinä mielessä, ettei todellisia tasavahvoja vaihtoehtoja ole olemassa. Voi tulkita, että Sunzin mainitsemat ”helpot voitot” ovat yhtäläillä suurten voimanponnistusten seurauksena kuin vaikeammat voitot: ponnistukset ovat vain erimuotoisia. Kun sodan juoni on saatu juurrutettua osapuoliin jo etukäteen, on tarinankertojan asema vahvin.

Sunzin mukaan sota koostu sekä suorista, että epäsuorista toimista. Taisteluun liityttäessä käytetään suorita toimia, mutta epäsuorilla toimilla voitetaan (Sunzi 2005, 82). Nämä termit liittyvät daolaiseen ajatteluun, jota voi kuvata tutuimmin yin-yang -kehällä, jossa musta ja valkoinen osa ovat jatkuvasti toisiaan tuottavassa liikkeessä. Samoin sodankäynnissä suorat ja epäsuorat toimet ovat toisiaan tuottavassa aktiivisessa tai potentiaalisessa tilassa. Suorat toimet viittaavat viholliselle näkyviin toimiin, joita toteutetaan yleensä joukkojen hallintana taistelukentällä. Epäsuorat toimet taas viittaavat viholliselta salaa tehtäviin yllättäviin liikkeisiin, joita ovat esimerkiksi tiedustelu, vakoilu tai väärän tiedon levittäminen. Myös erilaiset taistelukentällä tehdyt yllättävät koukkaukset ovat paljastumiseensa saakka epäsuoria toimia. Rajanveto näiden kahden välillä ei ole keskeinen, sillä tällaisessa ajattelussa molemmat tuottavat toisiaan jatkuvassa liikkeessä. Tähän liittyy myös suorien ja epä-

suorien toimien ”itsetuottava” luonne: molemmat toimet sisältävät mahdollisuuden toiseensa. (Nojonen 2005, 38-39.)

Tiedotuksen keinoin käytävä sota näyttäytyy myös sekä suorana, että epäsuorana toimintana: itse tiedotustilaisuus tai muu tiedote ei tapahdu keneltäkään salassa, mutta ne sisältävät myös epäsuoran toimen ominaisuuksia tarinankerronnan muodossa. Esimerkiksi räjähdys Bagdadin keskustassa voi olla todellinen fakta, joka tulee tiedotuksessa ilmi. Aivan toisenlainen puoli samassa tiedotteessa on konteksti – toisin sanoen juoni – johon tämä tapahtuma on kerrottu. Räjähdys voi esiintyä esimerkkinä tarkkaan harkitusta strategisesta iskusta vihollisen keskeiseen kohteeseen tai kaasuhellan toimintahäiriönä. Näin tapahtuman luonne on enemmänkin kiinni kerronnan laadusta kuin itse tapahtumafaktasta. Uutistekstiksi muovauduttuaan tällainen tapahtuma on siis kokenut monenmoista tuottamista: jos toimittaja ei ole ollut näkemässä itse tapahtumaa paikanpäällä, on kyseessä jopa kahteen kertaan kerrottu tarina. Sodan osapuolet tiedottavat saman tapahtuman omilla juonenkäänteillään ja uutismedia kertoo tarinansa näiden versioiden pohjalta. Uutinenkin sisältää siis toteavasta luonteestaan huolimatta paljon toisin olemisen mahdollisuuksia juonensa osalta.

Suorat ja epäsuorat sotatoimet siis sisältävät potentiaalisesti toisensa. Tiedotuksen ja tarinankerronnan kannalta tämä toteutuu selkeästi: esimerkiksi maahyökkäys on suoraa sota-toimintaa, mutta tarina joka siitä kerrotaan, on epäsuoraa. Tällaisen juonellistamisen yksi ominaisuus on juuri juonen näkymättömyys. Hyvä sotapropaganda perustuu juuri siihen, ettei se anna tilaa vastaväitteelle, vaikka kerrottu tarina olisi vain yksi lukemattoman suuresta joukosta erilaisia vaihtoehtoja. Toisaalta onnistunut tarinankerronta antaa avaimia suoraan toimintaan: kun tilanne on saatu kerrottua muotoon, jossa hyvä (me) taistelee pahaa (toinen) vastaan, on esimerkiksi paljon helpompi lisätä sotaponnistusten resursseja. Myös aktuaalisilla taistelukentillä epäsuorat tarinankerrontaan liittyvät sotatoimet voivat avata uusia mahdollisuuksia suorille toimille. Jos vihollisen taistelutahto on onnistuttu murtamaan ilman taistelua, on helpompi nujertaa tämä myös taistelussa. Toisaalta myös omia joukkoja pitää motivoida: jos sodasta saadaan kerrottua sankaritarina ”pahuutta” vastaan, on joukkojen rekrytointi ja taisteluttaminen helpompaa. Myös mustavalkean tilanteen luominen voi olla tarkoituksenmukaista, sillä jos välttämättömän sodan mahdolliseksi lopputuloksiksi kerrotaan vapaus ja vapauden vastakohta, on taistelemisen lähestulkoon välttämätöntä.

Sunzi opettaa myös harhautuksen tärkeydestä sodankäynnintaitona sekä tarkemmin ottaen joukkojen taisteluttamisen keinona: vihollinen tulee yllättää ja houkutella itselleen epäedullisiin asemiin, jolloin voimatasapaino on omalla puolella (Sunzi 2005, 94-95). Tätä voi olla esimerkiksi väärin tietojen antaminen tai tarkoituksella vuotaminen. Irakin sota alkoi ennen viimeistä annettua aikarajaa, mikä saattoi olla tilanteenmukaista toimintaa, mutta samoin saattoi alkuperäinen aikaraja olla suunnitelman mukainen harhautus. Uutisiin muodostuvat tarinat sodan vaiheista tai tulevista tapahtumista voivat siis olla strategisia mahdollisuuksia johtaa vihollista harhaan. Tässä mielessä objektiivista statusta kantavat uutistekstit ovatkin tehokas reitti vaikuttaa: jos väärät tiedot muotoutuvat vapaan median julkaisemiksi huomioiksi todellisuuden tilanteista, ovat ne tehokkaampia kuin suora sotatiedotus, joka usein on helposti tulkittavaksi propagandaksi. Näin siitäkin huolimatta, vaikka useimmiten uutiset ovat juuri kirjoitettu tämän sotatiedotuksen pohjalta enemmän tai vähemmän kriittisellä otteella.

Joukkojen käyttämisen taidosta Sunzi kirjoittaa vastaavalla tavalla kuin taistelujen voittamisesta: tärkeintä ei ole vihollisen täydellinen nujertaminen, sillä vihollinen taistelee loppuun saakka jos sillä ei ole muuta mahdollisuutta. Näin ollen vihollisen joukkoja ei pidä ajaa tilanteeseen, jossa ne ovat selkä seinää vasten. Kotiin palaavaa vihollista ei myöskään tule estää: vihollisjoukoille pitää jättää pakoreitti. (Sunzi 2005, 97-98.) Tällainen tapa käsitellä vihollisen joukkoja onkin keino syödä heidän taistelumoraaliaan. Jos vihollinen saadaan uskomaan tappioonsa ja samalla annetaan mahdollisuus palata kotiin tai jättäytyä sotavangiksi ilman rangaistuksen pelkoa, on jopa todennäköistä, ettei varsinaisia taisteluita tarvitse edes käydä. Onhan perin inhimillistä käyttäytymistä valita elämä ilman taistelua, jos toisena vaihtoehtona on taistelu ja tappio.

Käsitellessään marssia sodankäynnin taitona Sunzi tekee muutamia mielenkiintoisia huomioita vihollisen käyttäytymisestä. Jos vihollinen ehdottaa rauhaa ilman, että sitä on painostettu, on tämä merkki juonittelusta. Jos vihollinen käyttää paljon rangaistuksia, hän on vaikeuksissa. (Sunzi 2005, 108-109.) Nämä esimerkit sopivat myös arkijärkeilyyn sodan käännteitä käsiteltäessä: vastustajan kuvaaminen omiaan tappavaksi järjettömäksi toimijaksi auttaa sekä pitämään kotirintaman sodalle myönteisenä, että mahdollisesti heikentää vastustajan taistelumoraalia. Varsinkin jos tällainen julkisuus yhdistetään rangaistuksettomaan antautumiseen. Vihollisen reaktiot ovat siis merkkejä sen tilasta ja viitteitä omien suorien

toimien suunnittelulle. Toisaalta vihollisen toimista tiedottaminen ja uutisointi ovat epäsuora sotatoimi kotirintaman voitelemiseksi sekä vastustajan manipuloimiseksi.

Yllättävämmin Sunzi opettaa omien joukkojen käsittelystä, sillä hänen mukaansa joukkoja motivoi paremmin varma kuolema kuin voitto ja siitä luvatut palkkiot. Tämä pätee erityisesti taistelutilanteessa: ”jos kuolema on väistämätön, upseerit ja sotilaat antavat kaikkensa”. Joukot tulee siis heittää tilanteeseen, josta ei ole ulospääsyä, jolloin ne taistelevat loppuun saakka koska eivät muuta voi. (Sunzi 2005, 120.) Tällainen joukkojen käsittely vaikuttaa aluksi nykysodankäynnin aikana kummalliselta, mutta tarkemmin katsottuna tästäkin löytyy selkeitä merkkejä yleisemmällä tasolla: varsinkin ennen sotaa sen aloittamisen perusteluna toimii juuri argumentit, jotka eivät anna vaihtoehtoja. Jos sodan aloittamisen vaihtoehdoksi maalailtaan vapauden katoaminen, maailmanloppu tai pahuuden leviäminen, ei vastaväitteille anneta paljoa tilaa. Tällaiset tarinankerronnan voikin tulkita Sunzia mukailleen epäsuoraksi sotatoimeksi joukkojen ja kotirintaman motivoimiseksi: sootaan ryhdytään, jos muut vaihtoehdot saadaan suljettua pois.

Vakoilijat ovat sodankäynnissä keskeinen keino voiton varmistamiseksi. Sunzin mukaan vakoilijoita on viittä eri lajia: paikallisia, sisäisiä, käännytettyjä, uhrattavia ja eläviä¹⁰. Näistä uhrattavat vakoilijat ovat tämän työn kannalta mielenkiintoisimpia. He näet jakavat valheellista tietoa ulkomailla välittäen sen vihollisen vakoilijoille. (Sunzi 2005, 136.) Nykyisessä tiedonvälitysympäristössä Sunzin tarkoittaman vakoojan olemus on ainakin osittain muuttunut: väärän tiedon levittämiseen ei pakosta tarvita vakoilijaa levittämään sitä, vaan tämä epäsuora sotatoimi voidaan toimittaa muitakin reittejä. Media voidaan tulkita yhdeksi tällaiseksi reitiksi. Jos joitain vääriä tietoja saadaan johdettua osaksi uutistodellisuutta, on tämä tehokas epäsuora sotatoimi. Näillä väärillä tiedoilla ei välttämättä tarkoiteta edes suoranaista valhetta, vaan harhaan johtamiseen riittää myös todellisuuden tapahtumien asettaminen omien intressien kannalta sopiviin suhteisiin. Tällainen tarinankerronta, jossa todellisia faktoja asetetaan erilaisten juonien osiksi, on hyvä esimerkki siitä, että tiettyissä tapauksissa juoni on itse tapahtumia tärkeämpi miellelyhtymien luoja.

¹⁰ Paikalliset vakoojat palkataan paikan päältä. Sisäiset vakoojat palkataan vihollisen virkamiehistöstä. Käännytetty vakoilijat palkataan vihollisen vakoilijoista. Uhrattavat vakoilijat jakavat valheellista tietoa ulkomaille. Elävät vakoilijat ovat niitä, jotka palaavat raportoimaan. (Sunzi 2005, 136.)

3.2 Uusia ja vanhoja sotia, tarinallisia keinoja

3.2.1 Sodankäynti politiikan jatkeena

Sota on keino poliittisen tavoitteen saavuttamiseksi (von Clausewitz 1998, 27). Tämä lausuma sodan luonteesta on hankala erityisesti hyökkäyssotien perustelemisessa: hyökkääminen ei ole useinkaan pakotettua toimintaa, kuten siihen vastaaminen, eli puolustautuminen. Varsinkin demokraattisesti hallituissa valtioissa hyökkäyssodan aloittaminen vaatii suuria perusteluja, koska siinä asetetaan iso määrä omia joukkoja kuolemanvaaraan, vaikkei suoranaista hyökkäystä kohdistukaan itseä vastaan. Niinpä tarinankerronnalliset keinot ovat keskeisiä markkinoitaessa sotaa ja sen oikeutusta. Kun välitöntä vaaraa ei ole, täytyy sellainen luoda ainakin mielikuvan tasolla, jotta hyökkääminen olisi ainakin jossain määrin hyväksytty toimi omien joukossa. Yksi toimiva mahdollisuus on kuvata tilanne sellaiseksi, että hyökkäys esiintyy parhaana mahdollisena puolustuksena. Tällöin oma turvallisuus saadaan riippuvaiseksi välttämättömäksi markkinoidusta hyökkäyksestä, joka onkin siis puolustautumista tulevaa uhkaa vastaan.

Jos sota on politiikan jatkamista toisin keinoin, on sodan ainoa erityispiirre käytettävien keinojen erityinen luonne. von Clausewitz näkee, että usein sotapäälliköt vaativat, etteivät politiikan suuntaukset asetu keinon, eli sodan, linjauksia vastaan. Tämä on kuitenkin vain poliittisten tarkoitusten tarkastamista, sillä sotaa ei voi arvioida ottamatta huomioon poliittisiä tavoitteita; samoin kuin ei voi arvioida keinoja ottamatta huomioon tavoitteita. (von Clausewitz 1998, 27.) Tämä on jälleen sodan oikeutuksen kannalta hankala huomio: jos sota nähdään vain poliittisen johdon mielihalujen toteuttamisena, voi vastarinta nousta merkittäväksikin. Niinpä onkin tarkoituksenmukaista yrittää peittää tai kiertää ajatusmalli sodasta poliittisten tavoitteiden ajajana. Tällöin tarvitaan välttämättömyyksiä, jotka kaventavat sodan poliittisuutta: kun todellisista asiantiloista kerrotaan tarina, jonka juonenkäänteinä toimivat pakko, vaara ja välttämättömyys, pienennetään näin vaihtoehtojen kenttää ja mahdollisesti muokataan asenneilmapiiriä suuntaan, jossa sota on ainoa mahdollisuus, eikä vain keino kontingentin tavoitteen toteuttamiseksi.

3.2.2 Uusi ja vanha sota

Mary Kaldor laskee teoksessaan ”New and old wars” von Clausewitzin mallin sodasta vanhaksi sodaksi, jossa valtio taistelee valtiota vastaan. Tässä sodassa myös sota ja rauha on erotettu selkeästi: joko sotaa harrastetaan taistelun muodossa aktiivisesti tai ollaan rauhan tilassa. Tällainen sota on Kaldorin mukaan kulkenut käsi kädessä modernin valtion kehitysten kanssa (1999, 13-15.) Tässä sodassa rajalinjat ovat siis selkeitä: valtiot ovat perusyksiköitä, jotka taistelevat keskenään sodanjulistuksen ja rauhansopimuksen välisen ajan. Tällainen moderni kansallisvaltioon perustunut sota on tarinankertojan kannalta selkeä: syntyy ”me vastaan toinen” –tilanteita, joissa osapuolet ovat maantieteellisten rajojen eri puolilla. Näin hyvän ja pahan erottaminen onnistuu ilman kohtuuttomia ponnistuksia.

Uudet sodat puolestaan perustuvat valtion autonomian syöpymiseen kaikenkattavan globalisaatiokehityksen myötä. Liikkuvuuden myötä siis myös valtion mahdollisuus ohjata kehityskulkuja, myös sotaa, on heikentynyt. Tähän vaikuttavat osaltaan erilaiset liittoumat: valtion sisäisten ja ulkoisten asioiden erottuminen on hankaloitunut huomattavasti. Kun valtioiden rajat hämärtyvät, hämärtyvät myös sotalinjojen muodot: Kaldorin esittelemissä uusissa sodissa osapuolet voivatkin olla mitä monimuotoisimpia: rikollisjengejä, heimoja, poliisi ja monia muita. Tässä tilanteessa sodan oikeutus muuttuu myös monimutkaisemmaksi: me – muut -erotus ylätasolla voi olla erityisen haastava. Tarina sodan oikeutuksesta täytyykin siis kertoa muita reittejä pitkin, koska automaattinen rajan takana uhkaava toinen kansallisvaltio on katoava vihollismuoto. Toisaalta tilanne ei eroa ratkaisevasti kansallisvaltioiden kulta-ajan sodista: edelleen täytyy kertoa auki tilanne, jossa ”me” taistelemme ”toista” vastaan, vaikka tämä dikotomia ei olisikaan millään tavalla ilmeinen. (Kaldor 1999; 4, 28.)

Hannah Arendt huomauttaa voiman (power) perustuvan legitimizeettiin, ei koskaan väkivaltaan (Arendt 1969). Kääntäen väkivalta siis tarvitsee legitimizeetin taakseen, jotta sen käyttö olisi mahdollista. Sotaa ei voida käydä vain koska sotakoneisto on olemassa ja valmiina toimimaan, vaan tarvitaan laaja kannatus sen käytölle. Hallinto ei siis voi perustella väkivallan käyttöä väkivallalla tai yksin sillä, että oma voima on suurempi kuin vastustajan, vaan tarvitaan myös legitiimi oikeutus. Kaldorin termein vanhan sodan aikaan valtiolla oli väkivallankäytön legitimizeettiin monopoli; nyttemmin se on rikkoutunut, mikä on myös yksi uuden sodan tuntomerkeistä (Kaldor 1999, 115). Uusia toimijoita on siis noussut

väkivallankäytön kentille, eikä valtiolta voi ottaa itsestäänselvyytenä oikeuttaan päättää sodasta ja rauhasta. Tässä tilanteessa väkivallankäyttöä tulee perustella moninaisemmin keinoin: sotatarinan rakenne on harvoin enää kaksinkamppailun tapainen, vaan vihollinen pitää kertoa esiin, jotta sen kimppuun voi hyökätä. Toisaalta myös itse hyökkäys pitää kertoa välttämättömäksi, sillä ei-valtiollisia sotia harvemmin voitetaan tai hävitään siinä mielessä, että ne päättyisivät rauhansopimuksiin: sotaa on siis nykyään vaikeampi perustella tulevan voiton kautta.

3.2.3 Läntistä tarinankerrontaa

Ihmisten tappaminen on vahvasti kontrolloitua toimintaa: sota vaatii aina poikkeuksellisia olosuhteita ja pakottavaa välttämättömyyttä. Varsinkin läntisessä kulttuurissa vihollinen kuvautuu läpeensä pahaksi, joka tuhoaa ”meidät”, jos ”me” emme toimi sen nujertamiseksi. Sota vaatii näin mustavalkeaa tilannetta, jossa hyvä ja paha kohtaavat. Varsinkin vihollisen kuvailuun tarvitaan vahvaa sanastoa: usein vihollinen esitetään kamalana, sairaana, rikollisena ja akuutisti uhkaavana. (Kuusisto 1999, 35-37.) Tämä tehtävä on siis haastava varsinkin muissa kuin kansallisvaltioiden välisissä sodissa, koska vihollinen ei ole yksiselitteinen tai koska sodan ja rauhan erotuskin hämärtyy osittain. Helposti syntyvä poikkeuksellinen tilanne on ”meitä” vastaan kohdistettu suora hyökkäys, joka mahdollisesti asettaa koko olemassaolomme vaakalaudalle. Tällöin vihollista ei tarvitse erityisen luovilla keinoilla kertoa pahan rooliin, vaan tilanne on jokseenkin selvä. Muussa tapauksessa sotatarinan kertominen onkin haastavampi: jos uhka on kaukana, eikä suoranaista hyökkäystä ole tapahtunut, tarvitaan tarinankerrontaa erityisesti. Tulevallekin tilanteelle täytyy kertoa juoni, joka etukäteen perustelee oman toiminnan. Mielenkiintoista onkin kiinnittää huomiota siihen, kuinka tätä etukäteen kerrottua ”juonipaljastusta” pidetään yllä todellisten tapahtumien alkaessa.

Ennakointi onkin isossa roolissa valittaessa juonta jo tapahtuneille tapahtumille tai tuleville. ”Oikea” juoni tulee valita aikaisessa vaiheessa, jotta se on uskottava ja jotta siitä yleensä pystyy pitämään kiinni jatkossa (Kuusisto 1999, 28). Sodan aloittamiseksi kerrotut motivoivat tarinat tulisi siis pystyä näyttämään toteen jatkossa. Tämäkin on tarinankerronnallinen haaste: tulevat tapahtumat täytyy vain pystyä sijoittamaan tälle ennakkoon valitun juonen kaarelle. Tarina, jonka juonta joudutaan jatkuvasti korjaamaan, ei ole uskottava.

Samoin tarinankertoja, joka on häilyväinen juonenkuljetuksessa, voi joutua luottamuspuolaan, koska valitsi ”väärän” juonen tulevalle tarinalleen.

Tarinankertojan valta on suuri, koska yleisöillä harvoin on mahdollisuutta suoriin havaintoihin tapahtumakuluista. Yleisöt ovat siis toisen käden tiedon varassa, jolloin tapahtumat on jo valmiiksi asetettu suhteisiin keskenään: yleisön täytyy nojata narratiiveihin ja nimeämisiin, jotka on tehnyt joku muu (Kuusisto 1999, 24). Näin juoni tulee tarinaan ainakin osittain annettuna. Tämä ei tietenkään tarkoita, että kaikki tarinat menisivät läpi siinä mielessä, ettei yleisö käsitelisi niitä kriittisesti. Vaikka juoni on jo laitettu näihin mediankin kautta välittyviin tarinoihin, täytyy ne olla huolellisesti kerrottuja ja johdonmukaisia: suurimmat ongelmat tulevat vastaan, jos todelliset tapahtumat eivät korreloi hyvin kerrotun narratiivin kanssa.

On kuitenkin muistettava, etteivät tarinat useinkaan ole valheellisia, koska juonimahdollisuuksia on loputon määrä. Tapahtumat voidaan laittaa erilaisiin suhteisiin useilla erilaisilla perustelluilla tavoilla (Kuusisto 1999, 28-29). Enemmänkin kyse on siitä, kuinka kerrottu tarina saadaan legitimoitua: pitkälti kyse on kertojan uskottavuudesta. ”Luotettavasta lähteestä” saadut tiedot ja juonikulut ovat arvoasteikossa oikeutetusti ensimmäisinä. Uutistekstin tapauksessa kyse on myös julkaisevan median uskottavuudesta, joka koostuu lähinnä uutistoimituksen ammattitaidosta, millä viitataan erityisesti kriittiseen otteeseen tarinavälityksessä sekä -kerronnassa. Yksi legitimoinnin keino on tehdä tulevista muutoksista, eli tämän työn kontekstissa juonenkäänteistä, jo valmiiksi legitimiin mahdollisuuden variaatioita (Palonen 2003, 52-53). Näin rakennettaessa legitimaatio jonkin olemassa olevan ja yleistä hyväksyntää nauttivan päälle, ei tarinan tarvitse aina uudelleen perustella olemassaoloaan.

Tarinankerronnan asemaa korostaa myös kohteen kaukaisuus: kun tapahtumat ovat kaukana ja mahdollisesti kulttuurirajojenkin takana, on yleisön hankalempi arvioida tarinankerronnan laatua tai uskottavuutta (Kuusisto 1999, 24). Tämän työn kontekstissa kaukaisuus on konkreettinen: islamilainen maailma on Suomessa useimmalle kaukainen. Toisaalta suuri osa Irakin sodan uutisoinnista on suunnattu amerikkalaisille yleisöille, koska sieltä Yhdysvaltojen täytyy ensisijaisesti löytää oikeutus sodan käynnille. Suomen näkökulmasta siis kulttuurirajoja voi tulkita olevan kaksi päällekkäistä: ensinnäkin käsiteltävistä aiheista ja tapahtumista valtaosa tapahtuu toisenlaisessa kulttuurisessa ympäristössä. Toisekseen

suurin osa sotaan liittyvästä tiedotuksesta tulee amerikkalaisista lähteistä, jolloin suomalainen yleisö ei ole pääasiallinen tiedotuksen kohde.

Nimeämisen politiikka on myös yksi tarinankerrontaan elimellisesti liittyvä osa. Useimmat asiat voivat potentiaalisesti olla hyviä tai pahoja, kalliita tai halpoja ja terveitä tai hulluja. Onkin keskeistä millaisiksi ne nimetään: sotakin on sotaa vasta kun se nimetään sellaiseksi (Kuusisto 1999, 28). Varsinkin nykyisessä ”uuden sodan” ajassa tällainenkin nimeäminen korostuu. Ei ole millään tavalla itsestään selvää, että huumeita tai terroristeja vastaan suunnatut toimet ovat sotaa, jos tätä nimeämistä ei vahvasti ajeta läpi toiston ja perustelujen kanssa. On kuitenkin huomattava, että tällainen nimeäminen viittaa edelleen vanhaankin von Clausewitzin tarkoittamaan sotaan: sota vaatii liikekannallepanoa, kansallista ponnisteluja ja valtavan määrän aseita. Sota on äärimmäinen toimi, jonka varjolla useammat toimintamahdollisuudet aukeavat. Jos konflikti nimetään joksikin muuksi kuin sodaksi, ei mandaatti sotilaiden altistamiseen kuolemanvaaraan ole yhtä vahva, kuin jos tapahtumat nimetään sodaksi ja tarinaa tapahtumista kuljetetaan sen mukaisesti.

Kuusisto (1999) käsittelee edellistä Irakissa käytyä Persianlahden sotaa tarinankerronnan näkökulmasta aineistonaan länsimaisten johtajien puheet. Kyseisen 90-luvun alussa käydyin konfliktin tarinankerrontaa hallitsi puhetapa, jossa sodasta tehtiin paitsi oikeutettu, myös välttämätön. Liittouma ei siis ollut vain oikeutettu tarttumaan aseisiin Kuwaitin valloittanutta Saddam Husseinin Irakia vastaan, vaan sotatoimet kuvattiin välttämättömäksi. Kielenkäyttöä leimasi myös sadunomaisuus (fairy tale), jossa urhea ja oikeamielinen liittouma vapauttaa pienen ja viattoman Kuwaitin pahan Irakin ikeen alta. Varsinkin Saddam Husseinista maalattiin värikäs, joskin tummasävyinen kuva pahan ruumiillistumana. Häntä kuvattiin muun muassa sairaaksi ja hulluksi tappajaksi, ovelaksi peluriksi, pelkuriksi sekä maailmanvalloittajaksi. Kuvausten ristiriitaisuus onkin mielenkiintoista, sillä tarinankerronnallisestihan tällainen toisensa jopa kumoavat määritelmät vaikuttavat heikolta kokonaisuudelta. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että nämä kaikki määritelmät ovat yläotsikoltaan samaa pahuuden kategoriaan, johon ainakin länsimaissa ollaan sosiaalistuttu puhuttaessa Irakista, Saddam Husseinista, tai hänen hallinnostaan. Tällainen yhteinen premissi kertojan ja yleisön välillä on tärkeä tarinan hyväksynnän kannalta. Kun siis tarina sisältää premissejä, jotka sekä kertoja, että yleisö ovat valmiit allekirjoittamaan, ei tarinan tarvitse kaikissa käänteissä perustella edes ristiriitaisuuksiaan. Tässä tapauksessa ristiriitai-

set pahuuden kuvaukset eivät aiheuta kitkaa, koska niitä yhdistävä ääneen sanomaton premissi on tarpeeksi vahva. (Kuusisto 1999; 48-49, 75-97.)

Kuusisto erottaa neljä tarinamuotoa, joita käytettiin puhuttaessa Persianlahden sodasta. Ensinnäkin tarinat olivat edellä esitetyn lasten sadun kaltaisia: paha saa palkkansa ja hyvä sankari pelastaa viattomat. Toiseksi tarinat toistivat peleistä tuttua tarinamuotoa: varsinkin korttipelisanastolla operoitiin. Saddam pakotettiin näyttämään korttinsa ja paljastamaan bluffinsa, panoksia oli pelissä ja kertoimia laskettiin. Tällainen tarinankerronta oli myös omiaan peittämään sodan arkea: kuolemaa ja kauhua. Kolmanneksi tarinankerronta muistuttu liikemaailmasta, jossa solmitaan enemmän tai vähemmän tuottoisia kauppvoja. Sotaa rinnastettiin näin markkinatalouteen ja sen mekanismeihin: sodasta tulee kuluja ja voittoja. Toisaalta paha, eli Saddam Hussein, ei pelannut näiden sääntöjen mukaan, joten hänet oli pysäytettävä kuten muutkin talousrikolliset. Neljänneksi tarinamuodoksi Kuusisto löytää urheilumetaforia viljelevän genren. Sota on peliä, jossa joukkueet mittelevät paremmuudesta ottelussa, jota yleisö seuraa katsomostaan. Saddam Hussein esiintyi haasteen heittäneen joukkueen kapteenina ja lännen joukkueella ei ole muuta mahdollisuutta kuin näyttää voimansa. (Kuusisto 1999, 166-179.) Vastaavalla tavalla tässä työssä pyritään etsimään tarinankerronnan lajeja, joita käytettiin Irakin vuoden 2003 sodassa.

3.3 Tarinat, puhetavat & genret

Kuneliuksen (1998, 198) mukaan diskurssi on erityinen puhetapa, joka tulkitsee todellisuutta asettaen aina jonkun näkökulman todellisuuteen muiden edelle. Tarinan käsite on siis lähellä diskurssia: tarinakin on yksi tapahtumien ja juonen yhdistelmä, joka asettaa itsensä muiden tarinamahdollisuuksien edelle. Tarina on kuitenkin enemmän konkreettinen verrattuna näin määriteltyyn diskurssiin. Tarina ei ole vain puhetapa, vaan myös aktuaalisesti kerrottu olento. Tämä ei tarkoita sitä, että tarinat olisivat aina eheitä kokonaisuuksia, vaan niidenkin löytämiseen tarvitsee tulkintaa ja mielikuvitusta: varsinkin tapauksissa, jossa tarina ei itse nimeä itseään tarinaksi, tulkinta ja erittely jää vastaanottajalle, yleisölle. Tästä esimerkiksi sopivat uutistekstit, joiden tarinarakenne tai tarinalliset ominaisuudet eivät ole ainakaan arkisessa tarkastelussa ilmeisiä.

Diskurssien syntymistä ja muovautumista Lehtonen (1996, 70) kuvaa seuraavanlaisella jaottelulla, jonka mukaan diskurssit:

1. ovat yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka muokkaavat sosiaalista todellisuutta.
2. eivät muokkaa todellisuutta yksin, vaan muodostuvat suhteessa toisiin diskursseihin.
3. määrittyvät suhteessa diskurssin ulkopuolisiin suhteisiin ja voimiin, kuten instituutioihin, sosiaalisiin prosesseihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Diskurssit eivät siis ole kiinteitä tai pysyviä kokonaisuuksia, jotka eläisivät omaa elämäänsä tekstien yläpuolella. Ne vaikuttavat todellisuuden kuvaamiseen, mutta samalla ovat itsekin jatkuvassa muutostilassa. Kunelius kuitenkin muistuttaa diskurssien olevan historiallisia ja näin ollen suhteellisen pysyviä kielenkäyttötapoja (1998, 199). Diskurssit eivät siis tempoile hetkellisten muoti-ilmiöiden perässä, vaan niistä on mahdollista löytää jatkuvuuksia ja seuraussuhteita. Vastaavanlaista lähestymistapaa voi käyttää myös narratiivihin: tarinoita ei kerrota irrallaan yhteiskunnallisista käytännöistä tai sosiaalisesta todellisuudesta. Tarina, jolla ei ole mitään yhteistä edellä mainittujen kanssa, on järjetön: yleisö ei tunnista tapahtumien suhteita, eli juonta, jos ne ovat tuntemattomat. Instituutiot ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat myös iso osa tarinankerrontaa: tietolähteet ja tiedottavat organisaatiot jakautuvat uskottavuuden mukaan laajaltikin. Esimerkiksi terroristijärjestön tiedotteita luetaan erilalla kuin Suomen ulkoministeriön. Toisaalta myös julkaisumedia on osa viestiä (McLuhan 1967, esim. 8). Ei ole yhdentekevää, julkaiseeko saman uutisen suomalainen printtimedia Helsingin Sanomat vai amerikkalainen mediatalo CNN, vaikka sisältö olisikin yhtenevä. Suomalaisessa perinteessä varsinkin sanomalehdellä on uutismedian vahva asema: sanomalehtien lukeminen on isolle osalle kansalaisista legitiimiä osallistumista kaikille yhteiseen julkiseen elämään (Kunelius 1998, 98).

Diskurssit määrittävät sen, mikä on totta tai mikä otetaan normaalina (Kunelius 1998, 199). Tarinankerronta on osa tätä toden tuottamisen prosessia: tapahtumat voitaisiin potentiaalisesti järjestää erilaisiin suhteisiin, mutta tarina haluaa vakuuttaa vastaanottajansa siitä, että juuri tämä tarina on totta ja normaalia. Implisiittinen viesti voi siis olla muotoa: ”kaikki normaalit ihmiset ajattelevat näin, koska tämä on totta”. Näin vastaanväättäjät saatetaan ulkopuoliseksi suhteessa tarinaan: hän on epätosi ja epänormaali. Tällaiset ”tervejärkiset” alkuoletukset ovat juuri ideologioiden piilopaikka (Fairclough 1997, 64). Tulkitsijan tulee

siis edelleen tarkentaa otettaan, kun tarina kertoo olevansa ainut mahdollinen tosi ja normaali vaihtoehtojen joukossa, joita kyseinen tarina ei edes tunnusta mahdollisiksi. Lähtökohtaiset oletukset ovat usein implisiittisiä perusteluja eksplisiittiselle tarinalle: esimerkiksi arvoista joita ei kirjoiteta auki, voidaan olla helpoimmin yhtä mieltä (Perelman 1996, 34). Tällainen merkityksen jättäminen implisiittiseen voi siis esiintyä tarinankerronnallisena suostuttelun keinona: epäsuorat ilmaukset ovat usein strategisia epämääräisyyksiä (Leiwo & Pietikäinen 1996, 100).

Vaikka tässä työssä retoriikka-analyysi jää sivurooliin, on paikallaan ottaa kiinni muutama kohtiin, joilla on merkitystä tulkittaessa aineistoa narratiivisuuden kautta. Retoriikka on osa tarinankerrontaa siinä mielessä, että tarinankertojan on oltava retorisesti riittävän taitava, jotta hänen juonikuvionsa olisi uskottava. Aristoteleen mukaan retoriikassa on kyse puhujan tekniikoista tämän osoittaessa sanansa maallikkoyleisölle, joka ei pysty seuraamaan mutkikkaampaa päättelyä (Aristoteles 1997, 13). Näin ajateltuna uutisteksti on siis yksinkertaistettu kuvaus todellisuuden tapahtumista. Kun yleisö on kaukana tarinan kohteesta ja tapahtumia on loputon määrä, täytyy tarinankertojan osata yksinkertaistaa, jotta kerrottu narratiivi olisi ymmärrettävä; maailma kun ei ole ”täysin kerrottavissa” tyhjentyvällä tavalla. Kyse on siis valinnoista ja arvostusten teosta sen suhteen, mikä on oleellista ja mikä ei. Kun syy-seuraussuhteita on olemassa valtava joukko, täytyy uutistekstin pyrkiä ilmaisuun, jossa usein kaikkein ilmeisin juonikulku vie voiton. Tällainen ilmeisyyden toteuttaminen voi olla myös strateginen valinta, jolla halutaan varmistaa se, että vastaanottaja tulkitsee viestin halutulla tavalla (Hovi-Wasastjerna 1999, 19). Stereotypiat ovat yksi osa yllätyksellisyyden purkamista: kun käytetään tutuksi tulleita arvioita, ei vastaanottajan tarvitse haastaa itseään kriittisesti käsittelemään niitä. Poliittisessa kulttuurissa stereotypiat ovatkin olennainen osa ilmaisua (Nyyssönen 2004, 167). Tarinan ollessa poliittinen akti, ovat stereotypiat ymmärrettävästi myös sen keinovalikoimassa tärkeitä.

Implisiittinen osa voi olla monissa tapauksissa eksplisiittistä merkittävämpi: Faircloughn mukaan ideologiat eivät yleensä ole teksteissä eksplisiittisesti, vaan ne upotetaan tekstin sanomatta jätettyyn implisiittiseen osaan. Tällainen teksti perustuu siihen, että ideaalitulkitsejä kääntää implisiittisen eksplisiittiseksi ja rakentaa tekstille sen ”suostutellun” merkityksen. (Fairclough 1997, 142, 162.) Näin yleisölle siis syntyy kuva, että he ovat itse keksineet tekstin merkityksen, vaikka se olisikin juuri tarinankertojan omista lähtökohdistaan preferoima. Tällainen tarina voi myös olla yleisön kannalta kiehtovampi: itse päätellyt

merkitykset, vaikka ne olisivatkin juuri kertojan haluamia, antavat elämyksen onnistumisesta. Yksi tällainen ääneen sanomaton ideologinen arvostus liittyy demokratian käsitteeseen: useissa tapauksissa demokratia esiintyy synonyyminä kaikelle, mikä viittaa ”hyvään”. Kaikki mikä liitetään demokratiaan tai demokraattisuuteen muodostaa konnotaation lähtökohtaisesta hyvydestä. Tämä on myös esimerkki ”normaalista” ja itsestään selvästä merkityssystemistä, jota ei tarvitse perustella ja jonka kyseenalaistaja joutuu lähes poikkeuksetta outoon valoon. Näin liikkumatilaa on kavennettu siten, että demokratia näytetään ainoana hyvänä vaihtoehtona, ilman että argumenttia tarvitsee erityisesti perustella. Tällaiset avainkäsitteet, kuten demokratia, vapaus ja tasa-arvo siis määrittelevät tapahtumia jo sinänsä (Palonen 2003, 52, 56). Vaikka Perelman (1996, 13) toteaa argumentaation vuoron tulevan vasta, kun selviöt on kyseenalaistettu, voi tilanteen nähdä myös toisin päin: argumentaatio on onnistunut, kun on onnistuttu luomaan selviötä. Tarinan tapauksessa juoni on onnistunut, kun se luo mielikuvan täysin loogisesta tapahtumien ketjusta, jota ei ole syytä kyseenalaistaa; varsinkin jos tarkoituksena on legitimoida juonen käänteet jo etukäteen.

Tarinankerronta on kuitenkin toimintaa, joka tapahtuu epävarmuudessa. Mikään ei takaa, että tarkoitetut juonikulut kokevat hyväksynnän vastaanottajan käsittelyssä. Tällä kommentilla viitataan viestien semioottiseen luonteeseen: merkitys syntyy vuorovaikutuksessa vastaanottajan kanssa (Fiske 2000, 14-15). Vaikka tarinankertoja olisi suunnitellut tarkoin viestinsä implisiittiset merkitykset, eivät ne millään varmuudella avaudu vastaanottajalle lähettäjän toivomalla tavalla. Todennäköisyyksistä tietysti voidaan keskustella liittyen tarinoiden läpimienemiseen, mutta tämä ei tarkoita sitä, että tarinoiden merkitykset siirtyisivät vastaanottajien todellisuuteen jollain automaation asteella. Näin ollen tarinankertoja toimii kuin parlamenttipoliitikko, jota syytösten välttely motivoi kiitosten keräilyä enemmän, koska on vaarallista sitoa käsiään, kun tavoitteet ovat epäselviä ja keinot niihin pääsemiseksi epäluotettavia (Wiberg & Koura 1996, 205-206). Vaikka tarina siis voisi olla mielenkiintoisempi yllättävillä ja kiistanalaisilla juonenkäänteillä, ei se ole tarkoituksenmukaisin strategia haluttujen syy-seuraussuhteiden markkinoimiseksi, sillä tarpeeksi yleisellä tasolla pysyttelemisen on tärkeää siinä mielessä, että uskottavuus on vastakkaisten merkkien puuttumista: mitä spesifimpiä käänteitä kirjoitetaan auki, sitä todennäköisemmin osa yleisöstä pitää niitä epäluotettavina. Koska kyseessä on tiedon tuottajien, välittäjien, toimittajien ja kuluttajien yhteinen prosessi, jossa toiset narratiivit menestyvät toisia paremmin, ei ole

erityisen hedelmällistä pyrkiä arvioimaan tarinoiden onnistuneisuutta yleisellä tasolla. Vastanottajan suostuttelemiseksi käytettyjä keinoja voidaan kuitenkin esiinlukea ja eritellä spekuloiden mahdollisilla konnotaatioilla.

4 TARINA IRAKIN 2003 SODASTA

4.1 Rakenne

4.1.1 Juoni

Tarinaan Irakin 2003 sodasta oli juoni selkeästi valittu etukäteen: Irak ja varsinkin sen johto Saddam Husseinin johdolla on paha, koska se tukee terrorismia, sen hallussa on joukkotuhoaseita ja koska se pitää Irakin kansaa hirmuhallintonsa alla. ”Halukkaiden koalitio” eli liittouma Yhdysvaltojen johdolla puolestaan on hyvä, koska se tukee vapautta, demokratiaa, laillisuutta ja inhimillisyyttä. Paha on epäluotettava ja arvaamaton, joten hyvän täytyy oman turvallisuutensa nimissä toimittava ennen kuin pahuus pääsee valloilleen, mistä varoittavana esimerkkinä 911 -terrori-iskut vuonna 2001. Juoni etenee lastensadun tapaan: urhoollinen hyvä voittaa turmeltuneen pahan saaden tarinalle onnellisen lopun. Tällainen tarinan skeema löytyy Helsingin Sanomien uutisoinnista kyseiseen sotaan liittyen. Sodan alun aattona uutisoinnissa oli paljon hyvä vastaan paha tematiikkaa toistavaa materiaalia. Liittouman sotilaiden jumalanpalveluksista kertovassa jutussa tapahtumat rinnastetaan raamatullisiin tapahtumiin: ”Jeesuskin meni erämaahan”. Tätä kautta myös sodan oikeudesta kerrotaan esiin: ”Jumala on kanssamme. Toimimme oikein”. Näillä rinnastuksilla ostetaan ainakin usean kristityn hyväksyntä liittouman hyvydestä: Jumalan asialla ei voi olla paha. Pahuutta puolestaan tuotetaan kertomalla joukkotuhoaseista, sotarikoksista sekä irakilaisesta uhosta. Myös islamistiset fundamentalistit mainitaan, koska he ovat nimenneet tulevaa sotaa kristittyjen ristiretkeksi. Tämä vaihtoehto kuitenkin kielletään liittouman sotilaiden toimesta, jotka vakuuttavat, ettei kyseessä ole uskonsota, vaikka Jumalan asialla ollaankin. (HS 19.3.2003, C1.)¹¹

Kun tarinan perusrakenteeksi on kerrottu perinteinen hyvä vastaan paha -asetelma, on eteneminen vankalla pohjalla. Tämä on kuitenkin sellainen tarina, johon yleisöt ovat tottuneet.

¹¹ (Helsingin Sanomat 19.3.2003, sivu C1)

Toisaalta tällaisen tarinan lopputulokseenkin on sosiaalistuttu: hyvä voittaa pahan ja elää onnellisena elämänsä loppuun saakka. Näin tuttu tarinarakenne saadaan palvelemaan tulevia tapahtumia, eikä ainakaan juonen osalta haluta yllättäviä käännteitä. Toisaalta tämä on tarkoituksenmukainen juoni, koska sitä voidaan jatkuvasti tapahtumien edetessä tuottaa uudestaan ja vahvistaa: sota sisältää monenmoista pahaa, joiden lähdettä ei tarvitse etsiä vihollista kauempaa. Kun hyvät asiat lähtökohtaisesti liittyvät liittouman toimiin, syntyy tarkoituksenmukainen kontrastinen tilanne.

Toisaalta juoni on kerrottu osittain myös Persianlahden 1991 sodan kaavalla: liittouma pelastaa viattomasti kärsimään joutuneen Irakin kansan diktaattorinsa kynsistä. Näin pahuutta rajataan vain Saddam Husseinin hallinnon ominaisuudeksi. Koska pahuus on nujertettava, esiintyy juuri Irakin diktatuurin ominaisuudet omaava hallinto liittouman vihollisena. Tässä juonikulussa ei kuitenkaan katsota asiaa kovin käytännönläheisesti: Irakin viaton kansa on kuitenkin isolta osin se, joka joutuu omasta halustaan tai tahtomattaan taistelemaan liittouman joukkoja vastaan. Tämä seikka jää pitkälti uutispimentoon, koska Irakin hallinnon nujertaminen on sodan tavoitteena. Ikään kuin tämä hallinto omatoimisesti hoitaisi myös kaikki sotaan liittyvät toimet taisteluineen. Tässä näkyy myös se, etteivät vanhat juonet välttämättä toimi uusien tapahtumien kanssa. Persianlahden sodan tapahtumiin ”pelastusoperaation” kaava sopi huomattavasti paremmin, koska käytännössä puolustuskyvytön Kuwait oli Irakin suoran hyökkäyksen kohteena.

4.1.2 Alku

Yksi teema lehtikirjoittelussa liittyen Irakin sotaan oli ongelmallinenkin tilanne sodan alun määrittelyssä. Ennen varsinaisten taistelujen alkua George Bush esitti uhkavaatimuksen Husseinin hallinnolle poistua maasta 48 tunnin kuluessa (HS 19.3.2003, C1). Bush kuitenkin korosti sodan alkavan USA:n ja sen liittolaisten valitsemana ajankohtana, eikä edes annettu aikaraja ole kiveen hakattu. Näin liittouma varasi itselleen hetken, jolloin tarina Irakin sodasta saa alkunsa. Tällaisella retoriikalla myös luodaan uskottavuutta: tilanne kerrotaan olevan hallussa ja sodan alku riippuu pelkästään liittouman strategiasta ja hetkestä, jolloin se näkee tarkoituksenmukaiseksi hyökätä. Irakia kuitenkin pommitettiin jo ennen sodan virallista aloittamista, joten tällainen ”virallisella alulla” maalailu vaikuttaa toisar-

voiselta, mutta toisaalta kertoo juuri siitä, että sodallakin pitää olla alku, joka voidaan kirjata kalentereihin ja historiankirjoihin, eikä mikään epämääräisempi ole tyydyttävä vaihtoehto. Yleisö ja samalla päätöksentekijät ovat tottuneet siihen, että tällaisia merkkipaaluja lyödään, vaikkei niillä olisikaan kehityskulkujen kannalta keskeistä merkitystä. Tätä voisi verrata esimerkiksi romaaniin, joka alkaa joka alkaa keskeltä lausetta: lukija ei ole tottunut tällaiseen, koska tarina tai muu teksti alkaa perinteisesti isolla kirjaimella ja täydellä lauseella. Tämä on siis tottumus, jota useakaan tarinankertoja ei uskalla rikkoa ja toisaalta yleisö odottaa sitä, mihin se on tottunut tai mihin se on totutettu. Kun sodalle kerrotaan selkeä alkuhetki, pelataan varman päälle: vähemmän yllättävä tarina tulee hyväksytyksi todennäköisemmin kuin rohkeampi kokeellinen tarinankerronnallinen muoto.

Maaliskuun 21. päivänä uutisoitiin ensimmäisistä ilmaiskusta Irakin keskeisiin hallintorakenteisiin. Samalla lainattiin George Bushin lausumaa suoraa tiedotetta, joka annettiin vain 45 minuuttia ensimmäisten pommien pudottua. Sodan alusta oli siis välittömästi raportoitava, ettei yleisössä tulisi epävarmuutta tarinan alun suhteen, sillä sellaista tarinaa, jonka alku on epäselvä, on hankala seurata. Yhdysvallat siis tahtoivat välittömästi pommitusten alettua ilmoittaa virallisia teitä pitkin, että sota on aloitettu, eikä kyseessä ole mikään outo tarinaintro, jonka jälkeen vasta ensimmäinen kappale alkaa. Toisaalta tällainen aloitus vaatimattomammilla pommituksilla nähtiin vain kahakkana ennen varsinaisten sotatoimien aloittamista, mikä tarinamuodon kannalta ei ole paras mahdollinen: juoni ei tempaa mukaansa välittömästi, koska luvattu massiivinen alku ei toteutunutkaan. (HS 21.3.2003, C1.)

Sotaan otettiin ”varaslähtö” verrattuna aiemmin ilmoitettuihin suunnitelmiin, koska CIA sai tiedon Saddam Husseinin sijainnista ennen varsinaista h-hetkeä. Mielenkiintoista jos sinänsä on, että sodan aloitusta nimitetään varaslähdöksi, vaikka Yhdysvaltain tiedotuksessa on koko ajan korostettu, että sota alkaa heidän päättämänään ajankohtana ja strategisen yllätyksen varaaminen kuuluu heidän sotapolitiikkaansa. Ehkäpä tarinanvälittäjät pettyivät tähän ennenaikaiseen ratkaisuun, koska monet tahot esimerkiksi mediassa olivat jo varautuneet kirjoittamaan juttuja valtavista ”Shock and awe” -strategian mukaisista ensipommituksista. Nyt tarina alkoi vähäeleisemmin ja hankalemmin ennakoidusti, eikä se lunastanut ennakko-odotuksia ainakaan volyyymillaan, koska jahdin kohteena oli vain Irakin korkein johto, eikä varsinainen sota ollut vielä alkanutkaan. (HS 21.3.2003, C3.)

4.1.3 Keskikohta: tapahtumat

Tarina sodasta ei ole riisutussa muodossaan yllättävä: sota alkaa kun joku hyökkää toisen kimppuun ja loppuu kun jompikumpi on voittanut. Alun ja lopun välissä puolestaan on valtava määrä tapahtumia, jotka nivoutuvat sotatarinaan linkeiksi alun ja lopun välille. Nykyiset sodat harvoin enää käytännössä noudattavat tätä skeemaa, koska sotakin on saanut postmoderneja muotoja: uusissa sodissa osapuolet voivat olla epäselviä ja alut sekä loput häilyväisiä (Kaldor 1999). Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että myös tarinat liittyen tämän päivän sotiin olisivat häilyväisiä ja läpeensä epäselviä. Ennemminkin voi sanoa, että nykyiset sodat vaativat tarinankertojalta enemmän: kuinka yksinkertaistaa sekalainen joukko tapahtumia koherentiksi tarinaksi esimerkiksi uutistekstiin, johon eivät kelpaa häilyväiset juonenkäänteet. Tässä tilanteessa uutisen toimittaja saa taustatukea asiasta tiedottavalta organisaatiolta. Sodan ollessa kyseessä voikin epäillä, että toimittaja on pitkälti riippuvainen juuri infosta jota hänelle annetaan, eikä niinkään pysty hankkimaan faktoja alkulähteiltään. Rajoitetun tiedon tilassa toimivat siis myös uutisten kirjoittajat, joiden on nojattava lähteisiinsä paremman tiedon puuttuessa. Näin uutisen vastaanottajakin on perin epämääräisessä tilanteessa: hänen täytyy luottaa tarinoihin ja nimeämisiin, joita hänelle tuotetaan, koska parempaa tietoa ei ole tarjolla. Siispä uutisen uskottavuus on myös isolta osin kiinnittynyt muotoon ja julkaisukanavaan: kun faktoja ei voi tarkastaa, täytyy luottaa siihen lähteeseen, joka on perinteisesti ollut luotettava ja joka julkaisee pääasiassa keskenään ristiriidatonta materiaalia.

Selkeimmin Irakin sodan tarinarakenteen tekee näkyväksi Donald Rumsfeld, joka toteaa sodan sujuvan suunnitelman mukaan. Samalla hän kertoo alun olevan vielä loppua lähempänä (HS 26.3.2003, C1). Sota on siis käsikirjoitettu valmiiksi: alun ja lopun välissä on suunnitelma, jonka mukaisesti edetään. Tästä käsikirjoituksesta ovat esimerkkeinä myös liittouman johdon pitämät ennakoivat puheet, jotka oli suunnattu irakilaisille. Niissä varoitettiin käyttämästä joukkotuhoaseita, vaikka maan johto niin vaatisikin. Samalla nämä toimet nimettiin ”kuolevan hallituksen viimeisiksi epätoivoisiksi henkäyksiksi” (HS 21.3.2003, C1). Samoin sotarikoksista luvattiin rangaista ja auttaa antautuvia irakilaisia (HS 19.3.2003, C1). Näissä puheenvuoroissa ennakoitiin siis pahuus -termistöä linjakkaasti käyttäen Irakin hallituksen ryhtyvän laittomuuksiin epätoivoisessa tilanteessa, jollainen siis oli välttämättä tulossa. Tähän tarinarakenteeseen on siis jo valmiiksi budjetoitu vihollisen epätoivo sekä sen tekemät sotarikokset. Toisaalta Irakin kansalle osoitetut puheenvuorot

haluavat eristää irakilaiset Saddam Husseinin hallinnosta: vaikka sotaa käydään koko maan alueella, vain pahuuden diktatuuri on tavoitteena nujertaa. Näin vihollisesta saadaan konkreettisempi, kun sotaa ei käydä epämääräisemmin koko Irakia vastaan.

Alun ja lopun välisten tapahtumien juonellistamista harjoittaa osaltaan myös uutisia julkaiseva media. Helsingin Sanomissa tällaista funktiota hoitivat sotaan liitetyt faktalaatikot, jotka oli otsikoitu ”Päivän tilanne” tai ”Sodan 6. päivä” -tyylillä. Näin sodan tapahtumilla syntyi jatkokertomuksen luonnetta: uusi päivä on uusi luku tässä sotatarinassa. Tämän päivän luku viittaa edellisiin ja toisaalta ennakoi tulevaa, koska jatkokertomuksen ominaisuuksiin kuuluu, ettei juonikulku katkea kesken kertomuksen. Toisaalta median on välttämätöntä rakentaa tällaista sotauutisointia jo luetun päälle: joka päivä ei voida kertoa tarinaa alusta lähtien. Jatkokertomustyyli on siis jo julkaisevan median kannalta taloudellinen. Sodan tapahtumat voivat olla sinänsä toisiinsa elimellisesti liittyviä, mutta toisaalta näitä kiinnityskohtia luodaan myös tekstin tasolla, jotta yleisö pystyisi seuraamaan juonenkulkua ja toisaalta jotta kaikkea ei tarvitsisi selittää aina uudelleen. Jatkokertomusmuodossa on siis yhtäältä kyse tavasta tehdä uskottavaa uutisointia, joka on ainakin keskenään koherenttia. Toisaalta kyseessä on pakkotilanne: uutisoitaessa tällaisesta kuukausia kestävästä tapahtumasta on välttämätöntä asettaa tapahtumat jatkumolle, jota yleisö pystyy seuraamaan.

Tarinan keskikohta, eli tapahtumat, kulkivat pitkälti lähtökohtaisten määrittelyjen pohjalta: paha tekee pahaa ja hyvä taistelee sitä vastaan. Valtaosa Irakin toimista esiintyy rikollisena: tästä esimerkkinä sodan alussa panttivangeiksi jääneet amerikkalaisotilaat, jotka näkyivät Al-Jazeeran uutiskuvissa. Donald Rumsfeldin kuvailtiin järkyttyneen ensimmäistä kertaa median läsnäollessa näkemistään kuvista. Näin siltikin, että hän on tottunut esiintymään median edessä. Tällainen sotavankien tuominen julkisuuteen näet on Geneven sopimuksen vastaista, mikä on todisteena Irakin sotajohdon harjoittamasta laittomuudesta. Liittouman ja sodan käsikirjoituksen kannalta olikin sopivaa, että Irak näytti sotavankeja tv:ssä: joukkotuhoaseiden pysyessä piilossa oli jotain konkreettista todistusaineistoa sodan aloittamisen perusteille. (HS 24.3.2003, C2.)

Erilaiset Irakin hallinnon epäinhimillisyyden osoitukset nousivat myös uutisissa pintaan sodan tapahtumista kerrottaessa. Kertomukset omien ja vihollisten teloituksista saivat palstatilaa demonisaation muodossa: Tony Blair ja George Bush harrastivat tätä erityisesti tie-

dottaessaan brittisotilaan teloituksesta sekä irakilaisesta, jonka kieli oli leikattu irti ja hänet oli jätetty kuolemaan verenhukkaan. Samassa yhteydessä Bush lupaa tarinan tulevan loppuunsa toteamalla: ”Sota jatkuu, kunnes olemme saavuttaneet tavoitteemme. Irakin kansan on syytä tietää tämä.” Esitetyt tapahtumat ovat siis ilmenevät etappeina ennen väistämättömästi tulossa olevaa loppua, eli tavoitteen saavuttamista. (HS 28.3.2003, C3.)

4.1.4 Loppu

Irakin sodan tarinalle oli siis valmiina sisäänrakennettu loppu, jossa hyvä selviytyy voittajana pahasta. Tällainen loppu toteutui kuitenkin vain puolittain. Jo huhtikuussa 2003 alkoi ilmetä spekulatiota liittyen sodan julistamiseen loppuneeksi. Voiton julistamisen tapa ja ajankohta ilmeni varsin epäselvinä siitäkin syystä, ettei tulevalle rauhansopimukselle löytynyt allekirjoittajaa Irakin puolelta. Toisaalta samaan aikaan liittouman puolelta esitettiin ehtoja sodan viralliselle lopettamiselle. Näiden mukaan liittouma laskee aseensa, kun sen sotilaat ja humanitäärinen apu voivat liikkua turvallisesti Irakissa. Toisena ehtona oli, että Irakin entisten asiantuntijoiden täytyy kertoa, missä joukkotuhoaseita säilytetään. Jälkikäteen voi todeta, että nämä ehdot eivät ole täyttyneet vielä usean vuoden jälkeenkään. Liittouman puolelta haluttiin pitää ehdottoman tiukasti valmiiksi kirjoitetusta juonesta kiinni: Irakin kansa täytyi vapauttaa ja hallinnon pahuus täytyi todistaa joukkotuhoaseiden muodossa, ennen kuin tarinalle voidaan julistaa loppu (HS 10.4.2003, C3.)

Irakin sodalla oli uutisoinnin perusteella useita epävirallisia loppuja, joita voi esiinlukea Pentagonin sekä George Bushin toimesta annetuista lausunnoista. Huhtikuun puolella välissä Pentagonin uutisoitiin ilmoittaneen ”suurimpien taistelujen olevan nyt ohi” (HS 15.4.2003, C1). Tätä ei kuitenkaan voi vielä tulkita sodan lopun viralliseksi julistukseksi: ennemminkin ilmoitus oli teknisluontoinen tilannekatsaus, jonka funktiona lienee ennemminkin rauhoitella Yhdysvaltojen kotirintamaa. Toukokuun puolella Bush antoi lausunnon, jonka mukaan Irakin sota oli vain osavoitto, millä viitattiin sotaan terrorismia vastaan. Sota oli siis voitettu, muttei vielä lopussaan. Koska Irakin tilanne oli muovautunut sissisodan suuntaan, jossa vihollinen on epämääräinen itsemurhapommi-iskujen tekijä, eivät sodan lopun ehdot näyttäneet kovinkaan potentiaalisesti täyttyviltä. Niinpä liittouma liitti edellä esitetyn kaltaisella kielenkäytöllä sodan osaksi suurempaa terrorismin vastaista sotaa, joka tuskin koskaan näkee lopullista päätettään. Terrorismilinkkejä oli käytetty aiemminkin

perusteltaessa Irakin sota, mutta tuolloin terrorismi ilmeni lähinnä vastustajan pahuuden todisteena, eikä terrorismin vastainen sota ollut hallitseva juonikuvio Irakiin liittyen. Koska lopun julistaminen osoittautui valitun juonikuvion piirissä vaikeaksi, liittouma liitti tämän sodan yhdeksi luvuksi suurempaa kokonaisuutta, jolloin ei se ei yhtä kipeästi tarvinnut selkeää päätepidettä. Sotatoimet Irakissa olivat siis laantuneet, mutta sota jatkui ylätarinan tasolla. Käytännön hyöty tällaisesta sodan lopun julistamatta jättämisestä oli, ettei sotavankeja tarvinnut vielä vapauttaa: Geneven sopimus kun vaatii tätä sodan loppumisen jälkeen. (HS 3.5.2003, C4.)

Toisenlainen epävirallinen loppu sodalle olivat uutiset Irakin uudesta hallinnosta, jota oli tiin muovaamassa liittouman edustajien ja paikallisten vaikuttajien kesken. Sodan tavoitteenahan oli Irakin kansan vapauttaminen, joten Saddam Husseinin hallinnon kaaduttua vallan siirtämisen suunnittelu irakilaisille oli merkki sodan tavoitteen saavuttamisesta. Varsinkin demokraattisen hallinnon muodostus näyttäytyi erityisesti hyvän osapuolen voiton sinettinä ja viitteenä sodan lopusta. Samalla uutisoitiin ensimmäisistä vaaleista Mosulissa Saddamin jälkeen. Toisaalta uutisessa huomautetaan, että tilanne Irakissa on edelleen sekava: tämäkin loppu on siis puolittainen. Vaikka ollaan siirtymässä irakilaisten omaan demokratiaan, tarvitaan miehitysjoukkoja pitämässä tilanne hallinnassa. (HS 6.5.2003, C1.)

4.2 Yhdistävä tekijä: joukkotuhoase

Epäilyt Saddam Husseinin hallussaan pitämistä kemiallisista tai biologisista aseista saivat paljon palstatilaa. Jo ennen varsinaisten sotatoimien alkua uutisoitiin, kuinka Bagdadissa linnut käyvät kaupaksi kovaa tahtia. Jutun mukaan lintujen uskotaan varoittavan ajoissa kemiallisista aseista, joita irakilaiset epäilevät käytettävän niin omien kuin hyökkääjien puolelta (HS 9.3.2003, C1). Tällainen näkökulma voikin toimia uskottavana todistusaineistona, sillä juttuhan kertoo kemiallisia aseita pelättävän myös Irakin sisällä: ulkomaailman vastaavat pelot eivät voi olla täysin perättömiä, koska lintuja hamstraavat irakilaisetkin näin uskovat.

Yksi varoitus Irakin kemiallisista aseista tuli vähemmän yllättävältä taholta: Israelin uutisoitiin kehottaneen väestöään varautumaan kemiallisiin iskuihin, jotka mahdollisesti ammuttaisiin maahan Irakista Scud-ohjuksilla. Näin tapahtui viimeksi edellisen Irakin sodan

aikaan 1991, jolloin kaksi israelilaista kuoli. Mahdolliset kemialliset taistelukärjet aiheuttaisivat paljon suurempaa tuhoa, joten Israel kehottaa väestöönsä valmistamaan koteihinsa ilmatiiviin tilan. Tällainen ilmoitus on omiaan konkretisoimaan muuten abstraktia kemiallisen aseiden vaaraa: kun täytyy ryhtyä valmistamaan kotiinsa bunkkeria kyseisten aseiden varalta, vaara tulee lähemmäs jokaista kotia. Toisaalta tällainen varautuminen kertoo, että vaaran olemassaoloon uskottiin vakaasti: Husseinin hallinnon uskottiin tai haluttiin uskoa piilottelevan monenlaisia joukkotuhoaseita ja olevan valmis käyttämään niitä tilaisuuden tullen, vaikka todistusaineistoa tästä ei todellisuudessa ollutkaan. Jälkikäteen todistusaineiston olemassaolosta ja sodan oikeutuksesta on tietysti jälkiviisasta spekuloida, mutta omalta osaltaan mainittu kemiallisten aseiden pelko oli todellinen, perustuipa se sitten todellisuuteen tai ei. Juonen vahvistamiseen tällainen materiaali ainakin on omiaan: laittomat aseet kuuluvat laittomalle toimijalle, joka on paha. (HS 19.3.2003, C2.)

Toisenlainen todiste kemiallisten aseiden pelosta on, että uutiskynnys ylittyi myös seuraavasti: ”kemiallisia tai bioaseita ei toistaiseksi ole käytetty”. Usko siihen, että Husseinin hallinto on valmis käyttämään näitä aseita, oli siis niin suuri, että kemiallisten tai biologisten aseiden jääminen käyttämättä oli tarpeeksi suuri muutos tai uusi fakta, että siitä uutisoitiin. Sanamuodoilla myös viitataan siihen, että uhka on edelleen olemassa siitäkin huolimatta, ettei se ole vielä eskaloitunut, mutta uhka ei ole millään muotoa poistunut agendalta. Samassa lehdessä oli juttu toimittajan omakohtaisista kokemuksista paikan päällä yhdysvaltalaisen sotilaiden mukana: tilannekuvaus kertoi kaasuhyökkäyksestä varoitaneesta hälytyksestä ja sitä seuranneesta suojautumisesta bunkkerissa. Hälytys osoittautui perättömäksi, mutta samalla kuitenkin lietsoi liikkeelle ristiriitaisia tietoja ja herätti paikalla olleet sotilaan viimeistäänkin sodan alun todellisuuteen, jossa kuolemanvaara on läsnä. (HS 21.3.2003, C1.)

Kemiallisten aseiden olemassaolon mahdollisuutta pidettiin yllä myöskin Yhdysvaltojen puolesta tiedottamalla epäilyistä kaasuaseita ja muista vastaavista. 24.3. uutisoitiin lainauksia puolustusvoimien komentajan sekä ilmavoimien kenraalin Richard Myersin kommentteista, joissa todettiin, etteivät oletukset Scud-ohjuksista, kemiallisista tai biologisista aseista ole tähän mennessä toteutunut. Myers kuitenkin samalla kertoo, että irakilaisesta asevarastosta on löytynyt nippu asiakirjoja, jotka ”ehkä liittyvät joukkotuhoaseisiin”. Samassa jutussa puolustusministeri Donald Rumsfeld tiedotti amerikkalaisten epäilevän, että ainakin yhden irakilaisyksikön komentajalle olisi annettu lupa käyttää kemiallisia aseita

oman harkintansa mukaan. Tällaiset spekulatiot vaikuttavat jopa huvittavilta näin jälkikäteen, mutta ovat toisaalta todistusaineistona siitä, että Yhdysvaltojen johtamalla sotakoalitiolla oli vahva usko ja tahto olla varmoja näiden joukkotuhoaseiden olemassaolosta, jolloin useista myöhemmin perättömiksi osoittautuneista epäilyistäkin tiedotettiin pikimmiten, jottei yleisö unohtaisi vihollisen tuhopapasiteettia tai epäilisi sodan aloittamiselle keskeisiä argumentteja. Oli siis tarkoituksenmukaista pitää yllä odottavaa ilmapiiriä liittyen kemiallisten aseiden käyttöön tai löytymiseen. Tarpeeksi tehokkaasti harrastettu spekulatio voi muotoutua ajan mittaan osaksi totuutta, jota ei kyseenalaisteta herkästi. (HS 24.3.2003, C2.)

Edellä mainitun kaltainen uutisointi jatkui myös viikkoa myöhemmin, kun Irak-jutun otsikossa mainittiin ”monet sodan uhkakuvat jääneet toistaiseksi toteutumatta”, millä viitattiin siihen, ettei Scud-ohjuksia tai joukkotuhoaseita oltu käytetty, toistaiseksi. Uutisen mukaan liittouma kuitenkin edelleen vakaasti uskoo, että Saddam Husseinilla on ainakin kemiallisia ja ehkä myös biologisia. Heti perään kuitenkin todetaan, ettei niitä ole käytetty tai löydetty. Scud-ohjuksia puolestaan määritellään ”toiseksi suureksi vaaraksi”, joita Irakilla arvioidaan olevan 12 – 25 kappaletta. Seuraavassa kappaleessa jälleen todetaan, että Irak kiistää omaavansa enää Scudeja sekä tosiseikka, ettei niitä ole vielä käytetty tai löydetty. Samalla sivulla tehdään myös mielenkiintoinen rinnastus kahden diktaattorin välille jutussa ”Hitler ei käyttänyt kaasusettaan edes tappion jo uhatessa”. Jutussa palataan vuoteen 1945, jolloin Saksan sotatappio alkoi näyttää väistämättömältä. Tuolloin Adolf Hitlerin Saksalla oli jo hallussaan taistelukaasuja, kuten tubunia, sarinia sekä somania, jotka kaikki olivat tuhovoimaltaan kauhistuttaneet jopa sotakemistejä itseään. Hitler ei kuitenkaan käyttänyt uusia tappoaseitaan, mikä jutussa selitetään sillä, että kaasuseen käyttö olisi mahdollisesti näyttänyt tuomittavalta epätoivon merkiltä. Jutussa ei juuri puhuta Saddam Husseinista alun lyhyttä mainintaa lukuun ottamatta, mutta miellelyhtymä on selkeä: Hussein ei käytä kaasusetta samasta syystä kuin ei käyttänyt Hitlerkään. Kaasuseen käyttäminen saattaisi murtaa sotaväen taistelumoraalin ja tuoda ”lopun alun” lähemmäksi. Kysymyksenasettelu koskien kaasuseita kääntyy siis hieman toisin päin verrattuna aiempaan: jutussa ei kysytä onko Husseinilla kyseisiä aseita, vaan spekuloidaan sillä, miksi hän ei ole ainakaan vielä käyttänyt niitä. (HS 1.4.2003, C2.)

Hitler-viittaus on osa vastustajan demonisointia: kaasuse toimii omalla tavallaan yhdistävänä tekijänä näiden kahden äärimmäistä pahuutta edustavien hahmojen välillä. Kaasuse

esiintyykin pitkälti pahan tunnusmerkkinä epäinhimillisyydelle ja raakuudelle sekä samalla vahvana argumenttina sodan alkuperäiselle oikeutukselle. Toisaalta jos tätä kaasuaasetta tarkastelee puhtaasti sotilaallisena välineenä, niin sen funktio on täysin sama kuin perinteisten aseidenkin: vastustajan tappaminen ja nujertaminen. Onko jollain tavalla epäinhimillisempää tappaa ihmisiä kaasulla, kuin luodeilla, räjähteillä, ydinpommeilla tai viidakkoveitsillä? Lopputulos on kuitenkin kaikilla aseilla sama: kuolema ja inhimillinen kärsimys. Tämä kaasuaasespekulaatio saattaa olla enemmän tai vähemmän mittatilaustyönä tehty tabu, joka toimii tehokkaana sotapropagandan täsmäaseena. Tietysti voidaan sanoa, että kyseiset aseet on kielletty kansainvälisillä sopimuksilla ja näin ollen ne ovat rikoksia kansainvälistä lakia kohtaan. Hieman kyynisesti tähän voi vastata, että sotia harvoin voitetaan reilulla pelillä ja että yleisesti ottaen asesulkusopimukset on tehty niiden valtioiden kesken, joilla jo on sopimuksen kieltäviä aseita. Ydinsulkusopimukset lienevät tästä selkeimpinä esimerkkeinä. Sodalla ja sopimuksella onkin erittäin ristiriitainen suhde: sota on lopulta kuitenkin tapahtuma, jossa ihmiset tappavat toisiaan, jolloin puntarissa voi katsoa olevan oma olemassaolo ja toisella puolella ulkopuolisten tahojen tekemä sopimus.

Pahuuden paljastamisen linjaa jatkaa uutinen ”USA:n joukot uskoivat irakilaiden käyttäneen kaasua” (HS 2.4.2003, C1). Jälleen kerran uutiskynnyksen ylittää väärä kaasuhälytys, jonka aikana amerikkalaisjoukot elivät todellisuudessa, jossa kaasuhyökkäys oli olemassa. Viikko eteenpäin tästä uutisesta tulivat jälleen seuraavat merkit kemiallisista aseista (HS 8.4.2003, C1). Tällä kertaa oli löydetty epäilyttäviä myrkkijä, jotka alustavien testien mukaan olivat tappavia ja kiellettyjä. Juttu kuitenkin päättyy majuri Michael Hamletin kommenttiin ”...juuri nyt emme voi olla varmoja”, eikä tähän kyseiseen teemaan enää palata jatkossa. Sama kaava siis toistuu sodan uutisoinnissa: kemialliset aseet ovat niin suuri lähtökohtainen teema ja legitimaation lähde, että epäilyt ja väärät hälytykset ylittävät uutiskynnyksen. Uutisten esittämät tapahtumat sinänsä ovat totta: näin on epäilty tai kyseiset väärät hälytykset ovat todellisuutta, jota raportoidaan. Toisaalta voi kuitenkin väittää, että tällaisen uutisoinnin tarkoituksena on vain pitää yllä kemikaalipelkoa, jolla sodan jatkaminen saadaan näyttämään tarpeelliselta tai jopa välttämättömältä tilanteessa, jossa konkreettista kaasuhyökkäystä tai varastoituja kemiallisia aseita olekaan havaittu: uutiset ovat kuitenkin konkreettisia raportteja, joissa kerrotaan laittomien aseiden aiheuttamasta kauhusta sekä niihin varautumisesta. Kemikaalien pelko on siis todellinen, vaikka kemikaalit olisivatkin olemassa vain lehtien sivuilla tai tiedottajien huulilla.

Kemialliset (biologiset) aseet siis esittäytyvät uutisoinnissa vaarallisina, rikollisina ja arvaamattomina. Ne ovat ilmeisimmin vaarallisia, koska pienet määrät niitä voi saada aikaan valtavaa tuhoa. Rikollisia ne ovat, koska kansainväliset sopimukset kieltävät ne. Arvaamattomuutta lisää myös niiden käyttäytyminen toisin kuin perinteiset aseet: pommibunkkerissa ei voi olla räjähdysen jälkeen varma, mitä tapahtuu seuraavaksi. Laskeutuvatko taistelu-kaasut taistelijoiden päälle ja alkavatko tukehtumiseen johtavat lihaskrampit, vai oliko hyökkäys sittenkin vain sopimusten mukainen perinteinen pommitus? Tällainen arvaamattomuus ja epävarmuus ovat ominaisuuksia, jotka ainakin osittain liittyvät myös viholliseen, jolla näitä laittomia aseita sanotaan olevan. Toinen reitti, jota pitkin arvaamattomuus liitettiin viholliseen, oli uutisointi yhdysvaltalaisen viranomaisten epäilyistä, joiden mukaan Irakin diktaattori suunnittelee terroritekoja Yhdysvaltoihin. Tässä tapauksessa hyvän ja pahan dikotomiaa vahvistettiin nimeämällä tähän terroriuhkaan varautuminen ”vapauden kilveksi” (HS 19.3.2003, C1).

Uutisoinnin kautta piirtyneessä tarinassa keskeinen pahuuden symboli oli siis laittomat joukkotuhoaseet, joihin lueteltiin biologisia sekä kemiallisia versioita. Tällainen argumentointi jatkui läpi aktiivisen sotavaiheen: hyvien täytyy estää, ettei paha käytä laittomia aseita viattomia vastaan. Onkin mielenkiintoista, kuinka helposti epäilyt ja väärät hälytykset ylittivät uutiskynnyksen. Lähdekritiikki ei nähtävästi ole ollut vahvimmillaan näissä tapauksissa: onhan sodan osapuolille perin käyttökelpoista epäillä julkisesti kaikkea mahdollista paha vihollisesta. Toisaalta laittomista aseista kertovien uutisjuttujen määrä kertoo myös liittouman tarpeesta löytää näitä aseita, olivathan ne juuri sodan aloittamisen keskeinen peruste. Vaikka yleisö olisikin valmiiksi sitä mieltä, että Irakin hallinto on läpeensä paha, tarvitsee tarina myös jotain konkreettista todistetta olemassaolonsa legitimoimiseksi.

4.3 Eksplisiittinen & implisiittinen kerronta

Irakin sodan tapahtumat sitoutuvat samalle jatkumolle hyvän ja pahan taisteluna paremmuudesta. Tämä kuvio tulee uutisoinnissa sekä eksplisiittisesti, että implisiittisesti esille: perusrakenne siis kerrotaan ääneen selkeästi, mutta sitä vahvistetaan myös merkityssuhteilla, jotka syntyvät vasta vuorovaikutuksessa vastaanottajan kanssa. Toisaalta myös välittömät sodan syyt kerrotaan suoraan ja niitä vahvistetaan tarinan edetessä vähemmän

ilmeisillä keinoilla. Selkeimmin hyökkäyksen syyt on sanottu muodossa: ”sota käytiin joukkotuhoasekiistan vuoksi, ja myös hirmuhallinnon syrjäyttämiseksi” (HS 10.4.2003, C3). Joukkotuhoaseet ovatkin selkein yksittäinen seikka, jota suoraan ja näkyvästi toistetaan sodan uutisoinnissa: spekulatiot, epäilyt, väärät hälytykset sekä varautuminen laittoon aseisiin saivat reilusti palstatilaa. Toisaalta näiden aseiden olemassaoloa pidettiin selviönä, mistä kertoo myös uutisoinnin tyyli: ”laittomia aseita ei olla vielä käytetty”. Tällaisilla uutisoinneilla vahvistetaan samalla uskoa kyseisten aseiden olemassaolosta. Onkin mielenkiintoista, että sodan kaikkein eksplisiittisin perustelu ja koko tarinan mukana kulkeva seikka ovat joukkotuhoaseet, joista ei kuitenkaan koko tarkasteluvälillä saatu konkreettisia todisteita. Tämä ei kuitenkaan ilmene ongelmana, koska epäily on niin vahva, ettei todisteille ainakaan uutisteksteissä synny suurta kysyntää sodan kuluessa. Toisaalta sota tuottaa uutismateriaalia sellaisella volyymilla, ettei medialla ole kunnollista mahdollisuutta pysähtyä kyselemään hankalia kysymyksiä samalla kun uutismateriaalia on liiankin kanssa.

Tarinan implisiittisen juonikuljetuksen ja merkityssuhteiden luonnin havaitseminen osoittautui mielenkiintoiseksi. Aineisto näet vaikuttaa ensilukemalta hyvin pitkälti aukikirjoitetulta näiden seikkojen suhteen. Kuitenkin kun tekstiin perehtyy tarkemmin, huomaa, että iso osa oletetusta eksplisiittisyydestä ei suoranaisesti löydykään tekstistä, vaan valtaosa näistä suhteista on vastaanottajan tekemää. Tässä puhutaan kertojan ja vastaanottajan yhteisistä premisseistä: Saddam Husseinin ja hänen kauttaan koko Irakin hallinnon pahuus on sellainen selviö länsimaisessa todellisuudessa, että useimmat implisiittisetkin viittaukset tähän eivät tunnu rivien välistä luetulta materiaalilta, vaikka tilanne todellisuudessa tällainen olisikin. Esimerkiksi sodan loppuvaiheessa uutisjutun otsikko ”Saddam on siivottava pois koulukirjoista” ei herätä kysymysmerkkejä: koska Husseinin pahuus on yleisesti hyväksytty seikka, on otsikko tämän premissin sisäistäneelle looginen. Saddam on siis likaa, joka täytyy siivota pois. (HS 28.4.2003, C1.)

Implisiittistä merkitysten tuotantoa harrastettiin myös vähemmän ilmeisin keinoin. Liittoutuman joukkojen etenemistä Bagdadiin kerrottiin hidastavista tekijöistä, joista hiekka-myrsky oli pahin este. Samassa yhteydessä kerrottiin myös vastarinnan olleen hidastavana tekijänä. Tässä siis kerrotaan rivien välissä vastarinnan voimakkuudesta: vihollisotilaat ovat vasta toisarvoinen este reitillä Bagdadiin. Tällainen konnotaatio on hyvinkin mahdollinen; toisaalta onhan myrsky voinut olla sitä luokkaa, ettei tällainen tarinankerronta välttämättä ylenkatso vastarinnan voimaa. Näin tulee esille myös merkitysten synnyn

prosessiluonne: viestien lähettäjä ei voi olla täysin varma siitä, millainen kuva vastaanottajalle piirtyy. Edellisen kaltaista uutisointia liittyi myös Turkin päätökseen olla antamatta amerikkalaisjoukoille lupaa kulkea sen alueiden läpi. Tämä vastoinkäyminen esiintyy ”pahimpana takaiskuna” liittouman sotaponnistuksissa. Jälleen mahdollinen implisiittinen välittyvä viesti voi olla muotoa: liittouman sodankäynti on vahvassa myötätuulessa, koska tällainen on pahin vastoinkäyminen: puhutaan kuitenkin toimesta, jossa ihmisiä on jatkuvassa hengenvaarassa. (HS 26.3.2003, C1.)

Irakin sodasta kerrotussa tarinassa kysymys, johon tarina vastaa, jää implisiittiseen osaan. Yksi todennäköinen kysymys on se, millä perusteilla on oikein aloittaa hyökkäyssota. Vastauksen aineksia sisältää jo sodan yleinen tarinarakenne: hyvän täytyy aloittaa vaikka sota, ettei pahuus pääse valloilleen. Kansainvälinen laki ei käy tähän vastaukseksi, koska YK-mandaatti puuttui sotatoimilta. Tilanne muotoutuu siis lähinnä arvoihin perustuvaksi: jos toimija näkee, että sota on hyvä ja mahdollisesti ainut keino edistää hyvää, tulee hyökätä lakiteknisistä syistä huolimatta. Toisaalta jos tilanne on sellainen, että hyökkäys nähdään puolustautumisena, on myös hyökkäyssota oikeutettu. Tällöin vaara, jota vastaan puolustaudutaan hyökkäämällä, täytyy olla todellinen tai ainakin enemmistön täytyy uskoa niin. Jos nämä vastaukset eivät ole tyydyttäviä, saattaa alta paljastua, että sota on nykyäänkin politiikan jatkamista toisin keinoin. Sodan aloittaminen on siis tässä mielessä oikein, jos sen taakse löytyy tarvittava määrä poliittista tahtoa.

4.4 Mahdottomuudet, välttämättömyydet

Sodan aloittamisen perusteleminen sekä tarinan juonen kertominen välttämättömäksi ja muiden vaihtoehtojen maalaaminen mahdottomiksi on keskeinen tapa markkinoida omia merkityssuhteita sekä rajata muita mahdollisuuksia agendalta. Tähän liittyi uutisointi liittouman ”shock and awe” -taktiikasta, joka sisälsi sodan aloittamisen valtavilla pommituksilla, jotka lamaannuttaisivat Irakilaisen vastarinnan. Sanamuodot olivat erityisen mielenkiintoisia: pommitusten funktiona oli saada irakilaiset ymmärtämään tilanteensa mahdottomuus. Tällä on kuitenkin selkeä ero siihen, että pommittamalla irakilaisten tilanne tehdään aktiivisesti mahdottomaksi. Näin ollen tilanne kuvataan mahdottomaksi jo ennen valtavaa pommitusaaltoa. Pommeja pudottamalla siis saadaan irakilaiset heräämään todel-

lisuuteen, eikä niinkään muodosteta uutta todellisuutta Irakiin. Kerrottaessa liittouman pommitustaktiikasta kerrotaan samalla myös Irakin mahdottomasta tilanteesta pommituksista huolimatta. (HS 21.3.2003, C3.)

”Näkökulma” -osiossa ennen varsinaisen sodan alkua toimittaja spekuloi sodan motiivilla sekä tarpeellisuudella. Tässä tekstissä sota tuli ”tarpeeseen”, sillä Saddam Husseinin tyranniasta ei ole mahdollista päästä eroon ilman voimatoimia. Kaikki Irakin esittämät todisteet aserajoitusten noudattamisesta kerrotaan ”kootuiksi selityksiksi”, joihin ei missään määrin voi luottaa. Vaihtoehtojen rajauksena tällainen kielenkäyttö voi olla tehokasta: hyökkäyksen kerrotaan olevan ”välttämätön tosiasia”, joten näillä premiseillä vastalauseille ei jätetä tilaa. Tämänkaltainen strategia pelitilan kaventamiseksi onkin perin yleinen: asioiden kertominen tosiasioiksi tekee tapahtumien suhteista rikkomattomia, jos yleisö hyväksyy edes osan tästä argumentaatiosta: vastaanväittäjät helposti näyttäytyvät irrationaalisina, koska eivät tunnusta näitä ”tosiasioita”. (HS 19.3.2003, C2.)

4.5 Tarinankerronta sodan keinona

Kuten Sunzi (2005) opettaa, keskeistä on saada omat joukot sosiaalistumaan omaan oppiin tai ideologiaan. Nykyisessä tiedonvälitysympäristössä laskeen näihin joukkoihin myös varsinaisten sotajoukkojen ulkopuoliset yleisöt. Oman kulttuuripiirin ja varsinkin sotaa käyviin valtioiden kotirintamien tuella tai vastustuksella on suuri merkitys myös konkreettiseen sodankäyntiin. Kristityt arvot voidaan laskea opiksi, jota uusintamalla Irakin sota markkinoitui yleisöille. Varsinkin sotilaiden jumalanpalveluksista kertova uutisjuttu oli ilmeinen me-henkeä kohottava esimerkki. Sotilaat toteavat olevansa oikealla Jumalan asialla. Vaikka samassa jutussa puhutaan kaikkien uskontojen rauhanomaisuudesta, esiin nousee myös islamilainen fundamentalismi, jonka piirissä Irakin sotaa pidetään kristittynä ristiretkenä. Vaikka uskonsota –termiä ei hyväksytäkään, syntyy tällainen kontrastinen mielleyhtymä ”meidän kristittyjen” ja vihollisen välille. (HS 19.3.2003, C1.)

Aseteknologioiden sekä sotastrategioiden esittelyssä tulee myös ilmi tällainen kontrastinen tilanne, jossa liittouma taistelee rationaalisesti ja järjestäytyneesti uudenaikaisilla humaanilla aseilla. Irak puolestaan on sotastrategisesti jälkeenyäännyt ja epämääräinen osapuoli,

jonka oletettu asearsenaali on laitton ja epäinhimillinen. Erityisesti Kemiallisista ja bio-aseista uutisvirta oli lähestulkoon katkeamaton. Irakin kerrottiin myös taistelevan ikivanhoilla britti- ja neuvosto-opeilla. Asiantuntijan mukaan heidän sodanjohtonsa on pihalla, eikä irakilaisilla ole operaatiotaitoa. Nämä arviot esitettiin asiantuntijan suulla jutussa, joka oli otsikoitu ”Saddamin sotilassaavutukset vähäisiä” (HS 28.3.2003, C3). Kontrastina liittouma käyttää muun muassa ”supersalama” -nimistä siviilejä säästävää pommia, joka tuhoaa sähkömagneettisella pulssilla vain tietoliikenneyhteyksiä. Tässä sivussa tulee ilmi myös se, ettei liittouma pyri tappamaan ihmisiä, vaan tavoitteena on neutraloida Saddam Husseinin hallintokoneisto. Näin syntyy ideologinen kuva myös siitä, että myös keinot ovat hyviä, ei vain lopputulos. Sotajohtoa voi siis pitää hyveellisenä, koska se päättää toimista, joilla tavoitteet saavutetaan. (HS 24.3.2003, C2.)

Julkisuuteen annettujen tai vuodettujen tarinoiden harhautusominaisuuksista on hyvin hankala tehdä mielekästä tulkintaa liian vähän informaation tilassa, mutta muutamia mahdollisia kohtia on kuitenkin esiinluettavissa. Sodan alku lienee tästä selvän esimerkki: julkisuuteen annettiin määräaikoja, jotka eivät sinänsä pitäneet paikkaansa. Sota alkoi aiemmin kuin julkisuudessa oli annettu ymmärtää. Onhan mahdollista, että valtavalla pommitusalulla maalailu ja takarajan antaminen oli yritys saada Husseinin hallinto liikekannalle, jolloin se olisi helpompi maalitaulu etukäteen aloitetulle täsmäiskulle. Toisenlainen harhauttamisen tapa potentiaalisesti on tarinankerronta, jolla sekä luodaan omille (tausta)joukoille positiivista mielialaa, että annetaan viholliselle omasta vahvuudesta liioiteltu kuva.

Helpoin voitettava vihollinen on siis se, joka on jo valmiiksi varma tappiostaan. Tätä tilannetta tavoiteltaessa vihollisen negatiivinen motiivointi on keskiössä: kaikki tapahtumat kerrotaan omiksi voitoiksi ja vihollisen tappioiksi. Näin voidaan luoda katsantokannasta riippuen todellisuus tai väärä todellisuus, joka palvelee myös omien motivoinnissa. Selkein tällaista funktiota palveleva uutiskynnyksen ylittänyt lausunto tuli Donald Rumsfeldilta hänen varoittaessaan irakilaisia joukkotuhohaseiden käytöstä. Kun hän samalla nimesi niiden käytön viimeiseksi epätoivon merkiksi, hyökkäsi hän myös vihollisen strategiaa vastaan; sillä oletuksella, että liittouma uskoi näiden laittomien aseiden käytön olevan osa Irakin sotastrategiaa. Irakilaiset siis tämän lausunnon mukaan voivat tunnistaa tappion olevan lähellä, jos joukkotuhohaseiden käyttöön mennään: tällaisen yhteyden luominen on käyttökelpoista sotaretoriikkaa, sillä näin sekä lietsotaan viholliselle tappiomielialaa, että

tehdään oletettujen laittomien aseiden käyttöön siirtyminen vaikeammaksi. (HS 21.3.2003, C1.)

4.6 Nimeäminen

Näkökulma -palstalla kerrotaan sodan nimeämisestä amerikkalaissotilaiden keskuudessa: ”operaatio kestävä vapaus” on yksi sodan nimi, joka on myös sama kuin Afganistaniin hyökkäyksestä käytetty. Sama juttu kertoo myös sotilasleirissä myytävistä t-paidoista, jotka on varustettu tekstillä ”Elimination of evil tour” (HS 21.3.2003, C1). Nimeämisen politiikka on siis tärkeää myös sotatarinoissa. ”Hyökkäys öljyntuonnin varmistamiseksi” tai ”Irakin miehitys joukkotuhoaseilla pelottelemalla” tuskin saisivat yhtä hyväksyvää vastaanottoa suuren yleisön silmissä saati sitten henkensä kaupalla taistelevien sotilaiden mielissä tai kotona odottavissa perheissä. Otsikko on siis tärkeä: se määrittää tarinaa etukannesta takakanteen, vaikka se ei kuvastaisikaan sisältöä mielekkäällä tavalla. Otsikko on myös usein se yksittäinen tekijä, jonka perusteella tarina hyväksytään tai hylätään sisältöön perehtymättä. Sodalla täytyy siis olla ylevä nimi, jotta muu tarina olisi mielenkiinnon, hyväksynnän tai noteeraamisen arvoinen.

Vahvaa nimeämistä on myös vastustajan sotatoimien tulkitseminen muuksi kuin sotatoimiksi. Tällaista retoriikkaa liittouma harrasti, kun julkisuuteen tuli tietoja Irakin siviiliasuisista fadayeen -taistelijoista, jotka liikkuvat siviilipukuisina kylväen kauhua väestön seassa. Heidän muun muassa uutisoitiin tappaneen sodan aikana ihmisiä, jotka olivat pyrkineet pois Irakin kaupungeista. Donald Rumsfeld nimesikin tältä pohjalta Irakin toimet enemmän terrorismiksi, kuin varsinaiseksi sotilaalliseksi toimeksi. Näin operoidaan jälleen vihollisen pahuuden todistavalla sanastolla. Varsinkin yhdysvaltalaisille yleisöille terrorismi-sanaston voi nähdä tehokkaana ja vastaväitteen alkuunsa hiljentävänä kielenkäyttönä, sillä taho, joka ei ota terrorismia tarpeeksi vakavasti, leimautuu helposti 911-uhrien riennäjäksi ja epäisänmaalliseksi hylkiöksi. Irakin sotatoimien nimeäminen terrorismiksi antaa myös liikkumavaraa toiselle osapuolelle: onhan Yhdysvalloilla käytössä eri säännöt ”laittomien taistelijoiden” käsittelylle. Samalla logiikalla myös terrorismisotaa käyvää vihollista voidaan käsitellä eri tavoin, kuin laillisesti sotivaa vastusta. (HS 26.3.2003, C1.)

Vahvaa nimeämistä Rumsfeld harrasti myös varoittaessaan irakilaisia joukkotuhousoseiden käytöstä sekä patojen tai liikenneyhteyksien tuhoamisesta: nämä toimet nimetään tässä yhteydessä kuolevan hallituksen viimeisiksi epätoivoisiksi henkäyksiksi. Tällainen nimeäminen on myös haaste vastustajan sotajohdolle: jos tämä ajatusmalli syntyy hallitsevaksi, täytyy vihollisen pidättäytyä edellä mainituista toimista, jotteivät epätoivon merkit olisi ilmeisiä. Näin tulee esille nimeämisen politiikan vahvuus: kun kohteelle annetaan nimi, samalla myös määritellään sen ominaisuuksia sekä suhteita muihin tapahtumiin tai muihin seikkoihin. Joukkotuhousoseiden käyttö ja infrastruktuurin vahingoittaminen voitaisiin toisesta näkökulmasta nimetä myös äärimmäiseksi isänmaallisuudeksi, sillä kaikki keinot otetaan käyttöön oman maan puolustamiseksi. Tällöin nämä toimet olisivat ennemminkin rohkeutta, kuin viimeisiä epätoivon henkäyksiä. On siis keskeistä, kenen antamat nimet pääsevät julkisuuteen: varsinkin määritelmät ja sanat, jotka jo sinänsä sisältävät arvolatuuksia, ovat keskiössä. (HS 21.3.2003, C1.)

Irak -uutiset myös vilisivät yksittäisiä sanoja, joilla sodan osapuolet erotettiin toisistaan. Toisaalta nämä sanat myös liittävät tapahtumia jatkumolle, jota hallitsee hyvä vastaan paha –tematiikka. Irakin hallintoa, maan tilannetta ja erityisesti Saddam Husseinia kuvaavat ja samalla määrittelevät sanastot olivat erityisen värikkäitä. Seuraavassa luettelo tästä sanastoista:

Pahuus, laittomuus, tyrannia, vaara, terrori, joukkotuhouk, rikos, hirmuhallinto, diktatuuri, epätavallinen julmuus, teloitus, kemialliset aseet, kärsimys, kuolema, myrkykaasu, kidutuskeskus, ryöstely, anarkia, kaaos, paniikki, epäloogisuus.

Vastaava lista sanoista, jotka nimesivät länsiliittoumaan liittyviä seikkoja:

Vapauden kilpi, apu, Jeesus, tosiasia, oikeutus, operaatio, vapaus, massiivinen, halukkaiden koalitio, inhimillisuus, siviilejä säästävä ase, suunnitelma, voitto, me, valtava, vahva, demokratia, vapautus.

Tällaisilla sanoilla on kaksi selkeää funktiota tarinankerronnan kannalta: yhtäältä tällainen kontrastin luominen vahvistaa juonen perusrakennetta, jossa hyvyys kamppailee voittoa vastaan pahuutta vastaan. Toisaalta nämä sanastot tuottavat jatkuvuutta tarinaan Irakin sodasta:

vastaanottajan ei ole vaikea erottaa osapuolia toisistaan, koska sanastot ovat tuttuja. Kun tapahtumat nimetään tutuksi tulleilla sanastoilla, asettuvat ne automaattisesti juonen kaarelle ilman, että niitä täytyy eksplisiittisesti selittää tapahtumasarjan osiksi.

4.7 Legitimaatio: jatkuvuus & rinnastus

Sodan legitimaatio perustui siis valtaosin pahuuden kukistamiseen ja alemmalla tasolla Irakin riisumiseen joukkotuhoaseista ja huonosta hallintokoneistosta. Nämä teemat eivät ole uusia: Irakille YK:n asettamat aserajoitukset eivät ole uusi tema. Myös monet kansainväliset asesulkusopimukset ovat luotu jopa vuosikymmeniä sitten. Tässä tulee ilmi yksi legitimoinnin strategioista: sota liitetään edellä mainittujen ennestään legitimiin tapahtumien sarjaan, jolloin isomman tarinan viimeisimmän luvun oikeutusta ei tarvitse pohjustaa samoin, kuin jos se olisi rakennettu uudelta tai vähemmän aiempaa hyväksyntää saaneelta pohjalta. Näin on helpompi myös ymmärtää oletettujen joukkotuhoaseiden saamaa julkisuutta: niiden pysyminen jatkuvana debatin kohteena takaa, etteivät ne pääse unohtumaan yleisöltä, joka muuten saattaa kääntää huomionsa johonkin muuhun sodan oikeutuksen kannalta vähemmän tarkoituksenmukaiseen teemaan.

Irakin epäiltiin uutisoinnissa myös tukevan terrorismia ja jopa suunnitelleen iskuja Yhdysvaltoihin. Toisaalta Irakin käyttämät sotatoimet rinnastettiin myös terrorismiin, joka lienee yksi hankalimmin suurelle yleisölle puolustettava toimintamuoto. Niinpä Irakin tapahtumien linkittäminen niin sanottuun terrorismin vastaiseen sotaan on vahva legitimaation lähde: parasta on perustella tehtyjä siirtoja siten, että vastaväittäjä leimautuu jonkin yleisesti paheksutun kannattajaksi, eli tässä tapauksessa terroristiksi. Toisaalta terrorismi-argumentti oli vuonna 2003 ilmeinen: 2001 -terrori-iskut olivat vielä verekseltään muistissa. Yhdysvaltojen johdolla lienee myös ollut onnistuneita kokemuksia tämän legitimoinnin kanavan kanssa maan sisäpolitiikassa sekä Afganistaniin hyökkäyksessä, joten terrorismin vastaisen sodan vieminen myös Irakiin oli jo muualla testattu ja näin ollen vähemmän riskialtis strategia oikeutuksen luomiseen. (Esim. HS 19.3.2003, C1.)

Legitimaatiota syntyi myös julkisuudessa tehtyjen rinnastusten kautta, joissa Irakin tapahtumia suorasti tai epäsuorasti rinnastettiin tarinoihin, jotka on jo nähty. Toiseen maailman-

sotaan Irakin tapahtumat rinnastuvat Hitler-rinnastuksen kautta: näin luodaan assosiaatio kahden sotatapahtuman välille. Samalla myös kuvaillaan sodan osapuolia ja ennakoidaan lopputulosta: natsisaksan pahuutta ei tarvitse sen enempää perustella ja toisen osapuolen hyvyys ei myöskään vaadi argumentteja tässä kontrastisessa tilanteessa. Tämä rinnastus myös lupaa voittoa liittoumalle, koska tarina toisesta maailmansodasta on useimmille tuttu, samoin on tuttu tarinan lopputulos. Irakin sota myös esiintyy jatkokertomuksena Persianlahden sodalle. Otsikointi ”Älkää tehkö samaa virhettä kuin 1991” erityisesti asettaa 2003 tapahtumia samalle tarinankaarelle. Aiempi tarina ei siis ollut täydellinen siinä mielessä, ettei sitä saatettu loppuunsa: tästä osoituksena tarve jatkokertomukselle. Toisaalta näiden kahden sodan tavoitteet olivat erilailla asetetut: 1991 Kuwaitin vapautus Irakin miehityksestä oli tavoitteiden hierarkiassa ylimpänä, kun taas 2003 Saddam Husseinin hallinnon kaataminen oli prioriteettina. Nyt käsittelyssä olevan sodan suhdetta aiempaan voi kuvata itsenäiseksi jatko-osaksi, sillä vaikka osapuolet ovat lähestulkoon samat, on juoni tässä tarinassa uusi. (HS 1.4.2003, C2.)

5 PÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli siis tunnistaa, kuinka tarina Irakin 2003 sodan käännteistä muodostui julkisuuteen. Aluksi perehdyttiin narratiivin teoriaan työkalujen luomiseksi aineistoanalyysiä varten. Teoriaosiossa kulki mukana käsittely yhteiskuntasopimusteorian tarinallisuudesta esimerkin tavoin. Tämän jälkeen sidottiin tarinankerronta sotaan käsittelemällä tarinankerronnan mahdollisia funktioita sodankäynnintaitona. Samalla keskusteltiin sodan luonteesta ja sen muutoksista, jotka myös tuovat tarinan tasolla uusia haasteita sotapolitiikkaan sekä tarinanmuodostukseen. Itse aineistoanalyysi perustui kaikkeen edellä kirjoitettuun: metodina oli yhtäältä tarinallisuuden aspektien tunnistaminen ja toisaalta juonikulun kriittinen tulkinta erilaisten retoristen mahdollisuuksien sekä implisiittisten aineiden tunnistamiseksi.

Teorialuvussa tarinan ominaisuudet määrittyivät seuraavasti: tarina on kokonaisuus, jolla on alku, keskikohta sekä loppu. Tarina sisältää joukon tapahtumia, jotka ovat ajallisesti peräkkäisiä ja juonen avulla sidotut keskenään. Juoni on juuri se tarinan osa, joka tekee tapahtumien joukosta kokonaisuuden. Tarina on olemassa vasta kun se kerrotaan: maailma tuottaa tapahtumia ilman ihmistä, mutta tarina on aina jonkun kertoma. Tarinankerrontaa voi kutsua myös juonellistamiseksi, mikä alleviivaa juonen keskeisyyttä: tarinan tapahtumat voidaan potentiaalisesti asettaa loputtoman monella tavalla suhteisiin keskenään. Juoni on siis aina ”laitettu” tarinaan: tämä on myös tarinankerronnan poliittisuuden osoitus. Kun kerrotaan tarina, tehdään myös perustavia valintoja itse tapahtumien luonteesta. Tarinankerronnalla voidaan ajaa omia tarkoitusperiä juuri juonellistamisen keinoin, koska näin muokataan myös todellisuutta: tarina on ”totta” huolimatta toisin olemisen mahdollisuudesta, jonka se sisältää.

Tarinankerronta voi olla sodankäynnin taito, koska tarinoiden keinoin pystytään muovamaan mielipiteitä ja suoranaisesti vaikuttamaan siihen, mikä nähdään minäkin hetkenä olevan ”totta”. Varsinkin sodan aloittamisen perustelemiseksi tarvitaan tarinankerrontaa: tilanne täytyy esittää juonenkääntein, jotka eivät anna muuta mahdollisuutta kuin sodan

aloittamisen. Tässä onkin mielenkiintoinen kohta tarinankerrontaa: poliittinen tarina laite-
taan palvelemaan sodan poliittisuuden häivyttämistä. Toisin sanoen kertomalla tarina vält-
tämättömyydestä tehdään poliittinen teko, joka alleviivaa poliittisuuden poissaoloa. Sodan
luonne on muuttunut modernin valtion muutosten myötä: valtion monopoli sotaan on mur-
nut. Sodan ja rauhan erotus on pehmentynyt, eikä sodan osapuoltenkaan määrittely ole
enää yksiselitteistä. Tällainen kehitys ei kuitenkaan ole tehnyt tarinan kertomista sodista
mahdottomaksi tai tarpeettomaksi. Enemminkin sodan luonteen muutos on tuonut enem-
män liikkumavaraa tarinankertojalle: kun kaikki on jossain määrin epäselvää, ovat yleisöt
yhä enemmän muiden kertomien tarinoiden varassa. Kyse on siis yksinkertaistuksesta, jolla
maailmasta tehdään ymmärrettävämpi.

Aineistoanalyysi paljasti, että Irakin sodan juoni oli valittu varman päälle. Asetelma oli
läpeensä tuttu: sankari (hyvä) nujertaa roiston (paha). Näin yleisö saa sitä, mitä se odottaa-
kin saavansa. Tällainen dikotomia on myös perinteistä sotaretoriikkaa, jossa ”me” taiste-
lemme ”toista” vastaan. Koko tarinan keskeisenä perusteluna olivat joukkotuhoaseet, jotka
toimivatkin sekä perusteluna koko tarinalle, että tarinan sitovana aineksena. Saman teeman
kierrätys lähes päivittäisellä tasolla tuo jatkuvuutta: tuttuun teemaan palataan tasaisin vä-
liajoin. Toisaalta sodan oikeutuksen kannalta lähtökohtaisen perustelun unohtuminen voisi
olla kohtalokasta. Legitimaation keinoina Irak -tarinassa toimivat myös rinnastukset sekä
sanavalinnat. Meneillään ollut narratiivi rinnastettiin yleisesti tunnettuihin tarinoihin: näin
siirrettiin legitimaatiota vanhoista tapahtumista asettamalla ne keskenään analogiseen ase-
maan. Erityisesti rinnastus toiseen maailmansotaan oli ilmeinen analogia: Saddam Hussein
rinnastui Hitleriin ja vastaava miellelyhtymä syntyi myös sodan osapuolista. Nimeämisen
politiikka on myös osa tarinankerrontaa: sanavalinnoilla pystytään määrittelemään tapah-
tumia ja asiantiloja, jolloin ne myös asettuvat suhteisiin keskenään sekä suhteessa tarinan
juoneen. Irakin tapauksessa tämä tarkoitti asioiden jaottelua hyviin ja pahoihin: dikotomia
sekä erotti sodan osapuolet, että loi yhtenäisyyttä narratiiviin. Kaiken kaikkiaan sota siis
juonellistettiin perinteisin tarinankerronnallisin keinoin: punaisena lankana kulki edellä
esitetty dikotominen juonirakenne.

Aineistosta oli luettavissa myös tarinankerronnan poliittisuus: vaikka sodan juoni esiintyi
ainoana mahdollisuutena legitimitietin muodostamiseksi, oli toisin olemisen mahdollisuus
olemassa. Valitut välttämättömyyden sanastot olivat osa juonirakennetta, joka sodalle syn-
tyi: tapahtumat usein näennäisesti muotoutuvat sellaisiksi, kuin miksi ne mielivaltaisesti

nimetään. Vaikka tapahtumien suhteet esitettiin ”tosiasioiksi”, olivat ne vain valintoja suuresta määrästä vaihtoehtoisia juonirakenteita. Tarina on siis kontingentti keino selvittää maailman tarjoamasta kaaoksesta. Tässä tapauksessa tarinankerronnan funktiona oli ironisesti juuri kontingenssin verhoaminen. Sodan poliittisuutta kavennettiin poliittisella keinolla.

LÄHTEET

Arendt, Hannah (1969) Reflections on violence. Julkaisussa: The New York Review of Books [online]. Vol.12, N:o 4 [viitattu 10.3.2008]. Saatavilla [www-muodossa: URL:http://www.nybooks.com/articles/11395#fn31](http://www.nybooks.com/articles/11395#fn31).

Aristoteles (1997) Retoriikka, runousoppi. Tampere: Gaudeamus.

Clausewitz, Carl von (1998) Sodankäynnistä. Smedjebacken: Fälth & Hässler.

Czarniawska, Barbara (1998) A narrative approach to organization studies. Thousand Oaks (CA): Sage.

Fairclough, Norman (1997) Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Fiske, John (2000) Merkkien kieli. Tampere: Vastapaino.

Guaraldo, Olivia (2001) Storylines. University of Jyväskylä: SoPhi.

Hobbes, Thomas (2006) Leviathan. Mineola, New York: Dover Publications, Inc..

Hobbes, Thomas (1999) Leviathan. Tampere: Vastapaino.

Hobbes, Thomas (1987) De Cive: English Version. Oxford: Clarendon.

Hovi-Wasastjerna, Päivi (1999) Poliitikan kasvot. Kauniainen: P. Hovi-Wasastjerna.

Kaldor, Mary (1999) New and old wars. Stanford, California: Stanford University Press.

Kant, Immanuel (1989) Ikuiseen rauhaan. Hämeenlinna: Karisto Oy

Kinnunen, Aarne (1991) Kertomuksen teoreettista pohdintaa. Teoksessa Kytömäki, Juha (toim.) Nykyajan sadut, joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy: 82-116.

Kohler Riessman, Catherine (1993) Narrative analysis. Newbury Park (Calif.): Sage.

- Kunelius, Risto (1998) *Viestinnän vallassa*. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.
- Kuusisto, Riikka (1999) *Western definitions of war in the Gulf and in Bosnia*. Helsinki: The Finnish society of sciences and letters.
- Lehtonen, Mikko (1996) *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996). *Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä*. Teoksessa Summa, Hilka & Palonen, Kari (toim.). *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino: 85–108.
- Locke, John (1995) *Tutkielma hallitusvallasta*. Tampere: Gaudeamus
- Machiavelli, Niccolo (1984) *Ruhtinas*. Juva: WSOY.
- McLuhan, Marshall (1967) *The medium is the message*. New York, London, Toronto: Bantam Books.
- Nojonen, Matti (2005) *Johdanto*. Teoksessa Sunzi (2005) *Sodankäynnin taito*. Tampere: Tammer-Paino Oy: 7-56.
- Nyyssönen, Heino (2004) *Metsoja, peikkoja ja vampyyrejä*. Poliittisen kulttuurin stereotyypit. Teoksessa Hänninen, Sakari & Palonen, Kari (toim.) *Lue poliittisesti*. Jyväskylä: SoPhi: 166-192.
- Palonen, Kari (2003) *Quentin Skinner: history, politics, rhetoric*. Cambridge: Polity.
- Perelman, Chaim (1996) *Retoriikan valtakunta*. suom. Lehto, Leevi. Tampere: Vastapaino.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (1991) *Kertomuksen poetiikka*. suom. Viikari, Auli. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Schmitt, Carl (1982) *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*. Köln: Hohenheim.
- Siikala, Anna-Leena (1991) *Kertomukset, kulttuurinen tieto ja kansanperinne*. Teoksessa Kytömäki, Juha (toim.) *Nykyajan sadut, joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy: 47-81.

Skinner, Quentin (1978) The foundations of modern political thought, volume one. Cambridge: Cambridge university press.

Sunzi (2005) Sodankäynnin taito. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Suoranta, Juha (1995) Tekstit, murrokset ja muutos. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Whitebrook, Maureen (2001) Identity, narrative and politics. London: Routledge.

Wiberg, Matti & Koura, Antti (1996) Kansanedustajat ovat kyselevinä ja ministerit ovat vastaavinaan. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino: 197-219.

Aineisto:

Helsingin Sanomat 1.3. – 30.5.2003